

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET DÖNEMİ FİKİR HAYATINDA
YUSUF AKÇURA'NIN YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Öğrencinin Adı

Kemal Şenoğlu

Ankara-2008

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**CUMHURİYET DÖNEMİ FİKİR HAYATINDA
YUSUF AKÇURA'NIN YERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Öğrencinin Adı
Kemal Şenoğlu

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İzzet Öztoprak

Ankara-2008

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

CUMHURİYET DÖNEMİ FİKİR HAYATINDA
YUSUF AKÇURA'NIN YERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı :
Prof. Dr. İzzet Öztoprak

Tez Jürisi Üyeleri

<u>Adı ve Soyadı</u>	<u>İmzası</u>
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Türk Milliyetçiliği ve halkçılığının önderlerinden olan Yusuf Akçura, Meşrutiyet dönemi siyasal/düşünsel yaşamının etkili aktörlerinden biri olmasının yanı sıra, Cumhuriyet'in kuruluş temellerinde de büyük payı olan değerli bir aydındır. Cumhuriyet idaresinin kuruluş sürecinin tüm aşamalarında görevler üstlenmiş, özellikle fikir cephesinde yürüttüğü çalışmalarıyla, düşün hayatımızda seçkin bir konuma sahip olmuştur. Yusuf Akçura, Cumhuriyet döneminin ideolojik-kültürel yapılanmasında ve yeni rejimin takip edeceği siyasal hattın belirlenmesinde, ilke ve program temelinde önemli katkıları olan bir fikir ve eylem adamı olarak, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki yerini almıştır. Kurtuluş Savaşı sürecinde asker ve bir bürokrat olarak Ankara Hükümeti'nin saflarında yer alan Akçura, TBMM milletvekilliği ile siyaset adamı, Türk Ocağı ve eğitim kurumlarındaki çalışmalarıyla da fikir adamı niteliklerini öne çıkarmıştır. Cumhuriyet'in inşa döneminde, toplumsal ve siyasal planda ürettiği fikirlerle en önemli Kemalist ideologlar arasında yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Akçura, Türk Milliyetçiliği, Fikir Hayatı, Cumhuriyet

ABSTRACT

Yusuf Akçura, one of the leaders of Turkish Nationalism/Populism, other than being an effective figure of political and ideologic life in the constitutional government period, he is an important politician who played an essential role in the foundation of Turkish Republic. He participated in all stages of construction of the republic, especially with our thought life he became an important character during this period. With his endless contribution in the ideologic-cultural and political structure of Turkish Republic, he took an important place in the history. During the war of independence , his participation as a soldier and a member of Government of Ankara as well as his studies on several educational institutions , extended his philosophical point of view. He is considered as one of the most important ideologs with his valuable contributions on social and political foundation of the Turkish Republic.

Key Words: Yusuf Akçura, Turkish Nationalism, Ideologic Life, Republic

ÖNSÖZ

Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminin önde gelen fikir adamlarından biri olarak Yusuf Akçura'nın; özellikle "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı çalışmasıyla, 1900'lerin başlarında Osmanlı fikir hayatına damgasını vurduğu kabul edilen bir gerçektir. Hem bu dönem hem de bunu takip eden yıllarda Akçura, siyaset, iktisat ve özellikle tarih alanında yaptığı çalışmalarla adından daha sık söz ettirmeye başlamış; tartışmasız biçimde siyasal Türkçülüğün en önemli temsilcilerinden biri olduğunu göstermiştir.

20. yüzyıla girerken, yarı sömürge durumunda olan Osmanlı Devleti'ni kurtarmak, ekonomik ve toplumsal planda belli bir gelişme düzeyine ulaştırmak amacıyla, Akçura'nın da içinde yer aldığı Rusya göçmeni Türkçüler ve Avrupa'da eğitimlerini tamamlayan diğer Türk aydınları tarafından ileri sürülen projeler, Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük adıyla, üç ana akım olarak somutlaşmıştır. Türkçülük akımının önderlerinden olan Yusuf Akçura, uluslararası koşulların ve genel milliyetçilik dalgasının etkilerini değerlendirerek, Osmanlı Devleti'nin mevcut siyasal yapısını devam ettiremeyeceğini saptamış; Türk birliği temelinde bir kurtuluş için toplumsal gelişmeyi ve siyasal devrimi gereklilik olarak öne almıştır. Siyasal ve kültürel alanda Türk kimliğinin geliştirilmesiyle beraber, milli ekonomi, milli dil ve halkçılık ilkeleri etrafında birleşen diğer aydınlarla Türk Yurdu, Halk'a Doğru ve Şura-yı Ümmet gibi dergilerde işlediği fikirler, daha sonra Cumhuriyet'in program düzleminde siyasal temellerini oluşturmuştur.

II. Meşrutiyet'e kadar kültürel düzlemde kendini gösteren Türkçülük cereyanına siyasal bir boyut kazandıran Akçura, bu tarihi izleyen ve giderek Kemalist Devrim'i de içine alan yıllarda, bu akımın "Osmanlı", "İslami" ve "Turancı" renklerden gittikçe arınmasında ve Cumhuriyet dönemine "Kemalist Milliyetçilik" biçimiyle damgasını vurmasında en önemli rolü oynamış, bu anlayışın sözcülüğünü yapmıştır.

Milli Kurtuluş Savaşı'nı zafere ulaştıran Kemalist kadroların önderliğinde uygulama sürecine giren anti-emperyalist, milliyetçi ve laik eksenli siyasal stratejiyle

görüş birliği içinde olan Yusuf Akçura, milli devletin kuruluş sürecinde, siyasal/ideolojik yönelim, ekonomi programı ve özellikle tarih yazımı konusunda değerli fikirler üreten, önemli bir Kemalist aydın olarak öne çıkmıştır. Yeni Türkiye'nin kuruluş felsefesi ve siyasal programı etrafında gelişen düşünsel faaliyetlerdeki konumu ve katkıları; aynı zamanda ülkenin fikir hayatını şekillendiren ve ona yön veren merkezlerin Cumhuriyet döneminde kurumsallaşmasıyla beraber Akçura'nın yönetici düzeyinde bu hareketlerin içinde yer alması, O'nun fikirlerini daha da anlamlı hale getirmektedir.

Ancak, Yusuf Akçura üzerine yapılan incelemelerden temel kaynak niteliğine sahip olan çalışmalar, daha çok Akçura'nın Kurtuluş Savaşı'na kadar olan yaşamını incelemekle yetinmişlerdir. Bu konudaki en yetkin çalışma olarak adını başta anacağımız, François Georgeon'un "Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura(1876-1935)"¹ adlı incelemesiyle beraber, Ahmet Temir'in "Yusuf Akçura"² ve Muharrem Feyzi Togay'ın "Yusuf Akçura Hayatı ve Eserleri"³ adlı kitapları, kaynakların yetersizliği ve daha başka nedenlerle belli bir tarihsel dönemle sınırlandırılmıştır.

Akçura'nın düşünsel gelişimi ve etkileri bakımından kuşku götürmeyecek düzeyde önemli olan Cumhuriyet dönemi yaşamı tüm boyutlarıyla henüz değerlendirilmemiştir. Bu nedenle, Türk siyaset ve fikir hayatında önemli bir yere sahip olan Akçura'nın bu tarihsel dönemdeki konumunun incelenmesinin, hem düşünce dünyasının bir bütün olarak tahlili, hem de Cumhuriyet dönemindeki yerini doğru kavramak açısından yararlı olacağı kanısındayız.

Adını andığımız yayınlar, Yusuf Akçura'nın Milli Kurtuluş Savaşı'na kadar olan faaliyetlerini ayrıntılı olarak ele aldıklarından, bu dönemi kapsayan yaşamını tezimizin giriş bölümünde inceleyeceğiz. Akçura'nın bu yıllardaki siyasal/fikirsal faaliyetleri kuşkusuz düşünsel birikiminin en önemli halkasını oluşturmaktadır.

¹ François Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura(1876-1935)**, 3. Basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999

² Ahmet Temir, **Yusuf Akçura**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987

³ Muharrem Feyzi Togay, **Yusuf Akçura Hayatı ve Eserleri**, İstanbul, 1944

Cumhuriyet döneminde olgunlaşmış ve ürünlerini vermeye başlamış olan bu birikim Rusya, Fransa ve Osmanlı üçgeninde geçen bir yaşamın içinde oluşmuştur. Bu nedenle, tezimizin konusuna ışık tuttuğu ölçüde yaşamının bu yıllarına ait kesitlerini de, yine olabildiğince giriş bölümünde değerlendireceğiz.

Kaynak Değerlendirmesi

Yusuf Akçura'nın ders notlarından ve tarih incelemelerinden oluşmuş az sayıdaki kitabı ve dönemin temel meseleleri üzerine yapılan tartışmaları içeren makaleleri tezimizin esas dayanağını oluşturmuştur. Akçura'nın yöneticiliğini ve yazarlığını yaptığı dergiler ve kurumsal temeldeki örgütlenmelerin yayınlarıyla beraber, dönemin gazeteleri taranarak Akçura'nın fikirleri esas kaynaklarından incelenmiştir.

Bunların yanı sıra, Akçura ile aynı düşünsel çizgide buluşmuş tarihsel kişiliklerin anı ve değerlendirmeleri; yasama faaliyetlerine ilişkin TBMM Zabıt Ceridesi ve Gizli Celse Zabıtları Akçura'nın fikir dünyasına ışık tuttuğu ölçüde tezin temel kaynakları arasında yer almıştır. Türk Ocakları, Türk Tarih Kurumu ve Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kongre tutanakları ve çeşitli yayınları taranarak döneme hakim olan fikirselle tartışmalar ve Akçura'nın düşüncelerinin bu tartışmalardaki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tezimizin konusu açısından arşiv kaynakları yeterli bir bilgi vermemektedir. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve A.Ü. TİTE Arşivi'ndeki Akçura'yla ilgili sınırlı sayıdaki belge daha çok yasama faaliyetlerine ilişkin yazışmalardan ibarettir. Ölümünden sonra Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'ne verilen özel evraklarından bir kısmını Muharrem Feyzi Togay almış, önemlice bir bölümünün ise akıbeti anlaşılamamıştır. Uzun bir süre araştırmamıza rağmen akıbetini öğrenemediğimiz bu evrakları inceleme imkanı bulamadık.

Akçura'nın tüm yaşamı boyunca ortaya koyduğu yazınsal ürünler maalesef henüz derlenmediğinden, toplu olarak incelemeyi zorlaştıracak düzeyde, çeşitli

gazete ve dergilerin sayfaları arasında dağılmıştır. Bu konuda yürütülecek araştırmalarda karşılaşılabilecek zorluğu bir ölçüde aşmak amacıyla, olabildiğince eksiksiz bir Yusuf Akçura kaynakçası oluşturmaya çalıştık.⁴

Tezin araştırılması ve yazılması sürecinde bana yol gösteren, başta danışmanım sayın Prof. Dr. İzzet Öztoprak'a, A.Ü. T.İ.T.E. Müdürü sayın Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'la beraber enstitümüzün değerli öğretim üyeleri ve görevlilerine ve Doç. Dr. Derviş Kılınçkaya'ya yardımları, emekleri ve katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunuyorum.

⁴ Yusuf Akçura kaynakçası için bkz. Ek:1

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
SUNUŞ	VI
İÇİNDEKİLER	X
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	1
KURTULUŞ SAVAŞI'NA DEĞİN YUSUF AKÇURA	
I. BÖLÜM	16
1. KURTULUŞ SAVAŞI DÖNEMİNDE GÖREV VE FAALİYETLERİ	16
1.1. Ankara Hükümeti ile Teması ve Milli Mücadeleye Katılması	16
1.1.1. Siyasi Görevleri ve Dış Politikaya Katkıları	18
1.2. Düşün Alanındaki Faaliyetleri	20
1.2.1. Serbest Halk Dersleri	20
1.2.2. Siyasi Tarih ve Fikir Hareketleri Üzerine	22
1.2.3. Milliyetçilik ve Halkçılık Üzerine Düşünceleri	26
II. BÖLÜM	30
2. CUMHURİYET'İN KURULUŞ SÜRECİNDE YUSUF AKÇURA	30
2.1. Kemalist İlkelerin Şekillenışı ve Akçura'nın Fikirleri	31
2.2. Cumhuriyet Devrimi'nin Programı Üzerine	38
2.3. Akçura'ya Göre Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri ve Türk Ocakları	41
2.3.1. Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Kökenleri ve Tarihsel Rolü	42
2.3.2. Türk Ocaklarının Yeniden Örgütlenmesi ve Yusuf Akçura	45
2.4. Siyasi Tarih Çalışmaları	48
2.4.1. Türk Yılı	52
III. BÖLÜM	56
3. KEMALİZMİN İDEOLOĞU OLARAK YUSUF AKÇURA	56
3.1. Kemalizm'in İdeolojisi ve Yusuf Akçura	58
3.2. Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışı	67
3.2.1. Akçura'nın Tarih Anlayışı	71
3.2.2. Türk Tarih Encümeni Üyeliğinden Türk Tarih Kurumu	

Başkanlığı'na	75
3.2.3. Türk Tarih Tezi ve Akçura	82
IV. SONUÇ	86
KAYNAKÇA	88
EKLER	104
ÖZGEÇMİŞ	118

KISALTMALAR

A. g. e.	Adı geçen eser
A. g. m.	Adı geçen makale
ATASE	Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
AÜ	Ankara Üniversitesi
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakóltesi
EÜ	Ege Üniversitesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
SBF	Siyasal Bilgiler Fakóltesi
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDAE	Türk Devrimi Araştırma Enstitüsü
TDK	Türk Dil Kurumu
TİTE	Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
TTK	Türk Tarih Kurumu
TÜBA	Türkiye Bilimler Akademisi

GİRİŞ

KURTULUŞ SAVAŞI'NA DEĞİN YUSUF AKÇURA

Azerbaycan'da içinde olmak üzere tüm Kafkasya'ya hakim olan Rusya'da 19 yüzyıl boyunca kapitalizm hızla gelişmiş; Ruslar, Tatarların elinde olan Orta Asya pazarına egemen olmaya başlamıştır. Bölgede sermaye yatırıma ve demiryolu yapımına başlayan Rusların tüccarları aracılığıyla pazara nüfuz etmesi, o güne değin Orta Asya'da bir tür ticaret tekeli kurmuş olan Tatarlar için ağır bir darbe olmuştur. Bununla beraber, zaten ekonomik gücünü kaybetmiş olan yerel unsurlar, yükselen Panslavizm'le birlikte kültürel baskıları da yoğun olarak yaşamaya başlamışlardır.

14 milyona yakın Türkçe konuşan bir nüfusa sahip olan bu bölgede ekonomik hakimiyet alanını Ruslara kaptıran Türk ve Müslüman nüfus, Tatar burjuvazisinin önderliğinde, dil ve din birliğini merkeze alarak Rus yayılcılığına karşı mücadeleye başlamıştır. Böylece, Türkçülüğü hem kültürel hem de siyasal planda işleyecek olan düşünce akımları, Türkistan adıyla anılan bu coğrafyada gelişme zemini bulmuş ve etkinlik kazanmıştır. Bu koşullar, Yusuf Akçura başta olmak üzere diğer Rusya göçmeni Türkçü aydınların yetişeceği siyasi atmosferi de sağlamıştır.⁵

Rusların, Orta Asya'da Türk ve Müslüman nüfusun yoğun olarak yaşadığı topraklardaki hakimiyeti, 1876'da Türkistan'ın istilasıyla tamamlanacaktır. Bu tarih aynı zamanda Yusuf Akçura'nın doğum tarihidir⁶ ve onun siyasi yaşamına yön verecek gelişmelerin de başlangıcı olmuştur.

⁵ François Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura(1876-1935)**, 3. Basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 7-8.

⁶ Akçura'nın doğum tarihi kesin olarak saptanamamıştır. 1928 yılında kendisinin hazırladığı Türk Yılı adlı çalışmada doğum yılını 1879 olarak vermiştir. Bkz. Yusuf Akçura, **Türk Yılı**, İstanbul, 1928, s. 396. Yapılan araştırmalar bu tarihin yanlış olduğunu göstermektedir. Fransa'da bulunan Siyasal Bilgiler Okulu'ndan aldığı diplomada doğum tarihi 2 Aralık 1876 olarak belirtilmiştir. Aynı şekilde, Akçura'nın TBMM Arşivi, no: 524'te bulunan şahsi dosyasında yer alan Tercüme-i Hal Varakası'nda da doğum tarihi 2 Aralık 1876 olarak kaydedilmiştir. Bkz. Ek: 2. 1876 tarihi üzerinde genel bir uzlaşma olduğundan biz de bu tarihi kabul ettik. Bkz. Ahmet Temir, **Yusuf Akçura**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s.9-10. Muharrem Feyzi Togay, **Yusuf Akçura Hayatı ve Eserleri**, İstanbul, 1944, s.20. **Nevsal-i Milli**, İstanbul, 1914, s.21. Georgeon, a.g.e, s.13

Akçura, İdil (Volga) nehri üzerindeki Simbir şehrinde dünyaya gelmiştir. Kırım göçmeni köklü bir burjuva Tatar ailesine mensup olan Akçura'nın babası kumaş fabrikaları sahibi Hasan Süleymanoğlu, annesi ise, yine Kazan'ın tanınmış ailesi Yunusoğulları'ndan gelen Bibi Kamer Banu'dur. Yusuf iki yaşındayken babasının ölümüyle beraber ortaya çıkan ekonomik sorunlara Osmanlı-Rus Savaşı'nın etkileri de eklenince, Bibi Kamer Banu, Yusuf'u da alarak 1883 yılında İstanbul'a göçmüştür.⁷

Yusuf'un bundan sonraki yaşamı ve siyasal fikirlerinin nüvesi, uzun yıllar iki ülke arasında yaptığı seyahatler etrafında şekillenecektir. Bu döneme ilişkin Akçura'nın hayatına dair bilgileri, sınırlı da olsa, Taşkışla'da tutuklu iken kaleme aldığı "Defter-i Amalim ya da Ta Kendim" adını taşıyan not defterinden öğrenebiliyoruz.⁸ Akçura bu notlarında Rusya'ya yaptığı seyahatleri değerlendirirken, hem kültürel hem de siyasal bakımdan baskı altında tutulan bir Türklükle karşılaştığını ve buradaki Türklerin, Osmanlıdakine nazaran daha güçlü bir milli bilince sahip olduklarını belirtmektedir. Türkistan coğrafyasında geçen bu günler, Akçura'yı "Türklük" bilincine daha çok yaklaştırmış ve iki "yurt" arasında yaşadığı bölünmüşlük duygusu, onda bir birlik fikrinin yeşermesine neden olmuştur.⁹

Gençlik Yılları

Yedi yaşında İstanbul'a gelen Akçura, Rusya seyahatleri boyunca edindiği deneyimlerin ve İstanbul'da devam eden eğitim sürecinin etkilerini, karmaşık da olsa fikrinsel düzeyde hissetmeye başlamıştır. Kendi ifadesiyle "biraz bilinçli Türkçülüğü" İstanbul yıllarında, Harbiye Mektebi sıralarında ortaya çıkmıştır.¹⁰

Geç Türk hareketinin canlanması ve Harbiye'den başlayarak Osmanlı siyasal iklimini değiştirmeye başlaması genç Yusuf Akçura'yı da etkilemiştir. Genç Türklere yakınlığı Harp Okulu sıralarında başlamış, daha ikinci sınıfta iken, bu harekete

⁷ Georgeon, a.g.e, s. 15. Temir, a.g.e, s. 9.

⁸ 4 Haziran 1897 tarihini taşıyan bu defter M. Feyzi Togay tarafından yayımlanmıştır. Togay, a.g.e, s. 97-141

⁹ a.g.e, s. 126 vd., Georgen, a.g.e, s.17.

¹⁰ Yusuf Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001, s. 123.

katılmak ve hizmet etmek suçuyla tutuklanarak 45 gün prangaya mahkum edilmiştir. Sınıfının en çalışkan öğrencilerinden biri olduğu dikkate alınarak ve bu olayın bir daha tekrarlanmaması şartıyla okula devam etmesine izin verilmiştir. Ancak çok geçmeden, bu olaydan bir yıl sonra, Erkan-ı Harbiye sınıfına ayrıldığı 1897’de aynı suçlarla yeniden tutuklanarak Taşkışla Divan-ı Harbi’ne gönderilmiştir.¹¹

Devletin güvenliğine yönelik düzenlenen komploya katılmakla suçlanan sanıklar hakkında çeşitli derecelerde mahkumiyet kararı verilmiştir. Divan-ı Harp, Yusuf Akçura’yı ve İdadi sıralarında başlayıp dostlukları bir ömür devam edecek olan Ahmet Ferit (Tek) Bey’i askeri meslekten ihraca ve ömür boyu kalebentliğe mahkum etmiştir. II. Abdülhamit’in emriyle, mahkumiyet derecelerine bakılmaksızın toptan Fizan’a sürülmek üzere Şeref Vapuru’yla Trablusgarp’a gönderilen (8 Eylül 1897) Akçura’nın da içinde bulunduğu 78 kişi, bindikleri vapurun adından hareketle, tarihimize “Şeref Mahkumları” olarak geçecektir.¹²

78 mahkumun Fizan’a gönderilmesine yetecek kadar para Trablusgarp Vilayeti hazinesinde bulunmadığından, bütün sürgünler Trablusgarp kalesine hapsedilmiştir. II. Abdülhamit ile Avrupa’da bulunan Genç Türkler arasında yapılan bir anlaşmayla, Trablusgarp’ta zorunlu ikametleri koşuluyla, tüm mahkumlarla birlikte serbest bırakılan ve rütbesi iade edilen Akçura, burada bulunan Fırka’nın Erkan-ı Harbiye’sine katılarak bir süre kalemlik ve sancaklarda da öğretmenlik yapmıştır.

Akçura, üstlendiği resmi görevlerin yanı sıra, siyasi faaliyetler içinde de yer almıştır. Arkadaşı Ahmet Ferit Bey’le gazete çıkarmaya başlamış, İttihat ve Terakki’nin Trablusgarp’ta bulunan liderleriyle yakın temas içine girmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Trablusgarp’taki yedinci şubesini kuran Tümen Komutanı Recep Paşa ve yaveri Şevket Bey’in de yardımıyla, arkadaşları Ahmet Ferit ve Zühtü

¹¹ Akçura, a.g.e, s. 124 - 125, Georgeon, a.g.e, s. 20.

¹² Sina Akşin, **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980. s. 25-26.

Bey'le beraber kayıkla Trablusgarp'tan kaçmayı başarmışlar, Tunus üzerinden Fransa'ya geçmişlerdir.¹³

Paris Yılları, Genç Türk Hareketi ve Düşünsel Gelişimi

Ahmet Ferit Bey'le beraber 1899'da Paris'e ulaşan Akçura, “vakit kaybetmeksizin” Siyasal Bilgiler Okulu'na kaydolduklarını yazar.¹⁴ Akçura, Siyasal Bilgiler Okulu'nun “fikir ve muhakemelerine artık değişmeyecek kadar kesin, belirli bir yön verdi” diyerek, okulun entelektüel gelişimindeki etkisini vurgulamıştır.¹⁵ Bununla beraber, hem Genç Türk hem de Tatar aydınlanma hareketinin önemli temsilcilerinin yaşadığı Paris şehri, Akçura'nın siyasal – düşünsel donanımında da etkili olmuştur.

Akçura'nın bu süreç boyunca elde ettiği teorik birikim, İttihat ve Terakki içinde yaşadığı siyasal pratikle olgunlaşmış ve zenginleşmiştir. Genç Türkler içinde yaşanan “dış müdahale” tartışmalarıyla derinleşen ayrışma iki kanat biçiminde kendini göstermiş, Osmanlı'nın iç işlerine yapılacak herhangi bir dış müdahaleye karşı çıkan Yusuf Akçura, kendisiyle aynı fikirleri savunan ve başında Ahmet Rıza'nın bulunduğu gruba yaklaşmıştır.¹⁶ Genç Türklerin Ahmet Rıza önderliğindeki Paris kanadı tarafından yayımlanan Meşveret'e ve Kahire'de çıkmaya başlayan Şura-yı Ümmet'e yazdığı makaleleri, Akçura'nın Paris'te geçirdiği yılların düşünce dünyasındaki etkilerini göstermekle beraber Avrupa'nın müdahalesi konusunda yaşanan ayrışmanın izlerini de taşımaktadır.¹⁷

Akçura bu etkiyi şöyle özetlemektedir: “Çoğu 1902 senesinde yazılmış olan bu makalelerin Siyasi İlimler Mektebi derslerinden çok etkilendiği, fakat İttihat ve Terakki akidelerinden de tamamen sıyrılmadığı görülür: bu makalelerde milliyet

¹³ Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, s. 125. Georgeon, a.g.e, s. 21. Temir, a.g.e, s. 28.

¹⁴ Akçura, a.g.e, s.125.

¹⁵ Aynı yer.

¹⁶ Akşin, a.g.e, s. 40-41.

¹⁷ Akçura, Şura-yı Ümmet'te yayımlanan makalelerini bir kitap halinde derlemiştir: **Eski Şura-yı Ümmet'te Çıkan Makalelerimden**, İstanbul, Tanin Matbaası, 1913.

meselesine değinilmekle beraber, henüz siyaset sahasında milliyetçilik yoluna kesinlikle gidilmemiştir.”¹⁸

Yusuf Akçura bu yıllarda bir “Osmanlılık”tan söz etmese de, Osmanlı Devleti’nin çok etnikli, çok milliyetli halinin korunabileceğini düşünmektedir. Birkaç yıl içinde radikal yaklaşımlarla ele alacağı devletin yapısına dair bu dönemki düşüncelerini, yukarda da söylediği gibi “İttihat ve Terakki akideleri”nin etkisine bağlayan Akçura, kimi yazılarında bu prensiplerden bağımsız çözümler de göstermiştir. 1902’de kaleme aldığı, Avrupa’nın Makedonya sorununa müdahalesini ve Osmanlı’nın tutumunu inceleyen “Bir Tavsiye” başlıklı makalesinde, devletin parçalanmasını engelleyecek politikalar geliştirilebileceğini bunu da ancak Batı’dan bağımsız olarak Osmanlıların yapabileceğine dikkat çekmiş; bunun için “yalnız idare şeklinin değişmesinin” yeterli olmayacağını “bütün cemiyet-i Osmaniye’nin inkılabı”nın gerekli olacağını yazmıştır.¹⁹

Avrupa’daki üretim artışıyla beraber ortaya çıkan kaynak ihtiyacını karşılamak amacıyla dışarıya yönelen Avrupalıların sömürge yönetimler kurmasını ve Osmanlı Devleti’nde olduğu gibi nüfuz bölgeleri oluşturmaya başlamasını “Şark Meselesi” olarak değerlendiren Akçura, bu meselenin ikinci boyutu olarak da, Osmanlı Devleti’ne bağlı yaşayan çeşitli milliyetlerin yine ekonomik nedenlerden kaynaklanan bağımsızlık taleplerini göstermektedir.²⁰

Yusuf Akçura, Milliyetçilik meselesini Osmanlı Devleti açısından daha ayrıntılı inceleyeceği bitirme tezinde²¹ Müslüman olmayan milliyetlere otonomi tanınmasının kaçınılmaz olduğunu ve ancak bir federatif yapıyla imparatorluğun

¹⁸ Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, s. 126.

¹⁹ Akçura, **Eski Şura-yı Ümmet’te Çıkan Makalelerimden**, s. 20-24

²⁰ Akçura, a.g.e, s. 26-27.

²¹ Yusuf Akçura’nın üçüncülükle ödüllendirilen bitirme tezinin Türkçe’ye çevrilerek yayımlanan giriş bölümü için bkz. **Bilgi Mecmuası**, C.1, S.1, s. 82-96; C.1, S.2, s. 117-134, 1913. Henüz tamamı yayımlanmamış olan bitirme tezinin orijinal metni, ilgili enstitünün arşivinde de bulunamamıştır. Bkz. Georgeon, a.g.e, s. 29. Biz de Akçura’nın bitirme tezinin tamamını inceleme imkanı bulamadığımızdan, Yusuf Akçura tarafından hazırlanan ve 1928 yılında İstanbul’da basılan **Türk Yılı** adlı eserin, Kaynak Yayınları’nca ayrışmasını yapılan Türkçülüğün tarihi gelişimini inceleyen bölümlerinden (**Türk Yılı**, s. 287-455) yararlandık. Yusuf Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001

ayakta kalabileceğini belirtmiştir.²² 1903 yılında Siyasal Bilgiler Okulu'na sunduğu “*Osmanlı Saltanatı Müesseseleri Tarihine Dair Bir Tecrübe*” adlı bu tezinde “Türkçülüğü siyaset sahasında düşünmeye” başlamasının ilk işaretini veren Akçura, “Milliyet fikrinin bu kadar gelişmesinden ve çeşitli milliyetler arasında ve özellikle iki din arasında bu derece düşmanlığın ortaya çıkmasından sonra, İmparatorluğun değişik unsurlarını birleştirerek ve kaynaştırarak ondan bir millet meydana getirmek mümkün değildir” diyerek, Genç Türklerin esas ilkesi olarak değerlendirdiği “Osmanlıcılık” anlayışının uygulanamayacağını göstermeye çalışmıştır.²³

Yusuf Akçura'nın Osmanlı Devleti'nin toplumsal yapısı üzerine tezinde işlediği konular bununla sınırlı kalmamıştır. Osmanlı kurumlarının Türk ve İslam kaynakları üzerinde de duran Akçura, İslam kültürünün yanı sıra İslamiyet öncesi Türk geleneklerinin etkisine vurgu yaparak, bu çifte mirasın sürekliliğine dikkat çekmiştir.²⁴

Osmanlıcılığın pratikte mümkün olmadığını savunan Akçura, “Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülüp dağılmasını önlemek için, mevcut müesseselerin ne yolda değiştirilmesinin uygun olacağına dair” tezlerinin “İttihat ve Terakki'nin hakim ve yürürlükte olan fikirlerine” tamamen zıt olduğunu düşünmektedir.²⁵ Osmanlıcılık ve -tam manasıyla olmasa da- Türkçülük biçiminde kendini gösteren bu anlayış farkı, Akçura tarafından yazılan “Üç Tarz-ı Siyaset”te ete kemiğe bürünecek ve takip eden dönemde, Osmanlı siyasal yaşamında ana siyasi akımlar olarak ortaya çıkacaktır.

²² Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, s. 128-129.

²³ Aynı yer.

²⁴ Akçura, a.g.e, s. 127. Georgeon, a.g.e, s. 29. Eski Türk geleneklerinin Osmanlı kurumlarına olan etkisi konusundaki Akçura'nın tezleri, daha sonra M. Fuad Köprülü tarafından geliştirilecektir: Mehmet Fuad Köprülü, **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002

²⁵ Akçura, a.g.e, s. 127,129.

Üç Tarz-ı Siyaset

Yusuf Akçura ünlü “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı incelemesini, 1904 yılında Kazan’da kaleme almıştır²⁶. Eğitimini tamamladıktan sonra, Osmanlı Devleti’nin sınırları kendisine hala kapalı olduğundan, Rusya’ya akrabalarının yanına dönen Akçura, Kazan’ın “Züye Baş” köyünde yaşayan amcası Yusuf Bey’in yanına yerleşmiş ve Üç Tarz-ı Siyaset’i burada bulunduğu süre içinde yazmıştır. Ancak, Rus Hükümeti Türkçe ya da Tatarca bir yayına izin vermediğinden makaleyi ülke dışında yayımlamak durumunda kalan Akçura, Kahire’de çıkan Türk gazetesine göndermiştir.²⁷

Üç Tarz-ı Siyaset’te, Osmanlı Devleti’ne “kuvvet ve terakki” kazandırmak için düşünülen siyasi yolları irdeleyen Akçura, belli başlı üç siyasi akım görmektedir.²⁸

“Birincisi, Osmanlı hükümetine tabi muhtelif milletleri temsil ederek ve birleştirerek bir Osmanlı Milleti vücuda getirmek. İkincisi, hilafet hakkının Osmanlı Devleti hükümdarlarında olmasından faydalanarak, bütün İslamları söz konusu hükümetin idaresinde siyaseten birleştirmek (Frenklerin ‘Panislamisme’ dedikleri). Üçüncüsü, ırka dayanan siyasi bir Türk Milleti teşkil etmek.”

İlk iki tarzın Osmanlı’nın genel siyasetine önemli etkileri olduğunu belirten Akçura, üçüncüsünün sadece “bazı muharrirlerin yazılarında görüldüğünü” belirtmektedir.²⁹ Osmanlı Devleti’nin korunması ve bütünlüğü açısından bu üç siyasi akımın yararları ve zararlarını inceleyen Üç Tarz-ı Siyaset, hem Türkçülüğü devleti

²⁶ Kahire’de çıkan ve Ali Kemal’in başyazarı olduğu **Türk** gazetesinin 24 (14 Nisan 1904), 26 (28 Nisan 1904) ve 27 (5 Mayıs 1904) sayılarında bir dizi halinde yayımlanan Üç Tarz-ı Siyaset, 1907 yılında Kahire’de bulunan Matba-i İctihad’da Ali Kemal ve Ahmet Ferit’in verdiği cevaplarla birlikte önce broşür biçiminde basılmış; daha sonra 1911’de İstanbul’da Matba-i Kadir’de tıpkı basımı yapılarak yeniden yayımlanmıştır. Bugünkü dilde yapılan basımı için bkz. Yusuf Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976.

²⁷ Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, s. 129-130. Temir, a.g.e, s. 30

²⁸ Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, s. 19

²⁹ Aynı yer.

kurtarma yollarından biri olarak sistemli bir şekilde ortaya koyması hem de dönemin aydınları üzerindeki etkisi bakımından önemli görülmektedir.³⁰

Akçura, bitirme tezinde de imkansız olduğunu belirttiği Osmanlılık fikri konusunda “artık Osmanlı milleti vücuda getirmekle uğraşmak, beyhude bir yorgunluktur” diyerek bu siyasi yolu dışlamakta, İslamcılık ve Türkçülük siyasetlerinin yararları ve uygulanabilirliği üzerine yaptığı tartışmada ise kesin bir tercihte bulunamamaktadır.³¹

Kendisinin de daha sonra kabul edeceği gibi “Türk Birliği” siyasetini “İslam Birliği” siyasetine tercihte tereddüt gösterse de,³² fikri eğiliminin daha çok “Türk Birliği” siyasetine doğru olacağını hissettirmektedir.³³

1905 Rus Devrimi ve Rusya’daki Siyasi Çalışmaları

Yusuf Akçura'nın Rusya'da geçirdiği bu yıllar, Rus tarihinin en çalkantılı dönemine denk gelmektedir. Artarak devam eden genel grev ve ayaklanmalarla sarsılan Rus yönetimi, Japonya ile girilen savaşta aldığı ağır yenilgiyle gücünü kaybetmeye başlamış ve 1905 yılında meşrutiyeti ilan ederek Duma'yı göreve çağırmak zorunda kalmıştır. Rus Çarlığının meşruti bir karakter kazanması, Çarlık topraklarında yaşayan çeşitli milletlerin hakları için örgütlenme yollarını da açmıştır.³⁴ Koşulların elverişli olması, Rus egemenliği altında yaşayan Müslüman-Türk halklar için de yaygın bir örgütlenme olanağı yaratmıştır.

Rusya'daki gelişmeleri özellikle Türkçülük açısından değerlendiren Akçura, bu dönemin “siyasi sahada dahi milliyetçi, Türkçü hatta bütün Türkçü (Pantürkist) fikirlerin yayılması ve aşılmasına hayli elverişli bir zemin” yarattığını yazmaktadır.³⁵ Bu zeminden yararlanarak Türkçülük fikirlerini her vasıtayla

³⁰ Georgeon, a.g.e, s. 41-42

³¹ Akçura, a.g.e, s. 35-36

³² Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, s. 133.

³³ Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, s. 34.

³⁴ Georgeon, a.g.e, s. 52.

³⁵ Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, s.135.

yaymaya ve mümkün olduğunca örgütlenmeye emek harcadığını belirten Akçura, “Kazan zengin ailelerinin gençlerini aydınlatmak ve teşkilatlandırmak” için, Cedid hareketi önderlerinden Barudi’nin kurduğu Muhammediye Medresesi’nde hocalığa başlamıştır.³⁶ Medresede tarih, coğrafya ve Osmanlı Türk edebiyatı derslerini veren Akçura³⁷, aynı yıllarda Volga bölgesinde Tatarca yayımlanan “Kazan Muhbiri” adlı gazetenin başyazarlığını da üstlenmiş ve Orenburg’ta çıkan Vakit gazetesine yazılar yazmıştır.³⁸

Akçura’nın geniş çaplı bir teşkilat oluşturma düşüncesi, Orenburg kadısı Abdurreşit İbrahimov’un büyük bir İslam kongresi toplama fikriyle somut bir adıma dönüşmüştür. Tasarlanan bu kongreden önce 28 Ocak 1905’te, Kazan’lı aydınların önderliğinde yapılan toplantıda, Rus hükümetine dini, idari ve milli taleplerini bildirmek üzere içinde Yusuf Akçura’nın da bulunduğu dört kişilik bir komisyon seçilmiştir. Komisyonun Çar’a sunulmak üzere hazırladığı 12 sayfalık Rusça muhtıradan dile getirilen talepler 1905 Ağustos’unda Nijni-Novgorod’da toplanan büyük kongreye temel teşkil etmiştir.³⁹ Başını Tatar burjuvasının çektiği yüz dolayında delegenin katılımıyla toplanan kongrenin başkanlığı bir Azeri Türkü olan Ali Merdan Topçubaşı’ya, iki başkan yardımcılığı da Akçura ve İbrahimov’a verilmiştir. Rusya Müslümanları İttifakı adı altında büyük bir birlik oluşturulması kararı alınan kongrede, Akçura’nın savunduğu kültürel özerklik talebi İttifak programının esasını oluşturmuş; Ruslarla temel hak, kültür ve din eşitliğinin sağlanması, meşruti bir hükümet kurulması ve eğitim alanında özerklik elde edilmesi gibi ilkeler kabul edilmiştir.⁴⁰ Aynı zamanda kurulacak olan İttifakın genel sekreterliğine Akçura’nın getirilmesi kararı da alınmıştır.⁴¹

Akçura talepleri parlamentoya taşımak amacıyla, milliyetler için siyasi ve kültürel eşitlik fikrini savunan Anayasacı Demokrat Parti (Kadet) ile ittifak yaparak

³⁶ Aynı yer.

³⁷ Medresede verdiği tarih derslerinin notlarından oluşan “Ulum ve Tarih” adlı çalışması, Kazan’da bulunan Maarif Kütüphanesi tarafından 1906 senesinde yayımlanmıştır. Bkz. Aynı yer.

³⁸ Georgeon, a.g.e, s. 54.

³⁹ Georgeon, a.g.e, s. 34. Ahmet Temir, “Yusuf Akçura ve Dış Türkler”, **Yusuf Akçura Sempozyumu Tebliğleri**, Ankara 1987, s. 99-100

⁴⁰ Georgeon, a.g.e, s. 55

⁴¹ Aynı yer.

seçimlere girilmesini istemiştir. Bu görüş Rusya Müslümanları İttifakı tarafından da kabul görmüş ve seçimlerde ittifak yapılması kararı alınmıştır. Rus Hükümeti, Akçura'nın Duma'ya girmesine engel olmak için, Kadet'in Merkez Komitesine üye olmasını gerekçe göstererek Mart 1906'da tutuklamış ve seçimler tamamlanana kadar Kazan Merkez Cezaevi'nde tutmuştur.⁴² Ancak seçimlerde yapılan ittifak sonucunda Kadet 179 temsilciyle Duma'ya egemen olmuş, böylelikle otuzdan fazla Müslüman temsilci de parlamentoya girebilmiştir.⁴³

Ancak çok geçmeden, Haziran 1907'de Çar'ın Duma'yı dağıtması ve siyasi koşulların elverişsizliği İttifak'ın dağılmasına neden olmuştur. Hareketin yenilgiyle sonuçlanmasını, tabi milliyetlerin ve Rus liberallerinin güçsüzlüğüyle açıklayan Akçura, "3 Haziran Vaka-yı Müessifesi" başlıklı yazısında "eğitim ve öğretim" yoluyla "milliyet" fikrinin güçlendirilmesinin tek çare olduğunu, ancak bu yolla Müslümanların güçlenebileceğini savunmuştur.⁴⁴ Akçura, bahsi geçen yazısında ileri sürdüğü fikirler nedeniyle kovuşturmaya uğramış ve bir süre gizlenmek zorunda kalmıştır. Avrupa ve Mısır'da kısa bir dönem gizlendikten sonra Kırım'a geçmiş, Gaspıralı İsmail Bey'in yanında kalarak Tercüman'ın yayınında ona yardımcı olmuştur.⁴⁵ 2. Meşrutiyet'in ilanını burada haber alan Akçura, Rusya'da yaşadığı baskılara daha fazla dayanamayarak, İstanbul'a geçmek için Ekim 1908'de buradan ayrılmıştır.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Siyasal ve Bilimsel Faaliyetleri

Üç Tarz-ı Siyaset'te irdelenen Türkçülük, Osmanlılık ve İslamcılık akımları, 2. Meşrutiyet'in sağladığı serbestlik ortamında yaygın bir örgütlenme olanağı bulmuşlar ve aydınlar üzerindeki etkilerini artırmışlardır. 1914'e kadar uzanan süreçte, Osmanlı'nın toprak kaybının önemli ölçüde artmasıyla beraber, bu

⁴² Georgeon, a.g.e, s. 56-57. Nadir Devlet, "Yusuf Akçura'nın Hayatı", **Yusuf Akçura Sempozyumu Tebliğleri**, Ankara 1987, s. 17

⁴³ Georgeon, a.g.e, s. 55

⁴⁴ Vakit gazetesinde başyazı olarak yayımlanan bu makale daha sonra bir kitapçık şeklinde basılmıştır. Yusuf Akçuraoğlu, **3 Haziran Vaka-yı Müessifesi**, Orenburg, Kerimof Hüseytinof Matbaası, 1907. Makalenin bizim de yararlandığımız bazı bölümleri için bkz. Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, s. 138-139.

⁴⁵ Georgeon, a.g.e, s. 58

üç siyasi yoldan biri olan Türkçülük daha geniş bir alanda etkinlik kazanmaya başlamıştır. Esas olarak İttihat ve Terakki'nin etki alanında bulunan eski Türkçüler, "Genç Kalemler" çevresi ve başta Yusuf Akçura olmak üzere Rusya göçmeni Türkçüler, Osmanlı fikir hayatının en etkin unsurları olmuştur. Kurucuları arasında Akçura'nın da bulunduğu "Türk Derneği", "Türk Yurdu" ve "Halka Doğru" gibi Türkçü-Halkçı örgütler ve bunlara bağlı yayımlar, bu dönemin politik-ideolojik merkezleri durumuna gelmiştir.

Aralık 1908'de kuruluş çalışmaları tamamlanan Türk Derneği'ni Ahmet Mithat, Emrullah Efendi, Celal, Rıza Tevfik ve Ahmet Hikmet (Müftüoğlu) gibi isimlerle kuran Yusuf Akçura, 31 Ağustos 1911'de kurulan Türk Yurdu Cemiyeti'ne de, Mehmet Emin (Yurdakul), Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali (Turan), Dr. Akil Muhtar (Özden)'la beraber önderlik etmiştir. 30 Kasım 1911'de Türk Yurdu Cemiyeti'nin organı olarak yayın hayatına başlayan Türk Yurdu dergisinin imtiyaz sahipliğini ve müdürlüğünü üstlenen Yusuf Akçura, 1917 yılına kadar fiilen bu görevi yürütmüştür.⁴⁶

Edebiyat, sosyoloji, tarih, ekonomi ve eğitim alanında yazılan makalelerin yer aldığı Türk Yurdu dergisi Türklerin kültürel birliğini temel almanın yanı sıra, gelişmiş bir Türk orta sınıfı yaratmak, halkçılık, dinde reform, modern eğitim ve kadın hakları gibi ilkeleri de savunmuştur.⁴⁷ Yusuf Akçura bu dönem Türk Yurdu dergisinin yanı sıra, 24 Nisan 1913'te Sahir (Erozan) Bey'in yönetiminde çıkan "Halka Doğru" dergisinde de yazılar yayımlamıştır.

Bu yıllarda Türk Ocağı'nın kuruluş çalışmalarına katılan Akçura, cemiyetin 12 Mart 1912'de resmîyet kazanmasıyla idare heyetine dahil olmuştur. İttihat ve Terakki'nin Ocak üzerinde bir denetim kurma arayışı ve bunun sonucunda dernek içinde çıkan tartışmalar Akçura'yı Türk Yurdu dergisinin bağımsızlığı konusunda daha hassas davranmaya itmiştir. İttihat ve Terakki ile Paris'te bulunduğu dönemden

⁴⁶ Füsün Üstel, **İmparatorluktan Ulus – Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, 2. basım, Ankara, İletişim Yayınları, 2004, s. 40-44.

⁴⁷ Halil Berktaş, **Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1983, s. 38,69. Üstel, a.g.e., s. 44-45. Georgeon, a.g.e., s. 70-71.

başlayan fikirselsel ayrılıklar, bu yıllarda iyiden iyiye su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Öyle ki Akçura, İttihat ve Terakki içindeki bir kesimi İngiliz yandaşı olmakla suçlamıştır.⁴⁸ Ordunun İttihat ve Terakki tarafından siyasete sokulmasını da eleştiren Akçura, Türklüğün kuvvetinin azalacağından endişe ederek, Sultan'ın yetkilerinin azaltılmasına da karşı çıkmıştır.⁴⁹

İttihat ve Terakki ile arasına mesafe koymasına neden olan Türkçülük – Osmanlıcılık eksenli ana fikir ayrılığı, Akçura'yı, 5 Temmuz 1912'de Ahmet Ferit (Tek) öncülüğünde kurulan Milli Meşrutiyet Fırkası'na yaklaştırmıştır.⁵⁰ Türk milliyetçiliği, milli ekonomi, milliyetlere özerklik ve dinde reform gibi ilkelere Milli Meşrutiyet Fırkası ile birleşen Akçura, İttihat ve Terakki'ye bu yıllarda cepheden muhalefet etmemiştir.⁵¹ İttihat ve Terakki'nin 1913 kongresini değerlendirdiği makalelerinde, aralarındaki ortak fikirlere ve anlayışlara vurgu yaparak, fırkaya karşı daha esnek olduğunu göstermiştir.⁵²

Ancak bu yakınlık, üyelikle sonuçlanmamıştır. İttihat ve Terakki'nin üyelik teklifini geri çeviren Akçura, bir süredir derslere girdiği Darülfünun'da kadro dışı bırakılmıştır. 1. Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda kısa bir zaman da olsa Heybiliada'da bulunan Deniz Lisesi'nde tarih öğretmenliği yapan Akçura, kuruluşuna önemli katkılar sunduğu “Rusya'daki Müslüman Türk-Tatar Halklarının Haklarını Koruma Komitesi”nin başkanlığını üstlendiğinden, yurtdışındaki çalışmaları yürütebilmek amacıyla öğretmenlikten ayrılmıştır.⁵³

1. Dünya Savaşı Boyunca Faaliyetleri

Rus egemenliği altında yaşayan Türk ve Müslüman halkların haklarını ve bağımsızlık taleplerini, öncelikle müttefik devletler daha sonra bütün Avrupa

⁴⁸ Georgeon, a.g.e., s. 63.

⁴⁹ Akçuraoğlu Yusuf, “*Türk Aleminde*”, **Türk Yurdu**, C.1, S. 4, 5 Eylül 1912, s. 531-534.

⁵⁰ “*Türklük Şunu, Milli Meşrutiyet Fırka-i Siyasiyesi*”, **Türk Yurdu**, C. 1, 1912, s. 695-696.

⁵¹ Üstel, a.g.e. s. 77-78. Georgeon, a.g.e. s. 64-65.

⁵² Akçuraoğlu Yusuf, “*İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Yıllık Kongresi*”, **Türk Yurdu**, C.5, S.1, 2 Ekim 1913, s. 877-880. Akçuraoğlu Yusuf, “*1329 Senesi Türk Dünyası*”, **Türk Yurdu**, C.6, S.3, 16 Nisan 1914, s. 2098-2104.

⁵³ Temir, a.g.e. s. 48-49.

nezdinde savunmak amacıyla adı geçen komite adına kurulan Türk – Tatar Heyeti'nin başında yurtdışına çıkmıştır. Haziran 1916'da İsviçre'de toplanacak olan Milliyetler Birliği Kongresi'ne katılacak devletler karşısında bir kamuoyu desteği alabilmek amacıyla, bu konferansta heyet tarafından ileri sürülecek talepler, yazılı olarak ilgili devletlere sunulmuştur.⁵⁴ Yusuf Akçura tarafından 1915'te kaleme alınan “Rusya'daki Türk – Tatarların Bugünkü Durumu ve Faaliyetleri” başlıklı 12 sayfalık metin ve Akçura'nın da içinde bulunduğu heyet tarafından yazılan “Rusya'daki Müslüman Türk – Tatar Halklarının Haklarını Koruma Komitesinin Muhtırası” başlıklı diğer metinle beraber tüm Avrupa devletlerine sunulmuştur. Her iki metin de, Türk ve Müslümanların milli haklarının korunması ve bağımsızlık taleplerinin desteklenmesi için başta İttifak devletleri olmak üzere, İtilaf devletlerini de göreve çağırılmaktadır.

Akçura, Türk-Tatar Heyeti'nin amacını ve taleplerini çeşitli ülkelerde verdiği konferanslarla da dünyaya duyurmaya çalışmış, 27- 29 Haziran 1916 tarihlerinde yapılan kongreden sonra İsviçre'de kalarak, Bolşeviklerin milli sorun konusundaki tutumunu öğrenmek için Lenin'le de görüşmüştür.⁵⁵ Bu görüşmeden yaklaşık bir yıl sonra, Bolşevikler Rusya'da iktidara gelmiştir.

1917 Rus Devrimi, hem dünya savaşını hem de uluslar arası siyaseti etkileyecek yeni bir süreç başlatmıştır. Ekim Devrimi'yle beraber, Rusya'da yaşayan Türk ve Müslüman halklar açısından da, siyasal mücadele alanı yeniden hareketlenmiştir. Bu hareketlenme, Türkiye'de yaşayan Rusya göçmeni Türkleri de etkilemiş, siyasal amaçlı geri dönüşleri hızlandırmıştır. “Bütün Rusya Müslümanları Birinci Kongresi”yle önemli oranda toparlanmayı başaran Türk - Müslüman kitleler, bağımsızlık hedefliyle örgütlenmeleri genişletmeye başlamıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen Yusuf Akçura, herhangi bir siyasi faaliyet içinde yer almamış, yöneticilik tekliflerini geri çevirmiştir.⁵⁶ Bu dönem diplomatik görevler üstlenmeyi tercih eden Akçura, Rusya'da bulunan ve serbest bırakılacak olan Osmanlı savaş esirlerinin durumu ve dönüşleriyle ilgilenmek üzere, Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Rusya

⁵⁴ Temir, a.g.e. s. 50-51.

⁵⁵ Aziz Bey, “*Lenin'le Bir Mülakat*”, **Tasvir-i Efkar**, 20 Aralık 1917

⁵⁶ Ahmet Zeki Velidi Togan, **Hatıralar**, İstanbul, 1969, s. 229-230.

Üsera Murahhaslığı görevini kabul etmiştir.⁵⁷ Yaklaşık bir yıl boyunca bu görevi yürüten Akçura, Rusya'da bulunduğu bu yıllarda Brest-Litovsk Antlaşması'nı (3 Mart 1918) imzalayan Osmanlı heyeti içinde de yer almıştır.⁵⁸

Akçura'nın “Demokratik Türkçülük” Anlayışı ve Milli Türk Fırkası

Bolşevik Devrimi'nden sonra Rusya'daki siyasi oluşumlarla arasına mesafe koyan Akçura'nın, 1. Dünya Savaşı ve öncesinde Kuzey-Güney Türklüğünün birliği ve siyasal bağımsızlık temelinde ele aldığı Türkçülük anlayışında önemli değişimler olmuştur. Bu tarihten itibaren dikkatini daha fazla Türkiye topraklarına çeviren Akçura, Rusya'daki Türk halklarının siyasal mücadelelerinin “kültürel özerklik” talebiyle sınırlandırılmasını doğru bulmuştur.⁵⁹ Türkiye'ye dönüşünden hemen bir ay sonra, 16 Eylül 1919'da Türk Ocağı'nda verdiği bir konferansta Türkçülük anlayışındaki bu ayrışmaya da değinmiştir.⁶⁰ Konferansında, Türkçülüğün “demokratik Türkçülük” ve “emperyalist Türkçülük” şeklinde zamanla iki kola ayrıldığını iddia eden Akçura, doğru olanın ve Türkiye'yi kurtuluşa götüreceğinin “demokratik Türkçülük” olduğunu söylemiştir.

Ahmet Ferit (Tek) önderliğinde kurulan ve “Türk” adını taşıyan ilk siyasal parti olma özelliğiyle tarihimizde önemli bir yeri olan Milli Türk Fırkası'na katılan Yusuf Akçura, kendini milliyetçi ve demokrat olarak tanımlayan bu fırkanın program ve siyasetlerinin belirlenmesinde de etkili olmuştur.⁶¹ Fırkanın “ulus” kavramını dil, kültür, eğitim ve hissiyat bağlamında tanımlaması, aynı zamanda etnik ve kültürel türdeşliğin Türkiye'nin ekonomik birliğiyle ve devletçilikle sağlanabileceğini savunması⁶², takip eden dönemde Kemalizmin ekonomik-siyasal programını destekleyecek olan Akçura'nın fikirlerinin temelini de oluşturmuştur. Anadolu'da

⁵⁷ Akçura, temsilcilik görevi boyunca yürüttüğü tüm faaliyetlerini rapor halinde sunmuştur: **Rusya Üsera Murahhası Yusuf Akçura Bey'in Raporu**, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1335.

⁵⁸ Temir, a.g.e. s. 56-58, Georgeon, a.g.e, s. 122

⁵⁹ Georgeon, a.g.e, s. 123-124.

⁶⁰ Akçuraoğlu Yusuf, “*Cihan Harbi'nde İştirakimiz ve İstikbalimiz*”, **Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale**, İstanbul, 1924, s. 15-18.

⁶¹ Georgeon, a.g.e, s. 126.

⁶² Aynı yer., Ayrıca Bkz. Gürhan Kat, **Yusuf Akçura'nın Siyasi Kimliği ve T.B.M.M'deki Çalışmaları**, (Yayımlanmamış Y. Lisans Tezi), Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003, s. 26

Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlayan milli kurtuluş hareketini destekleme kararı alan fırka⁶³, Aralık 1919 seçimlerinde, sadece İstanbul adayı Dr. Adnan (Adıvar) Bey'i meclise sokabilmiştir.

Siyasal mücadelesini fırka dışında da devam ettiren Akçura, işgal karşıtı hareketlerin hep başında olmuş, bu süreçte Türk Ocağı'ndaki faaliyetlerine de devam etmiştir. Mart 1920'de İstanbul'un fiilen işgal edilmesinden sonra Türk Ocağı kapatılmış, Yusuf Akçura tutuklanarak Agopyan Hanı'na konulmuştur.⁶⁴ Hapisten çıktıktan sonra Selma Hanımla evlenen Akçura, Mehmet Emin (Yurdakul) Bey'le 29 Mart 1921'de İstanbul ayrılmış, İnebolu üzerinden Ankara'ya geçerek milli harekete katılmıştır.⁶⁵

⁶³ Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, c. 2, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986, s. 531-533

⁶⁴ Temir, a.g.e. s. 63, Georgeon, a.g.e, s. 126

⁶⁵ Yusuf Akçura'nın İstanbul'dan ayrıldığı güne dair, çeşitli kaynaklar farklı tarihler vermektedir. Akçura, Ankara'ya geldiği ilk günlerde Hakimiyet-i Milliye gazetesiyle yaptığı bir mülakatta bu tarihi 29 Mart 1921 olarak vermektedir. Bkz. Akçuraoğlu Yusuf, "*Bir Mülakat*", **Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale**, İstanbul, 1924

I. BÖLÜM

1. KURTULUŞ SAVAŞI DÖNEMİNDE GÖREV VE FAALİYETLERİ

Ankara'ya gelişiyle beraber TBMM Hükümeti nezdinde resmi görevler üstlenen Yusuf Akçura, Milli Mücadele dönemi boyunca askeri, siyasi ve eğitim alanında faaliyetler yürütmüştür. Cephede üstlendiği askeri görevlerin yanı sıra, TBMM Hükümeti'nin dış politikasına da katkıları olan Akçura, Türk Ocakları bünyesinde tertiplenen Serbest Halk Dersleri'yle eğitim alanında da üstüne düşen vazifeleri yerine getirmiştir.

Yusuf Akçura, yaşamının her döneminde, gelişen koşullara uygun olarak ülkenin içinde bulunduğu zorlukları aşması yönünde çeşitli siyasi projeler ortaya koymuştur. Savunduğu fikirler, Kurtuluş Savaşı ve onu izleyen süreçte büyük oranda uygulanma imkanına kavuşmuş, düşünce cephesinde önemli bir yer edinmiştir.

Ankara'da bulunduğu ilk yıllar zamanının çoğunu siyasi ve askeri görevlerine ayıran Akçura, Ankara'da toplanmaya başlayan asker-sivil bürokrat kadroya ve aydınlara yönelik, Serbest Halk Dersleri adıyla düzenlenen konferans biçimindeki eğitim faaliyetiyle de yakından ilgilenmiştir. Bu derslerin dışında hem Kurtuluş Savaşı'nın hedefleri hem de kurtuluş sonrasında izlenebilecek siyasi ve ekonomik program üzerine fikirler üretmiş; bu düşünceleri olabildiğince geniş bir kesime ulaştırmak için çaba göstermiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın önerisiyle, İstanbul mebusu olarak meclise dahil olan Akçura, yasama çalışmalarını ve Hukuk Mektebi'nde yeniden başladığı hocalığı beraber yürütmüştür.

1.1. Ankara Hükümeti ile Teması ve Milli Mücadeleye Katılması

Akçura, İstanbul'dan ayrılmadan önce Türk Ocağı'nda verdiği bir konferansta, Milli Mücadele'ye katılma yönünde alacağı kararın temel hareket noktalarını göstermiştir.⁶⁶ 16 Eylül 1919 tarihli konferansında, Osmanlı'nın 1. Dünya Savaşı'na girişini ve bu kararın sonuçlarını değerlendiren Akçura, savaşa dahil olmanın Osmanlı açısından zorunlu ve kaçınılmaz bir durum olduğunu ileri sürmüştür.⁶⁷ Savaşa “kurtarmak” ve “kurtulmak” amacıyla giren Osmanlı Devleti'nin boğazları tutması ve Mehmetçiğin Çanakkale savunması sonucunda başarıya ulaşan Bolşevik Devrimi'nin, Rusya'da yaşayan Türk ve Müslüman milletlerin kurtuluşunu da sağladığını, böylelikle amaçlardan birinin gerçekleştiğini iddia eden Akçura, bundan sonraki amacın “kurtulmak” olduğunu söylemiştir.⁶⁸ Bunun da ancak “yine Türklük esasatına, milliyet mebdesine kat'i ve gayr-i mütezelzil bir iman ile yapışarak” mümkün olabileceğini savunmuştur.⁶⁹

Bu düşüncelerle Milli Mücadeleye katılmak üzere İstanbul'dan ayrılan Akçura, Ankara'ya yaptığı yolculuk boyunca 1. ve 2. İnönü savaşlarının olumlu sonuçlarına dair aldığı haberlerle manevi olarak güç toplamıştır. Ülkenin genel durumu, milli birlik ihtiyacı ve Anadolu hakkındaki düşüncelerini ana hatlarıyla Hakimiyet-i Milliye gazetesiyle yaptığı bir mülakatta açıklamıştır.⁷⁰ Bu mülakatta İstanbul ve Ankara'nın siyasal atmosferini karşılaştırmalı olarak değerlendiren Akçura, İtilaf Devletleri'nin uygulamalarını ve İstanbul hükümetinin siyasetlerini eleştirmiş, Anadolu'daki azim ve kararlılığın kaynağını ise şöyle tespit etmiştir: “...önümüzdeki mucizenin en büyük amillerinden birisi; bir fikirdir ‘milliyet fikri’dir. O fikir, avare efradı yoğurmuş, birleştirmiş ‘bir’ yapmıştır. Mekteplerde, çarşı ve pazarlarda, içtimalarda hep bu birliği ‘milli birliği’ gördük”

Aynı mülakatta, o güne kadar yaptığı hocalık ve yazarlık mesleğine devam etmek istediğini belirten Akçura, Ankara hükümetinin verdiği Maarif Vekaleti Telif

⁶⁶ Yusuf Akçura, “*Cihan Harbine İştirakimiz ve İstikbalimiz*”, **Siyaset ve İktisat**, s. 7-20

⁶⁷ Akçura, a.g.e, s. 20

⁶⁸ Akçura, a.g.e, s. 12-14

⁶⁹ Akçura, a.g.e s.15

⁷⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 17 Nisan 1921, s.1

ve Tercüme Heyeti üyeliği görevini kısa bir süre de olsa üstlenmiştir.⁷¹ Yine aynı dönemde, 1921-1922 yıllarında Türk Ocağı tarafından düzenlenen kurs niteliğindeki Serbest Halk Dersleri'nde, iktisat, maliye, hukuk, sosyoloji ve tarih konularında dersler vermiştir. Bu süreçte, Milli Mücadele'ye gönüllü olarak askeri cephede de destek vermeye karar vermiş, Yedek Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle Kazım Karabekir Paşa'nın karargâhında görev almıştır. Sakarya Savaşı'nın sonuna kadar bu görevi sürdüren Akçura, zaferden sonra yeniden hükümet nezdinde siyasi görevler almıştır.

1.1.1. Siyasi Görevleri ve Dış Politikaya Katkıları

Yusuf Akçura yaşamı boyunca genel dünya siyaseti ve Türkiye'nin dış politikası konusunda fikirler üretmiştir. Kurtuluş Savaşı döneminde uygulanan politikalar konusunda ortaya koyduğu düşünceler, hem bu alana özgü fikirlerinin hakim unsurlarını hem de milli siyasete ilişkin anlayışını kavramak bakımından önemlidir. Konuyla ilgili kaleme aldığı 26 Nisan 1921 tarihli ve "Celadet Gösteriniz" başlıklı yazısı bu açıdan incelenebilecek özgün bir örnektir⁷². 1919 sonrası iç siyasi gelişmeleri mandacılık ve tam bağımsızlık ekseninde ele alarak sözü Londra Konferansı'na getiren Akçura, konferansa katılan heyetin bazı Avrupa devletleriyle, Ankara Hükümeti'nin hükümlerle haklarıyla çelişen özel anlaşmalara imza atmasını eleştirmiş, "müstemleke" olma tehlikesini doğuracağını ileri sürmüştür.⁷³ Mustafa Kemal Paşa'nın "Celadet gösteriniz" sözüne atıfta bulunarak, bu ilkeyle milli müdafaanın başarılabilirliğini, dış politikada da temel prensibin bu olması gerektiğini söylemiştir.

Yusuf Akçura'nın dış politikaya dönük bu ilgisi sadece güncel meselelere ilişkin yazılarla sınırlı kalmamış, bir taraftan Türk Ocağı'ndaki çalışmalarını sürdürürken, Hariciye Vekaleti'nde de resmi bir görev üstlenmiştir. 1922 yılı başlarında, Hariciye Vekaleti'ne bağlı Umur-u Şarkiyeye Umum Müdürlüğü'nde müşavir olan Akçura, görev süresince Türk - Sovyet ilişkilerinin gelişmesine dönük faaliyetler yürütmüştür. İmzalanmış olan dostluk anlaşmasıyla (16 Mart 1921) siyasi

⁷¹ Temir, a.g.e., s. 64

⁷² Akçura, **Siyaset ve İktisat**, s. 39-43

⁷³ Akçura, a.g.e., s. 41-42

bağların geliştiği Sovyet Rusya ve Ukrayna ile ilişkilerin güçlendirilmesinde bu dönem önemli katkıları olmuştur.⁷⁴

Türkiye – Ukrayna Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması'nın imzalanmasıyla (2 Ocak 1922) sonuçlanan Türkiye – Ukrayna Konferansı heyetinde bulunan Akçura,⁷⁵ görüşmeleri yürütmekle yetkili Ukrayna temsilcisi Başkumandan Frunze'nin Türkiye'ye gelişinin ve bu süreçteki diplomatik temaslarının Türkiye açısından başarılı olması için önemli çabalar sarf etmiştir. Büyük Taarruz öncesi Sovyet cumhuriyetleri ile kurulan bu ilişkiler, Türkiye adına hem askeri hem de siyasi açıdan önemli kazanımlar sağlamıştır.⁷⁶

Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması'nın imzalanmasının ardından Frunze'nin verdiği ziyafette Mustafa Kemal Paşa'dan sonra söz alan Akçura, Rus edebiyatının hümanist, idealist ve ezilenlerden yana tavrını övmüş, Türkiye'deki "Halka Doğru" hareketinin kaynağı olarak Rusya'yı göstermiş ve burayı Halkçılığın anayurdu olarak gördüğünü belirtmiştir.⁷⁷ Konuşmasında Lenin'i bir 'kahraman' olarak niteleyen Akçura, Bolşevik Devrimi'yle Rusya'daki azınlıkların siyasal ve kültürel özerkliklerini kazandıklarını belirtmiş, tüm ezilen Doğu'nun kurtuluşu için mazlum milletlerin ittifakının gerekli olduğunu vurgulamıştır.

Yusuf Akçura, bu tarihlerde sadece dış politikada değil, hem eğitim hem de askeri cephede olduğu gibi milli mücadelenin her alanında etkin olarak yer almıştır. TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın teklifiyle, 1923 seçimleri için İstanbul mebusluğuna aday gösterilmiş⁷⁸, seçimi kazanarak İstanbul Mebusu sıfatıyla TBMM'ye girmiştir. Yasama faaliyetini, akademik çalışmalarıyla beraber ölene kadar sürdüren Akçura, Cumhuriyet Halk Fırkası Kars Milletvekili iken yaşama gözlerini kapamıştır.

⁷⁴ Georgeon, a.g.e., s. 127.

⁷⁵ **T. C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Fon: 30.18.1, Yer: 4.41.16

⁷⁶ Mehmet Perinçek, **Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2005, s. 115-129.

⁷⁷ **Hakimiyet-i Milliye**, 4 Ocak 1922, s. 1-2.

⁷⁸ Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyesi'ne gönderdiği aday listesi için bkz. **Ankara Üniversitesi, T.İ.T.E Arşivi**, Kutu No: 75, Belge No: 21

1.2. Düşün Alanındaki Faaliyetleri

Yusuf Akçura, Kurtuluş Savaşı dönemi boyunca resmi siyasi görevler üstlense de, fikir düzleminde de önemli çalışmalar yapmıştır. 1921 – 1922 yılları arasında daha çok Serbest Halk Dersleri adıyla Türk Ocağı'nda açılan eğitim kurslarını yönetmiş ve burada dersler vermiştir.

Savaş durumu ve Ankara'da açılmış olan TBMM'nin yeni bir iktidar odağı olarak büyümesi, ülkenin kaderinde söz sahibi olmaya başlaması aynı zamanda yeni siyasi yönelimleri ve tartışmaları da beraberinde getirmiştir. TBMM Hükümeti'nin devletin idare şekli ve yapısı konusundaki açılımları bu tartışmaların merkezine oturmuştur. Yusuf Akçura, özellikle dünya siyasi tarihi, milliyetçilik, halkçılık ve iktisat gibi, güncel toplumsal-siyasal meseleler üzerinde durarak bu tartışmalara fikirsel planda katılmıştır. Daha çok konferanslar biçiminde olan bu katkılar, gazete ve dergilere makale olarak da yansımıştır.

1.2.1. Serbest Halk Dersleri

Hamdullah Suphi önderliğinde yeniden faaliyete geçirilen Türk Ocağı bünyesinde başlatılan Serbest Halk Dersleri, akademik bir düzlem olmaktan çok, TBMM Hükümeti'nin kurumsallaşmasıyla beraber genişleyen kadrolarının eğitime yönelik bir çalışma olmuştur. İktisat, siyaset bilimi, dil, tarih, hukuk ve sosyoloji alanlarında derslerin verildiği bu halka açık eğitim merkezinde, Akçura'nın daha çok yönetici düzeyinde katkıları olmuş, siyasi tarih, eğitim ve sosyoloji konularında da konferanslar vermiştir.⁷⁹ Akçura, yaklaşık iki yıl devam eden bu eğitim süreci boyunca, Serbest Halk Dersleri'nin amacı, yöntemi ve programı konusunda fikirler üretmiş, derslerin işleyişiyle yakından ilgilenmiştir.

Yusuf Akçura, Serbest Halk Dersleri'nin açılışı münasebetiyle yaptığı uzun konuşmada, “maddi ve manevi medeniyet” unsurları temelinde Doğu – Batı uygarlığını değerlendirmiş, uygarlık ve toplumsal gelişmenin Marksist açıdan

⁷⁹ Georgeon, a.g.e, s. 127

tahlilini sunarak ekonominin uygarlık konusunda belirleyici etken olduğunu vurgulamıştır.⁸⁰ Batı uygarlığı ile Osmanlı Devleti'ni ve İslam uygarlığını karşılaştırırken yine iktisadi gelişmeye dikkat çeken Akçura, Batı'da “maddi medeniyet”in gelişmesiyle “manevi medeniyet”in de geliştiğini, eğitimin yaygınlaşmasının bunun en önemli aracı olduğunu söylemiştir.⁸¹ Serbest Halk Dersleri'nin bu amaç doğrultusunda ele alınacağını ve eğitim programının bu anlayışla düzenleneceğini belirtmiştir.

Akçura, eğitimin yaygınlaşmasının yanı sıra, eğitimde uygulanan yöntemler üzerinde de durmuştur. “İskolastik Usul Nedir?” konulu konferansında eğitimde yöntem sorununu ele alan Akçura, Osmanlı döneminde ve son açılan modern okullarda dahi bu yöntemle eğitim yapıldığını, sadece öğrencilerde değil bu sistem içinde yetişen aydınlarda dahi “zihinsel ve ahlaki otoriteye körü körüne boyun eğen... eleştirmeden kabul eden” bir anlayışın hakim olduğunu, bu sorunun ancak bilimsel yöntemler uygulanarak aşılabileceğini vurgulamıştır.⁸²

Birinci eğitim döneminin kapanışında yaptığı konuşmada, Türkiye'nin “demokratik” ve “milli hakimiyet” esasları üzerinde yükseldiğini söyleyerek, bunda başarılı olunabilmesi için her alanda eğitimli insanlara ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.⁸³ Söz konusu konuşmasında, önceki eğitim döneminde amaçlanan hedeflere ulaşıldığını dile getiren Akçura, ülkenin en çok ihtiyaç duyduğu bir dönemde idareci kadroların temel bilimler alanında eğitim almasının yararlarını da ilave etmiştir.⁸⁴

Yusuf Akçura, Büyük Taarruz'un zaferle sonuçlandığı tarihlerde Serbest Halk Dersleri'nin ikinci eğitim dönemini açarken, derslerin yeni hedeflerini de tespit etmiştir.⁸⁵ “Kahraman ordunun ve Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın düşman ordularını vatan topraklarından attığını” belirten Akçura, milletin “istiklal,

⁸⁰ Yusuf Akçura, “*Derslere Başlarken*”, **Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale**, İstanbul, 1924, s. 74-78. Bundan sonraki dipnotlarda “**Siyaset ve İktisat**” olarak anılacaktır

⁸¹ Yusuf Akçura, a.g.e, s. 80-83

⁸² Yusuf Akçura, “*İskolastik Usul Nedir?*”, **Tedrisat Mecmuası**, s. 66, Nisan 1925, s. 219-224

⁸³ Yusuf Akçura, “*Birinci Sene-i Tedrisiye Nihayetinde*”, **Siyaset ve İktisat**, s. 88-90

⁸⁴ Yusuf Akçura, a.g.e, s. 95-97

⁸⁵ Yusuf Akçura, “*İkinci Sene-i Devriye İptidasında*”, **Siyaset ve İktisat**, s. 103-113

hürriyet ve hakimiyetine” karşı olan diğer düşmanlara “cehalet ve gaflet”e karşı mücadelenin kendilerinin vazifesi olduğunu söylemiştir. Yeni eğitim dönemine ilişkin hedefi de “üç kelime ile özetlenebilir” diyerek, “milliyetçilik, halkçılık ve aydınlık!” olarak ifade etmiştir.⁸⁶

1.2.2. Siyasi Tarih ve Fikir Hareketleri Üzerine

Akçura bu yıllarda üzerinde durduğu siyasi tarih konusunu “Muasır Avrupa’da Siyasi ve İctimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar” adlı kitabında sistemli bir şekilde ele almıştır⁸⁷. Maarif Vekaleti tarafından 1923 yılında basılan kitapta, Fransız Devrimi’yle dünyaya yayılan “milliyet, hürriyet ve müsavat” akımlarıyla, sosyalizm konusunu incelemiştir.

Bugünkü anlamıyla olmasa da “milliyet” fikrinin doğuşunu, din birliği ile tarifi ortadan kalkmasına ve milli dile yönelmeye neden olan Rönesans’a kadar götürülebildiğini yazan Akçura, bu fikrin esas gelişiminin 18. asırda başladığını belirtmiştir. Bu dönemde milliyet fikrinde görülen gelişmenin iki kaynağa dayandığını, bu kaynaklardan birinin Alman, Slav ve Çeklerin tarih ve dil araştırmaları, diğer kaynağın ise Fransız Devrimi filozoflarının tarihi olgulara dayanan nazari muhakemeleri olduğunu ileri sürmüştür.⁸⁸ Akçura, bu iki kaynaktan birincisinin “ırka dayanan milliyet fikrini” ikincisinin ise “arzu ve irade ile izah edilen milliyet fikrini” ortaya çıkardığını yazmıştır.⁸⁹

Hürriyet fikrinin kaynağını, “İnsan Hakları Beyannamesi”nin ana ilkelerinden biri olarak benimseyen Fransız Devrimi’ne bağlayan Akçura, şahsın siyasi, iktisadi ve dini alandaki her türlü teşebbüsünde serbest olması düşüncesine dayanan liberalizmin “mevzuu ve gayesi ferttir” demiştir. Türkiye’de ortaya çıkan liberal akımların, hem siyasi liberalizmi hem de iktisadi liberalizmi “mücerred ve umumi, yani zaman ve mekan ile mukayyed olmaksızın bütün beşeriyete hükmü cari

⁸⁶ Akçura, a.g.e, s. 113

⁸⁷ Yusuf Akçura, **Muasır Avrupa’da Siyasi ve İctimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar**, İstanbul, Türkiye Büyük Millet Meclisi Maarif Vekaleti Neşriyatı, 1923

⁸⁸ Akçura, a.g.e, s. 8-10

⁸⁹ Akçura, a.g.e, s. 10-11

kavanin-i tabiyeye müstenid birer manzume-i ilmiye gibi telakki” ettiğini, “diğer siyasi ve iktisadi mekteplerle ve Türkiye’nin şerait-i şeniyesiyle mukayese edilmeyerek, siyasi ve iktisadi ahrar mektebinin muayyen bir zamanda muayyen bir devirde mahsulü ve ifadesi” olarak kavramadığını dile getirmiştir.⁹⁰

“Müsavat” akımının da Fransız Devrimi’yle dünyaya yayıldığını yazan Akçura, Fransız ve İngiliz düşünürlerden örnekler vererek, “hürriyet” ve “müsavat” prensiplerinin birlikte tam anlamıyla uygulanma olanaklarının zorluklarına değinmiş “hürriyet ve müsavat ilkeleri bazı hususatta makus netayic tevliid etmiş, bu ilkelerin iktisadi sahada ve hele zamanımızın en had mesailinden bulunan say ve sermaye münasebeti meselesinde netayic-i mütezaddesi pek bariz bir surette tecelli eylemiştir”⁹¹ dedikten sonra konunun sosyalizm bölümünde daha iyi anlaşılacağını belirtmiştir.

Sosyalizmi üç ayrı bölümde inceleyen Akçura, konuyla ilgili birinci bölümde sosyalizmin Antik Yunan felsefesindeki kaynaklarını değerlendirmiş, ikinci bölümde İslam coğrafyasında görülen kolektivist dini-siyasi hareketleri ana hatlarıyla irdelemiş, üçüncü ve son bölümde ise ütöpik sosyalistleri inceledikten sonra, çağdaş bilimsel sosyalizmin tezleri üzerinde durmuştur.⁹² Akçura, diğer üç siyasi akıma oranla, sosyalizm konusunu daha ayrıntılı irdelemiş; materyalist felsefenin tarihsel kaynakları, Bolşevik Devrimi pratiğiyle kendini gösteren Doğu’ya özgü toplumcu hareketleri ve bunların yanı sıra Marksizm’in temel tezleri üzerinde durmuştur.⁹³

Dünya çapında etkili olmuş düşünce akımları, özellikle Fransız Devrimi’yle yayılan fikirler, çağdaşlarını olduğu gibi Yusuf Akçura’yı da etkilemiştir. Fakat Akçura tarihsel ve toplumsal çözümlemelerde, diğer aydınlardan farklı olarak Marksizm’in yöntemlerine daha çok başvurmuştur.⁹⁴ Osmanlı aydınlarını Marks’ı

⁹⁰ Akçura, a.g.e, s. 34

⁹¹ Akçura, a.g.e, s. 46

⁹² Akçura, a.g.e, s. 47-94

⁹³ Sosyalizmin yirminci yüzyıl pratiği konusunda verdiği başka bir konferansı için bkz. “Akçura’nın Konferansı”, Katkı, yıl:5, sayı:10, Ocak 1975, s. 8-10

⁹⁴ Niyazi Berkes, **Felsefe ve Toplum Bilim** Yazıları, 2. Basım, İstanbul, Adama Yayınları, 1985, s. 213-214, Samet Ağaoğlu, **Babamın Arkadaşları**, 2. Basım, İstanbul, Nebioğlu Yayınevi, (y.t.y), s. 71. Georgeon, a.g.e, s. 92-93.

tanımamakla eleştiren Akçura, “Her halde şuna şüphem yoktur: Gerek tarihin tedkikinde, gerekse bir siyasetin idaresinde materyalizmi kendilerine rehber ittihaz edenler, idealizme kapılanlardan daha az yanılmış olurlar” diyerek yöntem açısından materyalizme daha yakın durduğunu ifade etmiştir.⁹⁵

Yusuf Akçura'nın siyasi tarih ve güncel meseleler üzerine bu dönem kaleme aldığı eserler, Türkiye'nin ve yakın tarihin ekonomik – toplumsal tahlillerini içermektedir. İttihat ve Terakki, Tanzimat, siyasi partiler ve iktisat politikası gibi konularda yazdığı makaleler, hem konunun işlenişi hem de metodolojisi bakımından yayımlandığı dönem itibariyle özgün fikirlerdir. Öyle ki, Milli Türk Fırkası'nın yayın organı olan İfham gazetesiyle yaptığı bir mülakatta: “Ekonomide ve sosyolojide halkçılık ve devletçilik ilkelerinin Türklerin hissiyatına, geleneklerine bugünkü ve gelecekteki çıkarlarına en uygun ilkeler” olduğunu söyleyerek⁹⁶, daha o günden Cumhuriyet döneminde uygulanacak olan ekonomik programı işaret etmiştir.

1921'de ekonomi politikası konusunda kaleme aldığı bir incelemesinde, Tanzimat ve uygulamaları ekseninde, Avrupa kapitalizminin Osmanlı Devleti üzerindeki hakimiyeti ve sonuçları üzerinde durmuştur.⁹⁷ Devlet yöneticilerini Osmanlı'yı kurtaracak tek çarenin ekonomik liberalizm ve Avrupa sermayesi olduğunu düşünmekle eleştiren Akçura, Tanzimat'ın siyasi ve iktisadi sonuçlarının ne Osmanlı Devleti ne de Türk milleti açısından olumlu olmadığını belirttikten sonra şöyle yazmıştır:⁹⁸

“Büyük sermayenin Avrupa'da tekevvünü de küçük ve orta sermaye sahiplerinin, büsbütün sermayesiz kalmalarını intaç etmiştir. Lakin orada küçük ve orta sermayedarların elinden çıkan servet, yine memlekette kalmış, bir kısım vatandaşlardan diğer bir kısım mahdudelmiktar vatandaşlara intikal etmiştir. Bizde ise, bizim küçük ve orta sermayedarların elden kaçırdıkları servetin kısm-ı azamı memleketten çıkmış, ecnebi büyük sermayedarların sermayesini şişirmiştir...

⁹⁵ Yusuf Akçura, “Portekiz İhtilali Münasebetiyle”, **Sırat-ı Müstakim**, c.5, s. 111, 21 Ekim 1910, s. 120

⁹⁶ İfham Gazetesi, 10 Aralık 1919, s. 1

⁹⁷ Yusuf Akçura, “Vaziyet ve Vazifelerimizden Birisi”, **Siyaset ve İktisat**, s. 44-73

⁹⁸ Akçura, a.g.e, s. 60-63

Memleketin seneden seneye fakirleşmesinin en mühim sebebi, kanaatımca ecnebi sermayesinin memleketimize girip faiz ve temettü tarikiyle, müstakil sanayi ve ticaretimizi imha suretiyle, servet-i milliyemizi çekmesi ve ezmesi olmuştur.”

Bu yıllardaki ekonomik altyapı üzerinde gelişen siyasal güçleri, toplumsal sınıf ve katmanları da değerlendiren Akçura⁹⁹, “Hükümet-i hamidiyenin... büyük rütbeli ve büyük sermayeli askeri ve mülki memurların, ticareti dahiliye ve hariciyenin kısm-ı mühimini elinde bulunduran Müslim ve gayr-i Müslim tacirlerin... eşraf ve ayanın mümessili idi” diyerek, Osmanlı yönetiminin dayandığı toplumsal kuvvetleri belirtmiştir. Bu sınıfların dışında kalan küçük askeri ve mülki memurlara dayanan İttihat ve Terakki’nin “bu proleter memurin-i askeriye ve mülkiyeyi taazzi ettirerek, yani vaziyet-i iktisadiyelerinden gayr-ı memnun memurların mümessili sıfatıyla işe başladı ve hükümeti mevcudeye muhalif bir fırka halinde” ortaya çıktığını yazmıştır.¹⁰⁰

İttihat ve Terakki’nin iktidara gelişinden sonra, İtilaf ve Hürriyet’in eski hükümetin temsil ettiği sınıfları çatısı altında toplayan bir siyasal güç olarak sahneye çıktığını belirten Akçura, “Harb-i umumi esnasında bu iki fırka iptida-yı zuhurlarında taazzi ettirdikleri sınıf ve zümrelerin mümessili kalamadılar; zira o sınıf ve zümrelerin menafi ve münasebatında tagayyürler husule gelmişti. İttihat ve Terakki, artık gayr-ı memnun memurların fırkası değildi, bilakis kendi yetiştirdiği tefeyyüz ettirdiği, sermayedarlaştırdığı büyük memurların fırkası” olduğunu ve “harbin sonlarına doğru, İttihat ve Terakki fırkasına Türk burjuvazisinin mümessili” demenin hatalı olmayacağını iddia etmiştir.¹⁰¹

Türkiye’nin mevcut toplumsal ve siyasal yapısını incelediği 13 Kasım 1922 tarihli yazısında, ülkenin yaklaşık yirmi beş yıl sonra yaşayacağı siyasal tablonun da bir görüntüsünü vermiştir.¹⁰² Yusuf Akçura bu makalesinde toplumsal sınıfları şöyle tahlil etmiştir:

⁹⁹ Yusuf Akçura, “İttifaka Dair”, **Siyaset ve İktisat**, s. 24

¹⁰⁰ Aynı yer.

¹⁰¹ Akçura, a.g.e, s. 27

¹⁰² Yusuf Akçura, “İktisadiyet ve Fırkalar”, **Siyaset ve İktisat**, s. 114-122

“Türkiye ehâlisinin ekseriyet-i azimesi çiftçi ve çobandır. Büyük ve orta ziraat gayr-i mevcut olamamakla beraber, erbab-ı ziraatın çoğu küçük zürra, yani köylü ve çiftçidir. Küçük çobanların da bir kısmı yerleşmekte ve çiftçileşmektedir. Şehirde küçük sanayi ve ticaretle meşgul olan esnafın da ekserisi aynı zamanda çiftçidir. Münhasıran sanayi ve ticaretle geçinen sırf şehirli burjuva pek azdır. Hele büyük sanayi ve ticaretle onun gölgesi olan amele ise yok denilecek kadar azdır. Büyük sanayi ve ticaretin kısıntısıyla doğan ve yaşayan ‘münevverler’ de yok gibidir”¹⁰³

Akçura bu çözümlemeye dayanarak Türkiye’deki olası parti modellerini şöyle öngörmüştür: “Türkiye’de asıl mevcut sınıflar, küçük mülk sahibi köylü zürra, orta ve büyük çiftlik sahipleri, şehir esnaf ve tüccarı (küçük ve orta sanayi ve ticaret erbabı) diye üçe bölünse, çok hata edilmiş olmaz sanırım. Ve bu sınıflardan birincisi ile üçüncüsünün bir kısmı, bir demokrat fırkasını; ikincisiyle üçüncüsünün diğer kısmı, bir nasyonal liberal fırkasını tevlit edebilir.”¹⁰⁴

Milli sermayeyi büyütme gayesinde olan liberal fırkanın, yabancı sermaye karşılığında dolayı daha milliyetçi olacağını savunan Akçura, bu fırkanın “dini esasata riayetkar” olacağını da vurgulamıştır. 1920’li yıllarda, toplumsal sınıfları yaşamak için birbirine muhtaç farklı sosyal katmanlar olarak değerlendiren ve tümünü “Halkçılık” ilkesiyle kucaklayan Halk Fırkası kurulmuş olsa da, Akçura’nın bu öngörüsü çok partili yıllara geçişte bir ölçüde gerçekleşmiştir.

1.2.3. Milliyetçilik ve Halkçılık Üzerine Düşünceleri

Yusuf Akçura’nın milliyetçilik ve halkçılık anlayışı, siyasal/ekonomik düzlemde birbirini tamamlayan ve geliştiren unsurlar üzerinde temellendirilmiştir. Bu unsurlardan “demokratik milliyetçilik”, “siyasi-iktisadi bağımsızlık - milli hakimiyet” ve milli burjuvazi eliyle kurulacak bir “milli ekonomi” anlayışı Akçura’nın yazı ve konuşmalarında öne çıkan ana ilkeler olmuştur.

¹⁰³ Akçura, a.g.e, s. 120

¹⁰⁴ Aynı yer.

Avrupa’da milliyetçiliğin doğuşunu incelerken, iktisadi kuvveti kullanarak iktidarı ele geçiren burjuvazinin öncülüğüne dikkat çeken Akçura, burjuva sınıfının maddi çıkarlarının “milliyetlerin tefevvük ve temeyyüzünü” gerektirdiğini, böylelikle 19. yy. başlarında milli siyaset ve iktisat anlayışının ortaya çıktığını yazmıştır.¹⁰⁵ Türk milliyetçiliğinin doğuşundaki ekonomik etkenleri incelediği bir makalesinde, Türkiye’de sermayedar bir milli sınıfın Avrupa kapitalizminin Osmanlı üzerindeki hakimiyeti ve denetimi nedeniyle büyüyemediğini, ekonomik gücü Levantenler vasıtasıyla Avrupalı sermayedarların elinde tuttuğunu tespit ettikten sonra, Türkiye’de milliyetçiliğin esas olarak ekonomik ve siyasal bağımsızlık talebi ekseninde geliştiğini belirtmiştir.¹⁰⁶

İktisadi siyaset hakkında 1917’de yazdığı bir makalede, yukarıda bahsettiğimiz temel ilkeler ışığında, milliyetçiliğin izlemesi gereken esas siyasetleri şöyle tarif etmiştir:¹⁰⁷

“Milliyetçiliğimiz, halka ve bilhassa köylüye birinci mevki verdirmekle beraber orta sınıfın (Türk burjuvazisinin) teşekkülüne de bizi taraftar etmiştir. Filvaki, Memalik-i Osmaniye’de Türk’ün kurun-u vustai esnaf ve tüccar teşkilatı alelhusus Tanzimat’tan sonra, Avrupa sermayedarlığının ‘capitalisme’inin, Avrupa büyük sanayi imaliyesinin hücum ve istilası semere-i muzırresi olarak inhitat ve tereddiye uğradığından, Osmanlı Türk heyet-i içtimaiyesi, Lehistan’ın son zamanlarında olduğu gibi, yalnız eşraf ve memurin ile köylüden mürekkep kusurlu ve sakat bir uzviyet haline gelmişti... Eğer Türkler kendi içlerinden, Avrupa sermayesinden de istifade ederek, bir sermayedar burjuva sınıfı çıkaramayacak olurlarsa, yalnız memur ve köylüden ibaret Osmanlı heyet-i içtimaiyesinin muasır bir devlet halinde devamlı yaşayabilmesi zorlaşacaktı”

Birinci Dünya Savaşı arifesinde Türk Yurdu dergisinde yayımlanan bir makalesinde milli siyaset ve ekonomi konusuna dikkat çekerken “Bence bugünkü

¹⁰⁵ Yusuf Akçura, **Salname-i Servet-i Fünun**, 1912, s. 191-192

¹⁰⁶ Yusuf Akçura, *“Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Menşelerine Dair”*, **Siyaset ve İktisat**, s. 158-168. Aynı konuyu işleyen bir diğer konferansı, Hakimiyet-i Milliye’nin 4 Mayıs 1921 tarihli nüshasında yayınlanmıştır. Ek: 3

¹⁰⁷ Yusuf Akçura, *“İktisadi Siyaset Hakkında”*, **Türk Yurdu**, C.12, S.12, 1917, s. 179-181

günde Türkler, ne siyaseten ve ne de iktisaden taarruz hareketinde bulunmamalıdır” diyerek¹⁰⁸, 1919’da İstanbul Türk Ocağı’nda verdiği konferansta ana hatlarını çizdiği “demokratik Türkçülük” fikrinin ilk işaretlerini vermiştir.

Bahsi geçen konferansında Türkçülüğün “demokratik Türkçülük” ve “emperyalist Türkçülük” olarak fiilen iki kola ayrıldığını belirten Akçura, “emperyalist Türkçülük” fikrini emperyalizmle kendini gösteren “Avrupa nasyonalistliği”ne benzetirken, kendisinin daima “demokratik Türkçülük” çizgisinde olduğunu vurgulamıştır.¹⁰⁹ Demokratik Türkçülüğün “Türklerin ekseriyeti diğer milletlere mahkum mevzuunda bulduklarına ve hatta hakim sayılanlarının bile iktisaden ve harsen yalnız mağlup değil, adeta tabi olduklarına ve binaenaleyh ancak hakka istinaden kurtuluşun mümkün olacağına” dayanan bir milliyetçilik anlayışı olduğunu belirtmiştir. Bolşevizmin etkisi altında olan Rusya Türklerinin değişen siyasal anlayışlarını işaret ederek: “Osmanlı Türkleri de, diğer Türkler gibi, hakkı ve halkı seven ve onu düşünen bir Türkçülük, demokratik Türkçülük sancağı altında toplanmalı onu bütün gayreti, son gayreti ile müdafaa etmeli ve asla elinden düşürmemelidir.” demektedir.¹¹⁰

İttihat ve Terakki’nin iktidarda olduğu yıllarda ve daha sonra Türkçülük-Halkçılık siyaseti daima yan yana olmuş, en önemli Türkçü önderler aynı zamanda halkçılığında Türkiye’deki öncüleridir.¹¹¹ Türkçü aydınların “halkçılık” düşüncesini tartışmaya başladığı II. Meşrutiyet döneminden Cumhuriyet’in ilanına kadar geçen süreçte bu akımın önde gelen savunucularından olan Akçura, Halk’a Doğru dergisinin yayım hayatına başladığı yıllarda (24 Nisan 1913) halkçılığı, yoksul sınıfların toplumsal gelişmelerinin sağlanması, onlara milli kimlik bilincinin aşılması ve bu sınıflara siyasal önderlik çerçevesinde değerlendirmiştir.¹¹² Ancak, Kurtuluş Savaşı döneminde belirginleşmeye başlayan Kemalist ilkeler ve toplumsal

¹⁰⁸ Yusuf Akçura, “1329 Türk Dünyası”, **Türk Yurdu**, C.6, S.3, 1914, s. 2098

¹⁰⁹ Yusuf Akçura, “Cihan Harbi’nde İştirakimiz ve İstikbalimiz”, **Siyaset ve İktisat**, s. 15-18

¹¹⁰ Akçura, a.g.e, s.20

¹¹¹ Georgeon, a.g.e, s. 108

¹¹² Akçuraoğlu, “Halka”, **Halka Doğru**, Yıl:1, S. 22, 5 Eylül 1913, s. 169-172; S.23, 12 Eylül 1913, s. 177-178; S.25, 26 Eylül 1913, s. 193-194; S.27, 10 Ekim 1913, s. 209-211; S.31, 7 Kasım 1913, s. 237-238

koşullar, Akçura'yı halkçılık konusunda daha ileri bir konuma taşımış, halkçılık Akçura için "halk egemenliği" anlamını taşımaya başlamıştır.¹¹³

Cumhuriyet'in ilanından birkaç ay önce yazdığı, milliyetçilik ve halkçılık fikirlerini birlikte ele alan makalesinde, bu iki fikir cereyanının ortak ana gayesinin "bila kayd-ü şart hakimiyet-i milliye" olduğunu vurgulamıştır¹¹⁴. Milli hakimiyetin tesisine karşı çıkmanın ilahi iradeye de isyan etmek anlamına geleceğini söyleyen Akçura, milliyetçilik ve halkçılık anlayışlarının temel prensiplerinin milli hakimiyetle hayata geçirileceğini şöyle özetlemiştir:

*"Hakimiyet-i milliyesine tamamen sahip olan bir kavim diğer milletlere karşı tamamen hür ve müstakil olduğu gibi kendi içinde ayrılan fertlerin veya sınıfların da mahkumu olmaz. Bu mertebeye sahip olan bir millet, mücerret adaleti hayatta tecelli ettirmiş demektir."*¹¹⁵

¹¹³ Georgeon, a.g.e, s. 132

¹¹⁴ Yusuf Akçura, "Milliyetçilik, Halkçılık", **Anadolu'da Yeni Gün**, 19 Nisan 1923, s.1

¹¹⁵ Aynı yer.

II. BÖLÜM

2. CUMHURİYET'İN KURULUŞ SÜRECİNDE YUSUF AKÇURA

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle neticelenmesi ve Mudanya Mütarekesi'nin (11 Ekim 1922) imzalanması, yeni devletin toplumsal/siyasal planda kuruluş sürecinin tamamlanması için uygun askeri ve siyasi zemini yaratmıştır. TBMM'de Mustafa Kemal Paşa önderliğinde birleşen “birinci grup”, 8 Nisan 1923 tarihinde alınan karar doğrultusunda yapılan seçimlerde, biri hariç tüm milletvekilliklerini kazanarak iktidarını sağlamlaştırmıştır. Devletin ve ülkenin kaderine yön verme yetkisini elinde tutan Kemalist kadrolar, ülkede uzun zamandır hakim olan “ikili iktidar” durumuna son vermiş, Cumhuriyet'i ilan ederek eski rejimin her alanda tasfiyesine girişmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında, milli hakimiyet ve halkçılık ilkeleri üzerine oturan Halk Fırkası'nın kuruluşuyla, siyasal planda saltanat ve hilafete karşı, ideolojik planda ise cumhuriyetçilik, halkçılık ve laiklik ekseninde bir mücadele yürütecek yeni iktidar odağı ortaya çıkmıştır. 1920'de “Halkçılık Programı”, 1923'te “9 umde” adlı programlarla kendini tanımlayan bu siyasal odak, 1923 tarihli parti Nizamnamesi ile biçimlenen Halk Fırkası'nı Mustafa Kemal Paşa reisliğinde kurarak, yaklaşık iki ay sonra ilan edilecek Cumhuriyet'e önderlik etmiştir.

Kurtuluş Savaşı boyunca milli hareketin ihtiyaç duyduğu her alanda görev alan Akçura, Cumhuriyet'in ilanı ile beraber daha çok fikir alanında kendini göstermiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası'na üye olarak İstanbul'dan milletvekili seçilen Yusuf Akçura, bu dönem Hukuk Mektebi'nde Siyasi Tarih derslerine girmiş, cumhuriyet ideolojisinin aydınlar ve halk içinde yaygınlaşması yönünde özel bir çaba göstermiştir. Türk Ocakları'nın yeniden örgütlenmesi ve Türk milliyetçiliğinin hedeflerinin belirlenmesi konusunda önemli katkılar sunan Akçura, meclis çalışmalarına da ağırlık vermiştir.

2.1. Kemalist İlkelerin Şekillenışı ve Akçura'nın Fikirleri

Yeni devletin kuruluş sürecini 23 Nisan 1920'de meclisi açarak fiilen başlatan Mustafa Kemal Paşa, aynı yılın sonuna doğru, filizlenen yeni siyasal yapının dayanacağı programı da ilan etmiştir. Anayasa taslağı olarak Mustafa Kemal Paşa tarafından 13 Eylül 1920'de meclise sunulan "Halkçılık Programı"¹¹⁶ temel anlayış bakımından, Kemalist ilkelerin şekillenmesinde önemli bir yer edinmiştir. Adı geçen program, aynı zamanda Akçura'nın halkçılık ve milliyetçilik anlayışının dayandığı temel düsturları da kayıt altına aldığından ayrıca önem arz etmektedir.

Kurtuluş Savaşı yıllarında bir hükümet programı olarak ortaya çıkan Halkçılık Programı, 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye'ye temel teşkil etmiş, siyasal-toplumsal koşullara bağlı olarak değişmiş ve kendisini "Altı Ok"la ifade edecek olan "Kemalizm'in Prensipleri"nin ilk tarihsel halkasını oluşturmuştur.¹¹⁷

"Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Layihası

Maksat ve Meslek

Türkiye Büyük Millet Meclisi, hududu millisi dahilinde temini hayat ve istiklal ve tahlisi makamı hilafet ve saltanat ahdiyle teşekkül eylemiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, hayat ve istiklalini kurtarmayı yegane maksadı ve gaye bildiği halkı, emperyalizm ve kapitalizm tahakküm ve zulmünden tahlis ederek idare ve hakimiyetin hakiki sahibi kılmakla gayesine vasıl olacağı itikatındadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, milletin hayat ve istiklaline suikast eden emperyalist ve kapitalist düşmanların tecavüzatına karşı müdafaa ve harici

¹¹⁶ **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, cilt:9, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003, s.

¹¹⁷ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, c. 2, İstanbul, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1960, s. 594. İsmail. Arar, **Atatürk'ün Halkçılık Programı**, İstanbul, Baha Matbaası, 1963. Doğu Perinçek, "Kemalist Devrim'in Halkçılık Programı", **Teori**, s. 111, Nisan 1999, s. 3 vd.

düşmanlarla tevhide mesai edip milleti iğfal ve ifsada çalışan dahili hainlerin tedibi için orduyu tarsin etmeyi ve onu istiklali millinin müttakası bilmeyi vecibe addeder.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, halkın maruz bulunduğu avamil-i sefaleti izale ile esbab ve ait-i saadet ve refahını temin etmeyi umdei esasiye ve binaenaleyh toprak, maarif, adliye, iktisat ve aleumum içtimai mesailde asrın icabına ve halkın hakiki ihtiyacına göre muktazi teceddüdat ve tesisatı vücuda getirmeyi başlıca vazife addeder.

Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, gaye ve maksatlarını temin için bilcümle mesai ve icraatından millet ve memleketin maruz bulunduğu fiili tecavüdat ve ifsadaata karşı milletin vahdet ve tesanüdünü halele ve müdafaa ve mücahede kuvvet ve kudretini nakıseye uğratmaktan ehemmiyetle tevakki eder. Siyasi, içtimai, mudrelerini milletin ruhundan almağa atfı ehemmiyet eden Büyük Millet Meclisi Hükümeti, bu umdelerin tatbikatında milletin temayülât ve ihtiyacatı hakikiyesini nazarı dikkatte bulundurur.

Mevadd-ı Esasiye

Hilafet ve saltanat makamının tahlisine muvaffakiyet hasıl olduktan sonra Padişah ve Hilafeti müslimin kavanini esasiye dairesinde mevki muhterem ve mübeccelini ahzeder.

Hakimiyet, bila kayd-ü şart milletindir. Usülü idare; halkın, mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müsteniddir. İcra kudreti ve teşri salahiyeti milletin yegane ve hakiki mümessili olan Büyük Millet Meclisi'nde tecelli ve temerküz eder. Türkiye Halk Hükümeti ve Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Ve (Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti) ünvanını taşır.”

Atatürk, Halkçılık Programı'nın kabulünü ve izleyen süreci Nutuk'ta şöyle anlatmıştır:¹¹⁸

¹¹⁸ Mustafa Kemal Atatürk, a.g.e, s. 594.

“İlk Teşkilâtı Esasiye Kanunumuza menşe teşkil eden 13 Eylül 1920 tarihli bir programı, Meclis’e takdim etmişim. Bu programın, Mecliste 18 Eylül’de okunan kısmından başka, buna da esas olmak üzere, Büyük Millet Meclisi’nin esas mahiyetini ve idare usulü hakkındaki görüşleri tesbit eden ve Meclis’in açılışının ertesinde okunup kabul olunan önergemi de, bu kısım ile beraber, Halkçılık Programı ünvanı altında bastırıp yayınlamışım.”

Bu önergenin “maksat ve meslek” başlığını taşıyan bölümü 18 Kasım 1920’de Büyük Millet Meclisi tarafından bir beyanname olarak yayınlanmış, “mevadd-ı esasiye” ve “idare” başlıklarını taşıyan bölümleri ise, Anayasa altında tanzim edilmiştir.¹¹⁹ Teşkilat-ı Esasiye’nin 1. maddesine “Hâkimiyet bilâ kayd ü şart milletindir. İdare usûlü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir” kaydı konularak, “halkçılık” ilkesine vurgu yapılmıştır. Atatürk, sadece yasa düzleminde değil, idare şekline ilişkin bu yıllarda yaptığı tüm konuşmalarında halkçılık anlayışı üzerinde sıkça durmuştur.¹²⁰

Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan 1923’te Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun seçim programı olarak kamuoyuna açıkladığı “9 umde”nin İzmir İktisat Kongresi’nin sonuçlarının dikkate alınarak hazırladığını belirtmiş; yakın zamanda kurulacak Halk Fırkası’nın programında ilkelerin daha ayrıntılı ele alınacağını ifade etmiştir.¹²¹ 7 Aralık 1922 tarihinde “halkçılık esasına müstenit ve Halk Fırkası namıyla siyasi bir fırka teşkil etmek niyetinde” olduğunu basına açıklayan Mustafa Kemal Paşa¹²², 9 Eylül 1923’te kurduğu siyasi partiye “Halk Fırkası” adını vermiştir.

Halk Fırkası’nın 1923 tarihli Nizamnamesi’nin 1. maddesinde halkçılık kavramı şöyle ifade edilmiştir: *"Halk Fırkası nazarında halk mefhumu, herhangi bir sınıfa münhasır değildir. Hiçbiri imtiyaz iddiasında bulunmayan ve umumiyetle kanun nazarında mutlak bir müsavatı kabul eden bütün fertler halktandır. Halkçılar, hiçbir ailenin, hiçbir sınıfın, hiçbir cemaatin, hiçbir ferdin imtiyazlarını kabul*

¹¹⁹ İsmail Arar, a.g.e, s. 13-16

¹²⁰ **Atatürk’ün Bütün Eserleri**, cilt:12, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003, s. 200. a.g.e, c. 14, s. 176, 329

¹²¹ **Atatürk’ün Bütün Eserleri**

¹²² Mustafa Kemal Atatürk, a.g.e, s. 718

etmeyen ve kanunlarını vaz'etmekteki mutlak hürriyet ve istiklâli tanıyan fertlerdir."¹²³

TBMM Hükümeti'nin yönetim biçimi konusunda benimsediği siyasi tutumun ana ilkelerini gösteren milliyetçilik ve halkçılık, kuruluşu izleyen yıllarda Misak-ı Milli ve Halkçılık Programı gibi temel metinlerle ilan edilmiş ve Halk Fırkası adıyla egemen bir siyasi kimlik olarak somutlaşmıştır. Yusuf Akçura, daha 1919'da, Pantürkist ya da Panislamist eğilimleri reddettiğini "Demokratik Türkçülük" ve "Emperyalist Türkçülük" ayrımıyla ortaya koymuş, Misak-ı Milli ile sınırları çizilen Türk milliyetçiliği anlayışını kabul edeceğini göstermiştir.¹²⁴ Milli bağımsızlık ve ekonomi üzerine kaleme aldığı yazılarda, Avrupa sermaye sınıfından bağımsız, "milli burjuvazi"ye dayanan ve halkçı bir gelişme yolunu öneren Akçura¹²⁵, milliyetçiliğin dayanacağı ilkeleri, yine Halkçılık Programı'nın belirlediği çerçevede içinde tarif etmiştir. Milliyetçi ve halkçı bir toplumsal gelişmeyi savunan Akçura, aynı siyasi çizgide bulunduğu Halk Fırkası'na katılarak, düşünsel ve siyasal faaliyetlerini bu eksen etrafında devam ettirmiştir.

1923 seçimlerine Müdafa-i Hukuk Grubu'nun İstanbul adayı olarak katılan Akçura milletvekili seçilmiş, aynı yıl kurulan Halk Fırkası'na da resmi olarak üye olmuştur. O güne kadar, temel ilkelere bir birlik sağlayamadığından hiçbir siyasi oluşum içinde tam anlamıyla yer alamadığını belirten Akçura, milliyetçilik ve halkçılık ilkelerini savunan Halk Fırkası'nda ve onun önderi Mustafa Kemal Paşa'da aradığını bulduğunu şöyle izah etmiştir:¹²⁶

"Senelerden beri aradığım kaynağı nihayet işte bu Halk Fırkası'nda bulmuştum. Sekiz on yıldır 'Türk Yurdu'nu çıkararak, 'Halk'a Doğru' fikir ve ceridesini neşreden bir adamın yeri elbette bu fırka olacaktı."

¹²³ **Halk Fırkası Nizamnamesi**, Ankara, 1923

¹²⁴ Yusuf Akçura, "*Cihan Harbi'nde İştirakimiz ve İstikbalimiz*", **Siyaset ve İktisat**, s. 20. Bu konu tezimizin birinci bölümünde daha ayrıntılı işlenmiştir.

¹²⁵ Yusuf Akçura, "*İktisadi Siyaset Hakkında*", **Türk Yurdu**, C.12, S.12, 1917, s. 179-181 Akçura'nın ekonomi politikası ile ilgili bu dönem öne sürdüğü fikirleri için tezimizin birinci bölümüne bakınız. Yusuf Akçura, "*İktisadi Siyaset Hakkında*", **Türk Yurdu**, C.12, S.12, 1917, s. 179-181

¹²⁶ Yusuf Akçura, "*Umdelerimize Dair*", **Siyaset ve İktisat**, s. 177

Siyasi çalışma yapmak üzere bir süre seçim bölgesi olan İstanbul'da bulunan Akçura, yeni devletin kuruluş ilkeleri, programı ve siyasetleri üzerine yaptığı konuşmalarda ve yazdığı yazılarda, işleyen süreçle ilgili düşüncelerini açık olarak ifade etmiştir. Konferanslarında ve yazılarında daha çok Türkiye'nin geçirdiği toplumsal/ekonomik aşamalar hakkındaki fikirlerini paylaşan ve Halk Fırkası'nın programını anlatan Akçura, kurulmakta olan yeni devletin bir "halk devleti" olduğunu, açılan bu yeni dönemde her alanda başarı kazanmak için Halk Fırkası etrafında birleşmek gerektiğini ifade etmiştir.¹²⁷

Seçim çalışmalarında, Mustafa Kemal Paşa tarafından ilan edilen "9 Umde"nin siyasal ve ekonomik anlamına vurgu yapan Akçura, yarı sömürge durumunda olan Osmanlı'dan devralınan ekonominin bir buhran doğurduğunu¹²⁸, bunun ancak "Türkiye Halk Devleti'nin" milli hakimiyet anlayışına ve bağımsız iktisadi politikalarına sahip çıkarak ortadan kalkabileceğini savunmuştur.¹²⁹

Akçura, çağdaş demokrasilerin kuvvetler birliği ve milli hakimiyet üzerine kurulduğunu, saltanatın bu kavramlarla yan yana olamayacağını konferanslarında sık sık vurgulamıştır.¹³⁰ Saltanat ve Hilafet meselesini, "halkın hükümeti, halkın hükümdarlığı" olarak tarif ettiği¹³¹ milli hakimiyet çerçevesinde ele alan Akçura, "Hakimiyet-i milliyeye umdesine muhalefet, Allah'ın yeryüzünde görmek istediği adalete karşı gelmek, irade-i ilhiyeye isyan etmek demek olur"¹³² diyerek saltanat ve hilafetin kaldırılmasını savunmuştur. Halifeliğin kaldırılmasından bir süre önce, mecliste cereyan eden bütçe görüşmelerinde söz alan Akçura, "Cumhuriyet ve Halk Fırkası diyerek anladığımız şey en zayıf zannettiğimiz köylüden itibaren en yüksek farz ettiğimiz zevata kadar hepsinin hukukta, unvanda, itibar ve haysiyette tamamen

¹²⁷ Yusuf Akçura, a.g.e, 192-193, Yusuf Akçura, "Milliyet ve Maiyet", **Siyaset ve İktisat**, s. 194-197, Yusuf Akçura, "İktisadi Buhrana Dair", **Siyaset ve İktisat**, s. 198-215, Yusuf Akçura, "Galip Geldik, Muzaffer Olacağız", **Siyaset ve İktisat**, s. 216-221

¹²⁸ Yusuf Akçura, "İktisadi Buhrana Dair", s. 202-203

¹²⁹ Yusuf Akçura, a.g.m. s. 207-209

¹³⁰ Yusuf Akçura, "Umdelerimize Dair", s. 176-193

¹³¹ Yusuf Akçura, "Birinci Sene-i Tedrisiye Nihayetinde", s. 92

¹³² Yusuf Akçura, "Milliyetçilik, Halkçılık", **A. Yeni Gün**, 19 Kasım 1923, s.1

müsavi olmasıdır” dedikten sonra, Hilafet konusuyla ilgili düşüncelerini şöyle açıklamıştır¹³³:

“Ne iş yaptığı, ne hizmet gördüğü ve ne gibi bir fazileti olduğu bilinmeyen, tamamen meçhulümüz olan bir adamın ismi Alahaddin Beyefendi Hazretleri diye resmi bütçede nasıl yazılabilir. Biz reisimize hazretleri demiyoruz. Yalnız bey diyoruz. Dersek yalnız ona diyeceğiz. Tutup da ne yaptıkları meçhul, memlekete hizmetleri olmayan bu adamlara niçin diyoruz... Bu günden itibaren lüzumsuz unvanların, ‘hazretlerinin’ ve sairlerin kaldırılmasını teklif ederim”

Yusuf Akçura Cumhuriyet’in ilanından sonra, modernleşmenin dayanacağı toplumsal kuvvetler ve izlenecek siyasal ve ekonomik program üzerinde daha ayrıntılı durmuş, Cumhuriyet ilkelerinin sağlam temellere oturtulması için çaba göstermiştir.

2.2. Cumhuriyet Devrimi’nin Programı Üzerine

Akçura, devrimden sonra uygulanacak program konusundaki düşüncelerini, Şey Sait isyanından sonra verdiği bir konferansta kapsamlı bir şekilde dile getirmiştir. Darülfünun’da Haziran 1925’te verdiği “Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife” başlıklı konferansında, “demokratik”, “bağımsız” ve “milli” olarak tanımladığı çağdaş devletin kuruluşuna öncülük edecek toplumsal güçleri ve bu güçlerin dayanacağı ekonomik programı işlemiştir.¹³⁴

“Cumhuriyet, Türk çağdaş devletini gerçekleştirmeyi ve pekiştirmeyi bugün en esaslı görevi kabul etmektedir” diyen Akçura, çağdaş devletin niteliklerini şöyle sıralamıştır:

“1)... Çağdaş devlette egemen güç, o devleti kuran milletin kendisidir ve bundan dolayı çağdaş devlette egemenlik bölünmez, birdir... Bireyin birey üzerinde

¹³³ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, devre:2, cilt:6, 25 Şubat 1924, s. 345-346.

¹³⁴ Yusuf Akçura, “Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife”, **Türk Yurdu**, cilt:3, sayı:13, Ekim 1925, s. 1-16

baskı ve zorbalık uygulamasına yol açan kurumlar kalkmıştır. Bu tür kurumların en önemlisi, toprağın mülk edinilmesi, kullanılması ve idaresi usulü olduğundan, çağdaş devletler esaslı toprak reformu gerçekleştirildikten sonra kurulabilmiştir. Millet, halkın, eşit haklara sahip olarak devlete hakim olmasına 'demokrasi' denir. Dolayısıyla çağdaş devletler demokratiktir.

2)...Çağdaş bir devlette millet, aynı harsın ürünüdür; bundan dolayı, hiç olmazsa çoğunluğu, aynı mefkureye tutkundur. Dolayısıyla çağdaş bir devlet millidir.

3)...Çağdaş bir devlet tam bağımsızlığa sahiptir.

4) Çağdaş bir devlet, millet fertlerinin hürriyetlerini, kendi bağımsızlık ve otoritesine gölge düşürmemek üzere, kanunlarla temin etmiştir. Bu görüş açısından çağdaş devlet hürriyetçidir (liberal).

5) Çağdaş bir devletin esas niteliği halk hakimiyetidir (demokrasi); hürriyetçilik (liberalizm) değildir... Çağdaş devletlerin oluşmasında demokrasi ve liberalizm prensipleri çarpışmış ve çoğunlukla demokrasiye karşı gerici bir nitelik kazanan liberalizm yenilmiştir.

6) ...Çağdaş devlet, iktisadidir."¹³⁵

Çağdaş devletin, Rönesans, reform hareketleri ve Fransız Devrimi ile ortaya çıktığını söyleyen Akçura, çağdaş bir devlet kurmak isteyen Türklerin Avrupa medeniyetine yöneldiğini, bunun bir "medeniyet değiştirme" meselesi olduğunu vurgulamıştır.¹³⁶ Yusuf Akçura, bu geçiş sürecini şöyle tarif etmiştir: "Batı'da aralıklarla meydana gelip, gericiliklerle çarpışarak, kanlı fedakarlıklar sayesinde nihayet zafer kazanabilen Rönesans, dini reform ve ihtilal hareketlerinin ürünlerini biz kısa bir zamanda elde etmeye mecburuz ve bunun için o hareketlere karşı çıkan engellerin hepsine hemen bir anda göğüs germek durumundayız. Avrupa'da birkaç asra yayılmış olan olayları Türkiye'de birkaç on seneye sıkıştırmak gerekiyor:

¹³⁵ A.g.m, s. 2-3

¹³⁶ A.g.m, s. 7

Türkiye çağdaş devleti, az zaman zarfında başarıyla kurulamazsa, fırsatın elden kaçırılmış olması tehlikesi vardır.”¹³⁷

Çağdaş bir devlet kurabilmek için Türkiye’de feodalizmin tasfiyesinin zorunluluğuna işaret eden Akçura, doğu toplumlarında “gericilik unsurları din adamlarıyla toprak ağları; devrim unsurları, ilerleme ve gelişme unsurları çiftçilerle, şehirlilerdir” dedikten sonra, Batı medeniyetine geçmek isteyenlerin “bu iki toplumsal sınıfa, köylü çiftçilerle şehirli sanatkar ve tüccarlara” dayanması gerektiğini dile getirmiştir.¹³⁸ Toprak ağalığının ortadan kalkmasıyla, kişiye olan bağımlılıktan kurtulacak olan köylülüğün çağdaş devletin kuruluşunda daha etkin rol alacağına inan Akçura, feodal unsurlara dayanan din adamlarının da manevi otoritelerinin böylelikle kaybolacağını “gericilikten ilericiliğe geçeceğini ve o zaman medeniyet değiştirmeye karşı değil yandaş” olacaklarını belirtmiştir.¹³⁹

“Avrupa devletlerinin çıkarlarıyla Türkiye dahilinde yaşayan toprak ağalarının ve onlara dayanan din adamlarının çıkarları birleşiyor” diyen Akçura, burjuvaziye ve demokrasiye dayanan Avrupa devletlerinin “İslam memleketlerinde toprak ağalarına ve onlara bağlı şeyh ve hocalara dayanarak sömürge siyasetini” yürüttüklerini, bu nedenle tam bağımsız bir devlet için de feodalizmin tasfiyesinin zorunlu olduğunu söylemiştir.¹⁴⁰

Şeyh Sait isyanından örnek vererek feodalizm ile emperyalizm arasındaki ittifaka dikkat çeken Akçura, “*Yabancılarla toprak ağaları, cephenin en kuvvetli kısmıdır; din adamları, çoğunlukla bir perdeleme birliği gibi kullanılıyorlar. Bu gericilik cephesi yalnız savunmada kalmakla yetinmiyor, bazen hayli şiddetli karşı saldırılara da geçiyor... Son Kürdistan isyanında görüldüğü gibi, Türkiye Cumhuriyeti çok kısa bir zamanda bu gericilik cephesini mağlup ve yok etmeye mecburdur. Bugün Cumhuriyet’e tarihin yüklediği görev budur*” demiştir.¹⁴¹

¹³⁷ A.g.m, s. 8

¹³⁸ A.g.m, s. 9

¹³⁹ A.g.m, s. 11

¹⁴⁰ A.g.m, s. 13

¹⁴¹ A.g.m., s. 14

Tüm bu gelişmeleri halka anlatmak ve çözüm yolları göstermek görevinin aydınlara düştüğünü belirten Akçura, “Bu yükümlülüğü yerine getirmeyenleri Türk tarihi, aydınlarımız cephesinin kaçakları diye anacaktır” dedikten sonra, “Her devrim savaşında belirli sınıfların genelkurmayı, ideologlarından, yani aydınlarından oluşur. Eğer bizim aydınlarımız da, idealleri olan çağdaş devletin Türkiye’de gerçekten kurulmasını, yerleşmesini istiyorlarsa, tümü bu amaç uğrunda çalışanların genelkurmayına dahil olmalıdırlar. Bütün aydınlar gericiliğe karşı birleşmezlerse, ortak amaca ihanet etmiş olurlar” çağrısı yapmıştır.¹⁴²

2.3. Akçura’ya Göre Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri ve Türk Ocakları

Türk milliyetçiliğinin doğuşunu ve gelişimini Türk halklarının ekonomik ve toplumsal yapısındaki köklü değişikliklere bağlayan Akçura, özellikle milliyetçiliğin doğuşundaki iktisadi etkenler üzerinde durmuştur.¹⁴³

Avrupa’nın ekonomik açıdan büyümesinin ve sanayi devriminin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki siyasal ve iktisadi sonuçlarını, Türk milliyetçiliğinin doğuşu açısından belirleyici etken olarak değerlendirmiştir. Batı’da ortaya çıkan siyasal devrimlerden ziyade, sanayi devrimi ve sermaye birikiminin Osmanlı Devleti’ndeki yansımaları sonucu Türklerde bir milli bilincin ortaya çıktığını ileri sürmüştür.

Akçura, Türk milliyetçiliğinin yeniden örgütlenmesi aşamasında bu tezlerinden hareket ederek, ulusal bilincin gelişmesi için milli bir ekonominin inşasının zorunlu olduğunu ve ulusal pazarın milli unsurlar eliyle düzenlenmesinin ortak kimliğin oluşması bakımından önkoşul olarak görülmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁴⁴

¹⁴² A.g.m, s. 16

¹⁴³ Georgeon, a.g.e, s. 28-30, Berktaş, a.g.e, s. 28

¹⁴⁴ Yusuf Akçura, “*Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Menşelerine Dair*”, **Siyaset ve İktisat**, s. 167-168

2.3.1. Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Kökenleri ve Tarihsel Rolü

Akçura, Türk ve Müslüman halkların yaşadığı coğrafyada ortaya çıkan milliyetçi hareketlerin kökenlerini incelerken, Avrupa’da gelişmeye başlayan kapitalizmin dünya genelindeki ekonomik ve siyasal sonuçları üzerinde durmuş; bu sonuçları Türk milliyetçiliğinin doğuşu açısından temel etken olarak ele almıştır.¹⁴⁵

1912’de yazdığı “Türklük” adlı makalesinde ekonominin milliyetçilik üzerindeki tesirlerini incelerken, “*Avrupalı kavimler, Türk alemini baştan başa iktisaden ve kısm-ı azimini de siyaseten hüküm ve idareleri altına aldıktan sonra, beylerin, hanların çoğu siyaseten ortadan kalktı... mahkum Türk memleketlerinde, Türk şehirlerinin küçük esnafı, ustaları ve köylü rençberleri arasında gözü açık ve içgüzar olanlarından, Avrupalıların gelmesiyle elden kaçan küçük sanayi, imalat ve küçük ticaret yerine, Avrupalılardan gördükleri yeni usul sanayi ve ticareti icraya kalkışanları bulundu... işte bu suretle Türk aleminde yeni bir içtimai kuvvet, zengin bir burjuvazi (mutavassıt sınıf) peyda oldu... Sınıf-ı mutavassıt milliyetperverdir, menafi-i iktisadiyesi milliyet fikri ve hissini inkişaf ve terakkisini ister... İşte bir taraftan fikri amillerin, diğer taraftan maddi amillerin tesiri neticesi olarak Türk aleminde, Türklük fikir ve hiss-i millisi doğmuş, tabir-i diğerle Türklerde marifet-i kavmiye tekevvün etmeğe başlamıştı.*”¹⁴⁶ demektedir.

Akçura, Osmanlı Devleti’nde kendini gösteren Türkçülük akımının doğuşundaki ekonomik faktörleri ise, Ankara Türk Ocağı’nda 27 Nisan 1923’te verdiği “Türk Milliyetçiliğinin İktisadi Menşelerine Dair” adlı konferansında ayrıntılı olarak incelemiştir.¹⁴⁷ Konferansında Osmanlı İmparatorluğu’nun toplumsal ve ekonomik yapısını “harp ve vergi” ekseninde irdeleyen Akçura, Avrupa’da ortaya çıkan Rönesans – Reform hareketleri ve ardından Osmanlı hakimiyetinde olan ticaret yollarının değişmesiyle uzun yıllar dengesini koruyan sistemin çözülmeye

¹⁴⁵ **Hakimiyet-i Milliye**, 4 Mayıs 1921, s.1-2

¹⁴⁶ Yusuf Akçura, “*Türklük*”, **Salname-i Servet-i Fünun**, 1912, s. 189-192

¹⁴⁷ A.g.m, s. 141-168

başladığını, bu çözümlenin sanayi devrimiyle beraber yıkım sürecine girdiğini savunmuştur.¹⁴⁸

Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşayan azınlıkların ekonomik gücü ele geçirmelerini ve siyasal sistemin dağılmaya başlamasını Akçura şöyle özetlemektedir: “...Avrupa sınai ihtilalinin memleketimizdeki tesiratından en ziyade muntazır olan, Müslümanlardır. Zira gayr-i Müslim tebaa... Avrupa sanayi-i izamesine, Avrupa sermayedarlarına, Müslim tebaadan daha fazla yanaşıp onların vasıta-i ticareti oldular... Avrupalı devletler, bu akvamı kendilerine bağlamak, onları Şark-i İslamiye’de bilhassa Memalik-i Osmaniye’de iktisadi ve siyasi ajanları haline getirmek istiyordu... Elhasıl efendiler, yirminci asrın iptidalarında Saltanat-ı Osmaniye iktisaden Avrupa sanayi-i azimesinin, Avrupa sermayesinin ve bunların memlekette memurları haline geçen Hıristiyan tebaanın hüküm ve nüfuzu altına geçmiş gibidir. Saltanatın zümre-i hakimesi başta bizzat Sultan olduğu halde, bu kuvvete hakim olmak şöyle dursun, bu kuvvete karşı istiklal ve hürriyet hareketini bile muhafaza edememektedir. Saltanatın hakiki zümre-i hakimesi artık saray ve Bab-ı Ali değil, sefaretlerle banka ve şirketlerdir. Müslim tebaa için menhus olan bütün bu netayic, Avrupa’daki maddi, sınai, iktisadi ihtilalin Memalik-i Osmaniye’deki tesiratıdır. ”¹⁴⁹

Avrupalı sermayedarlarla beraber ekonomik ve siyasal alanda hakimiyeti ele geçiren Hristiyan unsurlar, yine Batı’da ortaya çıkan siyasi devrimlerin etkisiyle, Avrupa devletlerine dayanarak bağımsızlık talep etmeye başlamışlardır.¹⁵⁰ Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılma sürecine girmesi ve ardından 2. Meşrutiyet’le beraber, Türklerdeki uyanışın başladığına işaret eden Akçura, “Harb-i Umumi esnasında Türkü iktisaden yükseltmek, mütevasıt bir zengin sınıfı (bir burjuvazi) ihdas etmek, devletin veya Türklerin elinde sanayi-i azime vücuda getirmek, mütevafık ve rakip olan kavimlere karşı muayyen ve ciddi bir siyaset takip etmek”¹⁵¹ gibi yollar

¹⁴⁸ A.g.m, s. 141-145

¹⁴⁹ A.g.m, s. 155-159

¹⁵⁰ A.g.m, s. 161-162

¹⁵¹ A.g.m, s. 165

denendiğini, ancak savaşın sonucu itibariyle bunların uygulanamadığını belirtmektedir.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda Türklerin de “kendilerinin milli Türk devletlerini tesis” ettiklerini ifade eden Akçura, şöyle devam etmiştir: “Büyük Millet Meclisi’nin toplanıp bir hükümet halinde faaliyete geçmesi, bu vakıanın resmi ve hakiki ifadesidir. Bu ifade-i hakikin bir şenniyet-i iktisadiye olabilmesi için, Türk milli devletinin çok sağlam iktisadi esaslara istinad etmesi lazımdır.”¹⁵²

Avrupa’nın kapitülasyonlardan hala vazgeçmediğini belirten Akçura, “Türk cidden hür, cidden müstakil olmak istiyorsa, iktisaden hürriyet ve istiklal sahibi olmaya mecburdur” demektedir.¹⁵³ Aralık 1924’te Zonguldak Türk Ocağı’nda verdiği bir başka konferansında, yine ekonomik hayatın millileştirilmesine değinen Akçura, “Garp sermayesinin Türkiye’ye girmesine taraftarım; fakat sermaye Türk tabiiyetini kabul ederek, tabir-i diğerle Türk menfaatine tamamen tevafuk etmek şartıyla girmelidir” demiştir.¹⁵⁴

Aynı konuşmasında Türk Ocağı’nın dikkatini ekonomiye vermesi gerektiğini de ilave ederek, “Öteden beri taşıdığım bir fikri sabit vardır: Türkiye’nin istiklali ancak Türkiye’yi istismar eden sermayenin Türk olmasıyla kaimdir. Diğer istiklal, ancak istiklal-i siyasi olabilir; ancak ve ancak istiklal, istiklal-i iktisadidir... Ocaklar bu hususta bir nevi pişdar müfrezelerdir. Ocaklarda yakın zamanlara kadar milli fikir, ideal, edebi ve felsefi kısımda tenvir ediyordu. Bundan sonra iktisadi kısımda temerküz eylemelidir.”¹⁵⁵ demiştir.

2.3.2. Türk Ocaklarının Yeniden Örgütlenmesi ve Yusuf Akçura

Akçura, Türk milliyetçiliğini ekonomi temelinde ele almış, milli bir kimlik yaratmanın önkoşulu olarak ulusal pazarın milli aktörler tarafından düzenlenmesini

¹⁵² A.g.m, s. 166

¹⁵³ Aynı yer.

¹⁵⁴ Yusuf Akçura, “*Türk Ocakları Şuunu*”, **Türk Yurdu**, cilt:1, no:4, Ocak 1925, s. 338-339

¹⁵⁵ Aynı yer.

gerekli görmüştür. Türk Ocaklarının Ankara merkezli olarak yeniden örgütlenmeye başladığı yıllarda, “Türklük”, “halkçılık” ve “milliyetçilik” gibi temel düsturları hep bu esaslar dairesinde değerlendirmiştir.¹⁵⁶

İşgal ve çeşitli baskılar nedeniyle kapanmış olan Türk Ocakları, 1920’den itibaren yurt genelinde tekrar şubeler halinde açılmaya başlamıştır. Türk Yurdu dergisinin yayımlanmadığı bu yıllarda, ocaklılar, İstanbul’da “Yeni Mecmua”, Adana’da “Altın Yurt”, Sinop’ta “Türk Bahçesi” adıyla dergiler yayınlamaya başlamışlardır.¹⁵⁷

Mustafa Kemal Paşa’nın Eskişehir ve İzmit’te düzenlediği basın toplantılarında¹⁵⁸ panislamist – pantürkist politikaların geçersizliğini açıklaması, milliyetçiliğe Misak-ı Milli coğrafyasıyla siyasal olarak sınırlandırması Türk Ocaklarının yeni yönelimlerini de etkilemiştir. 1923 yılında toplanan Türk Ocakları İstanbul Kongresi’nde konuşan Hamdullah Suphi, Türk birliği siyaseteni “dar milliyetperverlik” olarak eleştirmiş, ancak kültürel bir birliğin manevi güç kaynağı olacağını vurgulamıştır.¹⁵⁹

23-25 Nisan tarihlerinde Ankara’da yapılan Türk Ocakları 1. Genel Kongresi’nde tartışmanın merkezini üyelik kriterleri meselesi işgal etmiştir. Kimi delegeler, sadece etnik olarak gerçek Türklerin üye alınması gerektiğini savunarak, milli kimliği ırk temelinde ele almıştır. Yusuf Akçura, etnik temelli ayrıştırmaya karşı çıkarak, bağımsız iktisadi yapılar halinde zaten dağılmış, kaynaşamamış olan Türklerin bu kriterle iyice ayrışacağına dikkat çekerek, Türkçe konuşmanın ve Türklüğe hizmetin yeterli bir önkoşul olarak görülmesinin daha faydalı olacağını dile getirmiştir.¹⁶⁰ Bu tercihin diğer etnik yapıları da kucaklayan bir yaklaşım olacağını da eklemiştir. Bu tartışmalardan sonra, üyelik koşulları “Türk Ocağı Yasası”nda şöyle belirlenmiştir:

¹⁵⁶ Füsun Üstel, **Türk Ocakları(1912-1931)**, 2. Basım, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004. **Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi 1924**, Ankara, 1925, s. 43-50

¹⁵⁷ Üstel, **Türk Ocakları**, s. 125-126

¹⁵⁸ Mustafa Kemal, **Eskişehir – İzmit Konuşmaları (1923)**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1998

¹⁵⁹ Üstel, **Türk Ocakları**, s. 146

¹⁶⁰ **Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi 1924**, Ankara, 1925, s. 43

“Madde 5- Neslen Türk olan veya hars dolayısıyla tamamen Türk duygusu ve Türk dileği besleyen ve mazileriyle Türklüğe bağlı olduklarını ispat etmiş bulunan her kadın ve erkek Türk Ocağı'na aza olabilirler

*Madde 9- Türk olmadıkları halde Türklüğe herhangi bir suretle büyük hizmetleri sebkat etmiş olanlar İdare Heyeti'nin teklifiyle veya doğrudan doğruya Umumi Kongre tarafından fahri aza intihap olunabilirler”*¹⁶¹

Üyelere “zümre ve fırka siyaseti” ni yasaklamak konusunda kongrede ortaya çıkan tartışmalarda Akçura, siyasi fikirlerin ifadesinin doğal olduğunu ancak bunun Ocak adına yapılmamasının uygun olduğunu vurgulamıştır. Bu tartışmalardan sonra, ocağın amaçlarına muhalif olmamak şartıyla, her üyeye siyasi kanaatine göre çalışma serbestliği tanınmıştır.¹⁶²

İkinci Genel Kongre, Şeyh Sait isyanından sonraki günlere rastlayan tarihlerde yapılmış (23 – 26 Nisan 1925), bu durum kongrenin havasını da etkilemiştir. Kongrede, Türk Ocağı'nın her türlü faaliyetinde toplumsal ihtiyaçların ön plana alınması hakim görüş olarak ortaya çıkmıştır. 26 Nisan'da İdare Heyeti ve kongre delegeleri, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı ve Başvekil İsmet Paşa'yı ziyaret etmişlerdir. İsmet Paşa bu görüşmede, Şeyh Sait isyanını değerlendirdikten sonra, “Vazifemiz Türk vatanı içinde bulunanları behemahal Türk yapmaktır. Türklere ve Türkçülüğe muhalefet edecek anasırı kesip atacağız. Vatana hizmet edeceklerde arayacağımız evsaf her şeyden evvel o adamın Türk ve Türkçü olmasıdır.” diyerek¹⁶³, bir bakıma Türk Ocağı'na da bir görev vermiştir. Yusuf Akçura, aynı konu münasebetiyle Haziran 1925'te verdiği “Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife” adlı konferansında, İsmet İnönü'den farklı bir yaklaşım sergileyerek, etnik ve dini ayrılıkçılığı feodal altyapıya bağlamış bu sorunun ancak

¹⁶¹ **Türk Ocağı Yasası**, Yeni Gün Matbaası, Ankara, 1924

¹⁶² **Türk Ocağı Yasası**, Madde 4

¹⁶³ **Vakit**, 27 Nisan 1925, no: 2632, s.1

“milli bir burjuvazi öncülüğünde” ulusal bir ekonominin inşası ve toprak reformuyla çözülebileceğini vurgulamıştır.¹⁶⁴

1926 yılında yapılan Türk Ocağı Üçüncü Kongresi’nde, etnik kimliğe bağlı olarak, ocakların temsil sorunu tartışma konusu olmuştur.¹⁶⁵ Türklüğe dayanan Türk Ocağı’nın diğer etnik unsurları temsil etmesi ve ortak bir milli kimlik yaratma meselesi etrafında süren tartışmalarda Akçura, önceliğin Osmanlı döneminde ortadan kalkmış olan Türklük bilincinin yeniden kazandırılmasına verilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁶⁶ Bu bilincin olmaması nedeniyle Türklerin dahi kendisini farklı bir unsur olarak tanıdığını söyleyen Akçura, “*Türk Ocaklarının ilk işi, Türk’e Türklüğünü anlatmaktır. Türk’e Türk olduğunu anlatmak demek, onun harsını kafasına yerleştirmek, onu Türklükle iftihar edecek bir hale getirmek, onu san’at ve iktisat itibariyle yükseltmek demektir. Eğer Türk kuvvetli olursa mukabil temsil kendi kendine başlar.*” demiştir.¹⁶⁷

Bu konuda atılacak adımları siyasi iktidarın yerine getireceğine inandığını belirten Akçura, Türk Ocağı’nın görevinin fikri düzeyde olabileceğini söylediikten sonra, şöyle devam etmiştir: “Fikir kuvvetli olmakla beraber, fikirden daha kuvvetli bir şey vardır: İktisat. Binaenaleyh, Türklükte iktisadi faaliyetin imkanı daha çok olduğundan dolayı, bu hususu hükümet ihsas etmelidir. Bu yolda hükümet tedbir almalıdır. Biz de bunu teşkilatımızda daima göstermeliyiz.”¹⁶⁸ “Her Şeyden Biraz” başlıklı konferansında, hedefe ulaşmak için “bir kül halinde” hareket etmeyi önerdikten sonra, Atatürk’ün önderliğine olan bağlılığın başarıyı getireceğini vurgulamıştır: “Halkçı, inkılapçı, cumhuriyetçi, yenilik taraftarı, asrilik taraftarı bütün Türkler, bütün Türk müesseseleri, fırka, matbuat, ocaklar, cemiyetler, hepsi birleşmeli ve tam bir ahenkle müncinin ilahi sesine ayak uydurarak yürümelidir”¹⁶⁹

¹⁶⁴ Yusuf Akçura, “*Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife*”, **Türk Yurdu**, cilt:3, sayı:13, Ekim 1925, s. 1-16

¹⁶⁵ **Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları**, İstanbul, Kader Matbaası, 1927

¹⁶⁶ **Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları**, s. 195-196

¹⁶⁷ **Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları**, s. 196

¹⁶⁸ **Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları**, s. 197

¹⁶⁹ **Türk Yurdu**, cilt:3, sayı:14, Kasım 1925, s. 118

Yusuf Akçura, Türkiye'nin izlemesi gereken ekonomi politikası üzerine, "ulusal dil" konusuyla ilgili yapılan tartışmalarda da kimi görüşlerini ifade etmiştir. Türk Ocağı için de önemli bir mesele olan dilin millileşmesi konusu, 1927 yılında gerçekleşen dördüncü kurultayda gündeme gelmiştir. Delegelerin büyük çoğunluğu dil sorununu yalnız kültürel temelde ele almışlar, toplumsal-ekonomik yönünü değerlendirmemişlerdir. Akçura bu konuya da, gelişmiş ve bütünleşmiş bir milli ekonomi çerçevesinde ele almış, "*Bendeniz zannediyorum ki, lisan meselesinin en mühim amili, hatta henüz Türkiye Cumhuriyeti'nde bile muhtelif menatığın iktisaden bile birbirine merbut olmayışıdır... Türkiye denilen bugünkü mahdut memlekette bile münasebat-ı iktisadiye Şark ile Garp arasında, Şark ile merkez arasında maksuttur veya gayet nakısdır. Buna mukabil şarktaki vilayetlerimiz halkı diğer başka lisan konuşan menatik ile merbuttur. Binaenaleyh oradaki lisanların tesiri vardır.*" diyerek, ekonominin ulusal çapta örgütlenmesinin önemine dikkat çekmiştir.¹⁷⁰

Türk Ocağı'nın dördüncü kurultayı, CHF Büyük Kongresi ile aynı yıl içinde (1927) yapılmış, bu tarih ocak açısından da önemli bir dönüm noktası olmuştur. Türk Ocağı Kurultayı'nda karar verilen yasa değişikliği ile "Cumhuriyet Halk Fırkası ile devlet siyasetinde beraber" olunacağı karara bağlanmıştır.¹⁷¹

2.4. Siyasi Tarih Çalışmaları ve Türk Yılı

Yusuf Akçura, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Darülfünun'da, Harbiye'de ve Heybeliada Denizcilik Lisesi'nde sürdürdüğü siyasi tarih müderrisliğine, Cumhuriyet döneminde Ankara Hukuk Mektebi'nde siyasi tarih profesörü olarak devam etmiş, aynı unvanla görev aldığı İstanbul Üniversitesi'nde hocalık yaşamını noktalamıştır.

Fransa'da eğitim gördüğü yıllardan itibaren özelde Türk, genelde dünya siyasi tarihiyle yakından ilgilenen ve bu konuda birçok çalışma yapmış olan Akçura, Ankara Hukuk Mektebi ile başlayan siyasi tarih profesörlüğü döneminde, konunun üzerinde daha ayrıntılı durma imkanı bulmuştur. Ankara Hukuk Mektebi'nde verdiği

¹⁷⁰ **Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları**, Ankara, 1928, s. 315

¹⁷¹ Üstel, **Türk Ocakları**, s. 227

siyasi tarih ders notlarını yayımlamıştır¹⁷² ancak, bu ders notlarının dışında, konuyla ilgili çok az sayıda makale kaleme alabilmiştir.

5 Kasım 1925'te açılan Ankara Hukuk Mektebi'ne siyasi tarih profesörü olarak atanan Akçura¹⁷³, bu görevi milletvekilliği ile beraber, 1933 yılına kadar sürdürmüştür. 1933 yılında gerçekleştirilen üniversite reformunun ardından, aynı görev ve unvanla, İstanbul Üniversitesi'ne geçmiştir.

Yusuf Akçura, siyasi tarih incelemelerine Fransa'daki eğitim yıllarında başlamış, bu dönem özellikle “Şark Meselesi” üzerinde durmuştur.¹⁷⁴ 2. Meşrutiyet'ten sonra dünya siyasi tarihi konusuna giren Akçura, 1920'lerde daha ziyade Avrupa siyasi tarihi ve fikir hareketlerini incelemiştir.¹⁷⁵ Şark Meselesi'ni döneme hakim diğer yaklaşımlardan farklı olarak ele alan Akçura, diplomatik anlaşmazlıkları ya da dinsel karşıtlıkları bir kenara bırakarak, sorunu ekonomi açısından değerlendirmiştir. Siyasi ve toplumsal tarihte ekonominin belirleyiciliği konusundaki anlayışı, yaşadığı dönem bakımından özgün bir yaklaşım olarak kabul edilmiştir.¹⁷⁶ Ekonominin ana belirleyici unsur olarak kabul edilmesine karşı çıksa da, “bilcümle hareket ve inkılabat-ı içtimaiyede hadisat-ı iktisadiyenin yegane değilse bile en mühim esababı teşkil ettiğini kabul zaruridir”¹⁷⁷ demiştir.

Avrupa'daki nüfus artışına bağlı olarak artan ihtiyaçlarla kaynaklar arasındaki dengesizliğin “Şark Meselesi”nin temelini oluşturduğunu düşünen Akçura, Avrupalıların sömürge bölgeleri oluşturmaya başladığını yazmıştır. Çin, İran ve Osmanlı gibi imparatorluklarda ekonomik nüfuz bölgeleri oluşturan Avrupalıların,

¹⁷² **Tarih-i Siyasi** –Ders Notları, Ankara, Ankara Hukuk Mektebi Neşriyatı, 1927. **Tarih-i Siyasi** – Ders Notları, Ankara, Ankara Hukuk Mektebi Neşriyatı, 1928. **Zamanımız Avrupa Siyasi Tarihi 1-2** (1930-1931 ve 1933 Ders Notları), Ankara, TBMM Matbaası, 1933.

¹⁷³ Ankara Hukuk Mektebi'nin açılışına kadar, “müderris” unvanı ile ders veren hocalar, bu tarihten itibaren Yusuf Akçura'nın önerisiyle, Hukuk Mektebi'nde “profesör” unvanını almışlardır. Bkz. Ahmet Mumcu, **Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1975)**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1977, s. 65-66

¹⁷⁴ Yusuf Akçura, “*Mesele-i Şarkiyeye Dair*”, **Şura-yı Ümmet**, no: 17, 1 Aralık 1902; “*Şark Meselesine Dair*”, **Şura-yı Ümmet**, no: 19, 31 Aralık 1902

¹⁷⁵ Yusuf Akçura, **Tarih-i Siyasi Notları: Şark Meselesine Dair**, İstanbul, Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, 1920; **Muasır Avrupa'da Siyasi ve İçtimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar**, İstanbul, Maarif Vekaleti Neşriyatı, 1923

¹⁷⁶ Georgeon, a.g.e, s. 31

¹⁷⁷ Akçura, “*Şark Meselesine Dair*”, s. 27

çeşitli milliyetleri bağımsızlık yönünde kışkırttığını, bu etkenlere iç ekonomik çelişkilerin de eklenecek toplumsal ve siyasal sorunları doğurduğunu ileri sürmüştür. Avrupa'nın ekonomik üstünlüğünden kaynaklanan hegemonya isteğinin ve doğu ülkelerine müdahalesinin “Şark Meselesi” olmaktan ziyade, nedeni itibariyle bir “Garp Meselesi” olarak anılması gerektiğini belirtmiştir.¹⁷⁸

Akçura'nın tarih çalışmalarını değerlendiren François Georgeon, “kullandığı kaynakların geniş bir sentezini yaptığını” ve “genel bir tablo çizmeyi yeğlediğini” ileri sürmüştür.¹⁷⁹ Mehmet Fuat Köprülü 1913 yazdığı bir makalesinde, Akçura'yı “ülkenin beklediği tarihçilerin en büyüğü olmaya aday” olarak gördüğünü yazmıştır.¹⁸⁰ Akçura, tarih yazıcılığı konusunda özellikle Avrupa'da gözlenen gelişmeleri yakından takip etmiş ve yerli tarih çalışmalarında bu gelişmelerin uygulanması için çaba harcamıştır.¹⁸¹ Bu nedenle hem Osmanlı hem de Türk tarih yazıcılığına yeni bir bakış kazandırmıştır.

Akçura'nın Osmanlı tarih yazımına olan eleştirilerinin esasını oluşturan noktalar, bir bakıma onun tarih anlayışına da yön veren prensipler olmuştur. Osmanlı dönemi tarihçiliğinin temel anlayışı olan vakanüvisliği “bazı manasız ve rabitasız malumat parçalarından oluşan, kuru ve cansız, olayların tespah taneleri gibi iltisaksız sıralanmış olduğu, içinde tarihsel olgular zincirini kavramanın ve tarihin mantığının gelişmesini görme olanağının bulunmadığı” bir tarihçilik olarak değerlendirmiştir.¹⁸² “Bir memleketin ahval-i iktisadiye ve içtimaiyesi malum olmazsa, vekayi-i tarihiyesi katiyen anlaşılabilir” diyen Akçura¹⁸³, fikir ve ahlakın tarihe yön verdiğini düşünen Osmanlı tarihçilerini ve aydınlarını idealist olmakla eleştirmiştir.¹⁸⁴

Siyasi tarih incelemelerinde vakanüvis anlayışla arasına set çeken Akçura, Türklerin tarih konusunda milli bir bakış açısı kazanması gerektiğini de

¹⁷⁸ Akçura, a.g.e, s. 31-33

¹⁷⁹ Georgeon, a.g.e, s. 73

¹⁸⁰ Köprülüzade Mehmet Fuat, “Bizde Tarih ve Müverrihler Hakkında”, **Bilgi Mecmuası**, sayı:1-2, 1913, s. 185-196

¹⁸¹ Georgeon, a.g.e, s. 74

¹⁸² Yusuf Akçura, “Küçük Muhtıra”, Türk Yurdu, cilt:4, sayı:23, 1913, s. 809-810

¹⁸³ Aynı yer.

¹⁸⁴ Yusuf Akçura, “Portekiz İhtilali Münasebetiyle”, Sırat-ı Müstakim, cilt:5, sayı:111, 21 Ekim 1910, s. 119

düşünmüştür. Özellikle Fransız tarih kitaplarından yapılan çevirilerle tek merkezli ve yanlış bir tarih anlayışının yerleştirildiğini savunmuş, özellikle Türk tarihi konusunda kalıplaşmış, yanlış bilgilerle dolu tekrarların terk edilmesi için çaba göstermiştir. Öyle ki, ilkçağ, ortaçağ, yakınçağ ve çağdaş dönem olarak dört büyük döneme ayrılmış kronolojik kalıpları eleştirmiş, Türk tarihi için farklı bir kronolojik tasnif önermiştir:¹⁸⁵

- 1- *Eski Dönem: Moğol istilalarına kadar eski Türk uygarlıkları*
- 2- *Orta Dönem: Türk halklarının Cengiz Han'ın kurduğu imparatorluk altında birleşmesi*
- 3- *Yeni Dönem: Cengiz Han imparatorluğunun dağılmasından doğan devletler*
- 4- *Çağdaş Dönem: Türklerin milli uyanışı*

Akçura, dönemin siyasi tarih anlayışından farklı olarak, Türklerin İslamiyet'i kabulünü bir tarihsel aşama olarak kabul etmemiş, İslamiyet'i bütünüyle Türk tarihi içinde değerlendirmiştir. Ayrıca, Osmanlı tarihçiliğinde barbar sınıfına sokulan Tatar ve Moğollara Türk tarihi içinde yer vermesi yeni bir açılım olmuştur.¹⁸⁶ Türklerin kendi tarihlerine “yabancıların taktığı gözlüklerle” bakmasına karşı çıkan Akçura, bu bakışı kökten değiştirmek gerektiğini savunmuştur.¹⁸⁷

2.4.1. Türk Yılı

Siyasi tarih alanında en tanınmış eseri olan Türk Yılı'nı, Türk Ocağı himayesinde yayımlamış, aynı zamanda başyazarlığını da kendisi üstlenmiştir.¹⁸⁸ 1928 yılından sonra bir daha yayımlanamayan bu eserde Akçura, “Demokratik Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu tarihile bu günkü teşkilatı ve Cumhuriyet Türklerinin her türlü hayatı tezahüratı” nı incelemiş¹⁸⁹ ve Türkçülük hareketinin

¹⁸⁵ Yusuf Akçura, “*Türk Tarihinin Devrelere Taksimi*”, Türk Yurdu, cilt:8, sayı:4, 1915, s. 2561-2563

¹⁸⁶ Georgeon, a.g.e, s. 82

¹⁸⁷ Yusuf Akçura, “*Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold'a Göre Cengiz Han*”, **Türk Yurdu**, Yıl:1, Sayı:1, 30 Kasım 1911, s. 17-18

¹⁸⁸ **Türk Yılı**, İstanbul, Türk Ocağı Neşriyatı, 1928

¹⁸⁹ A.g.e, s. 2

kaynaklarının ve tarihsel gelişiminin bir tahlilini yapmıştır. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen süreçle birlikte, yeni devletin siyasi, mali ve iktisadi yapısına dönük genel bilgiler veren Türk Yılı, esas olarak milliyetçiliği ve milli devletin gelişimi üzerinde durmuştur.

Eserde “milliyet” fikrinin doğuşunu, teorik ve pratik gelişimini inceleyen Akçura, modern anlamda “milliyet” düşüncesinin Batı'da milli devletlerin kuruluşuyla tam manasıyla ortaya çıktığına işaret etmiştir.¹⁹⁰ Bu düşüncenin Avrupa kaynaklı olmasından hareket ederek, Batı ile siyasal – kültürel teması giren Türkler arasında “milliyet” fikrinin gelişmeye başlamış olduğunu savunan Akçura, “Bu şartlara sahip Türk kavimleri, eskiden Osmanlı Türkleri denilen Batı Türkleri ile Kırım Türkleri ve Kuzey Türklerinin İdil havzasında yaşayan kısımlarıyla Kafkasya'da oturan Azeri Türkleridir. Gerçekten 19. yüzyılın sonlarına doğru Türklerin bu dört kümesinin dördünde de milliyet fikrinin ortaya çıkarak yayılmakta olduğunu” ileri sürmüştür.¹⁹¹

18. yüzyıldan itibaren Avrupa ile ilişkilerini geliştirmeye başlayan Osmanlı İmparatorluğu'nda görev alan yabancıların ve eğitim amacıyla Avrupa'ya giden Türklerin bilgi akışını sağlaması ve aynı zamanda gayr-i Müslim tebaanın devlet içindeki etkinliğinin artmasıyla, Batı'da ortaya çıkan fikir akımları özellikle Tanzimat'tan sonra Osmanlı'da etkili olmaya başlamıştır. Tanzimat'la beraber, Yeni Osmanlılar'da milliyet kavramının kendini göstermeye başladığını belirten Akçura, edebiyatta, dilde ve tarihçilikte “milli” vurguların kendini gösterdiğini yazmıştır.¹⁹²

Doğu'da yine aynı tarihlerde, diğer dış etkenlerle beraber, Rus yayılcılığı ve baskısı sonucu Rusya Türklerinde ve Azeri Türklerinde milli uyanış gözlemlendiğini dile getirdikten sonra, Osmanlı'da “milliyet düşüncesinin ikinci faal devresi” olarak 1. Meşrutiyet'i işaret etmiştir. Bu tarihlerde Osmanlı İmparatorluğu'nda ortaya çıkan “çözülme buhranı”nın “Türklük” fikrinde yeterli derecede bir olgunlaşmaya engel olduğunu savunan Akçura, şuurlu bir Türkçü olarak anılan kişilerin bile siyasette

¹⁹⁰ Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, s. 18

¹⁹¹ Akçura, a.g.e, s. 19

¹⁹² Akçura, a.g.e, s. 34-37

“Osmanlı milliyeti” ve “İslam birliği” gayelerine önem verdiklerini, Türkçülüğün henüz “Osmanlı milliyeti ve İslam birliği siyasetleriyle karışmış şekilde” bulunduğunu ileri sürmüştür.¹⁹³

Yusuf Akçura, Kafkas, Kırım ve Kazan Türklerinde milliyet fikrinin yaşadıkları bölgenin siyasi, sosyal ve iktisadi şartlarıyla İstanbul’da ve Rusya’daki fikirlerin etkilerine bağlı olarak geliştiiğini, İstanbul’un fikri etkilerinin daha belirgin olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁴ İsmail Gaspıralı ve Şahabeddin Mercani’nin faaliyetlerini de bu gelişmeler içinde değerlendiren Akçura, özellikle Tercüman gazetesinin “Doğu ve Batı Türkleri” arasındaki siyasi-kültürel ilişkileri güçlendirmekte önemli bir araç olduğunu da ilave etmiştir.

Türkçülüğün, “istibdat dönemi” yıllarında üçüncü devresini yaşadığını, bu baskı döneminde Türkçülüğün edebiyat ve siyaset alanında öne çıkmaya başladığını vurgulayan Akçura, kendisinin de içinde yer aldığı, “Türkçülükle özellikle siyaset sahasında meşgul olmuş” kişilerin fikirlerini irdelemiştir. Tunalı Hilmi, Hüseyinzade Ali, Ahmet Ağaoğlu gibi isimlerin yanı sıra, kendisinde de Türkçülük fikrinin gelişim seyrini ve siyasi Türkçülüğün bu kişiler ekseninde yaptığı yolculuğu kısaca değerlendirmiştir.¹⁹⁵

Tunalı Hilmi’nin halkçılık anlayışının onu Türkçülük idealine yaklaştırdığını ve konunun siyasi boyutunu ilk kavrayan aydınlardan olduğunu vurgulayan Akçura¹⁹⁶, Hüseyinzade Ali’yi, merkezinde Osmanlı olmakla beraber, tüm Türk dünyasında siyasi Türkçülük anlayışını derinleştiren bir şahsiyet olarak ele almıştır.¹⁹⁷ Akçura, incelemesinde Ahmet Ağaoğlu’na özel bir yer ayırmış ve “Türk milliyetçiliği fikrine, Şeyh Cemaleddin Afgani gibi, bütün Müslümanların hatta bütün doğuluların hayat, mutluluk, bağımsızlık ve geleceği kaygısıyla birkaç aşamadan geçerek ulaşmıştır” diyerek bu aşamaları ayrıntılarıyla sunmuştur.¹⁹⁸

¹⁹³ Akçura, a.g.e, s. 58

¹⁹⁴ Akçura, a.g.e, s. 63

¹⁹⁵ Akçura, a.g.e, s. 121-163

¹⁹⁶ Akçura, a.g.e, s. 121-122

¹⁹⁷ Akçura, a.g.e, s. 140-146

¹⁹⁸ Akçura, a.g.e, s. 147-163

Kendi yaşamını da, genel olarak Türkçülük bağlamındaki siyasal faaliyetleri etrafında değerlendiren Akçura, Rusya’da ve Fransa’da geçirdiği yılların ve orada elde ettiği düşünsel birikimin siyasi ve fikir yaşamındaki etkilerini açıklamıştır. Üç Tarz-ı Siyaset’te ortaya koyduğu fikirler üzerinde daha ayrıntılı duran Akçura, bu çalışmada gösterdiği siyasi yönelimlerin eksik ve yanlışlarını da işaret ederek, bir bakıma düşünsel bir muhasebe yapmıştır:

“Bugünkü düşünceme göre, bu makalede önemli bir tahlil eksikliği vardır: “Türklük siyaseti” ile “Türk birliği”, “İslam siyaseti” ile “İslam birliği” birbirine karıştırılmıştır. Osmanlı Devleti’nin içerde “Türklük” veya “İslam” siyaseti takip etmesi, dışarıda “Pantürkist” veya “Panislamist” olmasını mutlaka gerektirmez. Ve bu tahlil de yapılmış olsaydı, 1908’den bugüne kadar olan olaylar, daha açık görülmüş ve ifade edilmiş olurdu.”¹⁹⁹

Bu özeleştirmeden sonra, Üç Tarz-ı Siyaset adlı makalesinin tarihsel ve siyasal önemini de şöyle izah etmiştir:

“...bu makaleden önce Osmanlı saltanatının son devresindeki siyaset tarzlarını sınıflandıran ve her bir tarza belirli bir ad vererek esas çizgilerini ortaya koyan bir eser yazılmış değildir. Bundan başka, hemen bir yüzyıla yakın, dil, edebiyat ve filoloji ve hatta siyaset sahasında Türkçülük fikri ve fikri akımı mevcut olduğu halde, Türk milliyetçiliğinin siyasette sahip olabileceği değer ve öneme dair, ‘Üç Tarz-ı Siyaset’ten önce bu derece açık ve kesinlikle görüş beyan eden bir eser yazılmış olduğunu da bilmiyorum.”²⁰⁰

Akçura, 2. Meşrutiyet döneminin Türkçülük açısından siyasette ve edebiyatta bir yetkinleşme dönemi olduğunu, daha önce örgütsüz ve dağınık olan Türkçülerin halkçılık prensibini de savunarak, hem edebiyat hem de siyaset sahasında etkinlik kazanmaya başladıklarını belirttikten sonra, Türk Derneği ve Türk Ocağı etrafında toparlanan Türkçülerin öncüleri ve dergileri hakkında kısaca bilgi vermiştir.²⁰¹

¹⁹⁹ Akçura, a.g.e, s. 133-134

²⁰⁰ Akçura, a.g.e, s. 134

²⁰¹ Akçura, a.g.e, s. 182

Eserin “Türkiye Cumhuriyeti” başlıklı son iki sayfalık bölümünde, Türk milliyetçiliğiyle Cumhuriyet’in ideallerinin aynılığına vurgu yapan Akçura, Türkçülerin siyasal ve sosyal alanda “milliliği ve asliliği” yerleştirmek idealiyle çalıştıklarını, “fakat bütün bu kültürel hürriyet ve bağımsızlığın siyasi sahada tam hürriyet ve bağımsızlık kazanılmadıkça elde edilemeyeceğinin Meşrutiyet tecrübesiyle” anlaşıldığını savunmuştur. Akçura, “ Türkiye Cumhuriyeti’nin, başta ‘Büyük Millet Meclisi Hükümeti’ adıyla, sonra gerçek adıyla kurulması”nı Türk milliyetçiliği açısından Türkçülük idealinin gerçekleşmesi demek olduğunu ve “Mustafa Kemal’in rehberliği ve idaresi altında siyaseten tam hürriyet ve bağımsızlığın kazanıldığını” dile getirmiştir.²⁰²

“1909’dan 1928’e kadar geçen yirmi yıllık devrenin incelemesini” bu “Türk Yılı”nda yapmanın güç olduğunu, bu dönemin “yarım asırlık devreden çok daha karışık ve önemli olayları” içerdiğinden zamana ihtiyaç olduğunu söyleyen Akçura, bu işin ikinci bir nüsha ile yapılacağını belirtmiştir.²⁰³ Akçura, Türkçülüğün 2. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemindeki konumunu ve gelişimini ikinci cilde bırakmayı uygun görse de, Türk Yılı’nın başkaca bir sayısı hazırlanamamıştır.

²⁰² Akçura, a.g.e, s. 183-184

²⁰³ Akçura, a.g.e, s. 164

III. BÖLÜM

3. KEMALİZMİN İDEOLOĞU OLARAK YUSUF AKÇURA

Kurtuluş Savaşı ve ardından Cumhuriyet Devrimi pratiği, ilk önce Batı basınında, daha sonra Türkiye'nin resmi yayınlarında "Kemalizm" adıyla anılmıştır. Daha 1919 yılında İngiliz resmi raporlarında "Kemalizm" terimi görülmeye başlanmıştır.²⁰⁴ Sovyet ve Komintern yayın organlarına ise, 1920 yılından itibaren *Kemalizm* kavram olarak girmiştir.²⁰⁵ Türkiye'de, 1930'larda kimi yayınlarda 'Kemalizm' kavramı tartışılrsa da²⁰⁶, ne Mustafa Kemal Atatürk tarafından ne de resmi bir yayın tarafından 1935'lere kadar bu kavram anılmıştır. İlk kez, CHP 4. Büyük Kongresi'nde resmi bir yayına girmiş olan Kemalizm, bu dönemden itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. CHP'nin 1935 tarihli kongresinde kabul edilen programının 'Giriş' bölümünde "Kemalizm" in tarifi şöyle yapılmıştır:²⁰⁷

"Cumhuriyet Halk Partisi'nin programına temel olan ana fikirler, Türk Devrimi'nin başlangıcından bugüne kadar yapılmış olan işlerle, yalın olarak ortaya konmuştur... Yalnız birkaç sene için değil geleceği de kapsayan tasarılarımızın ana hatları burada, toplu olarak yazılmıştır. Partinin güttüğü bütün bu esaslar, Kamalizm Prensipleridir."

²⁰⁴ Doğu Perinçek, **Kemalist Devrim-5, Kemalizmin Felsefesi ve Kaynakları**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2006, s.9. Gotthard Jaeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 135 vd. Erol Ulubelen, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1982, s. 270. Osman Ulagay, **Amerikan Bâmindâ Türk Kurtuluş Savaşı**, İstanbul, Yelken Matbası, (Y.T.Y), s. 127

²⁰⁵ Doğu Perinçek, **Lenin, Stalin ve Mao'nun Türkiye Yazıları**, 3. Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1992

²⁰⁶ Temuçin F. Ertan, "Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm'de Öncü Bir Dergi: Muhit", **Kebikeç**, yıl: 2, sayı:5, 1997, s. 17-34. Nedim Yalansız, "1930'lar Türkiye'sinde Demokrasi ve Kemalizm Tartışmaları", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları**, cilt III, sayı 8, yıl 1998, s. 25-48. Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, 4. Basım, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005, s. 276.

²⁰⁷ **CHP Programı**, Ankara, Ulus Basımevi, 1935, s.1-2. Kemalizmin, 'Kamalizm' şeklinde yazılması, öz Türkçe kullanımının önemseydiği yıllara denk gelmesinden kaynaklanmaktadır. Anadolu Ajansı'nın 4 Şubat 1935 günlü bülteninde konuyla ilgili şu açıklama yapılmıştır: "İstihbaratımıza nazaran, Atatürk'ün taşıdığı 'Kamal' adı Arapça bir kelime olmadığı gibi, Arapça 'Kemal' kelimesinin delalet ettiği manada da değildir. Atatürk'ün muhafaza edilen öz adı, Türkçe 'ordu' ve 'kale' manasına olan 'Kamal'dır" Bkz. Perinçek, a.g.e, s. 12, dipnot:9

Atatürk, 1939'da toplanacak CHP kurultayı için 1937'de hazırladığı program taslağının 'Girit' başlıklı ilk bölümüne yine "Partinin güttüğü bütün bu esaslar, Kamalizm Prensipleridir" kaydını düşmüştür.²⁰⁸ 1935'ten itibaren, Devrim Tarihi derslerinde ve dönemin aydınları tarafından kaleme alınan yazılarda 'Kemalizm' (ya da Kamalizm) kavramı kullanılmaya devam etmiştir.²⁰⁹

Hem bu yayınlarda hem de resmi yayınlarda 'iş', 'filiyat ve tatbikat' olarak değerlendirilen Kamalizm, Kurtuluş Savaşı'ndan o güne kadar geçen dönemde yapılan eylem ve uygulamalarla açıklanmıştır. Cumhuriyet'in önderleri gibi, düşünürleri de Kamalizm'i bir ideolojiden ziyade, tüm savaş ve Cumhuriyet'in yerleşmesi süreci boyunca ortaya konan düşünce ve eylemlerin bir toplamı olarak ifade etmişlerdir.²¹⁰

Kurtuluş Savaşı yıllarından itibaren "Halkçılık Programı" ve "9 Umde" gibi programlar etrafında birleşen *Kemalist* kuvvetler, "milli egemenlik", "halk devleti", "milli devlet" gibi temel düsturları Cumhuriyet döneminde halkçılık, cumhuriyetçilik ve milliyetçilik olarak siyasal ilkeler olarak tanımlamışlardır. 1935'ten sonra devletçilik, laiklik ve devrimcilik ilkelerinin de eklenmesiyle Kamalizm de esas şeklini almıştır. Altı Ok olarak tanımlanan bu altı ilke, daha sonra 1937'de Anayasa'da yapılan bir düzenlemeyle Anayasal bir hüküm haline getirilmiş ve devlet şeklinin temelini oluşturmuştur.

Atatürk'ün tanımıyla, "Türk Devrimi'nin başlangıcından bugüne kadar yapılmış olan işler" in yani pratiğin, teorik plandaki yansıması olan ve 'Altı Ok'la ifade edilen Kemalist ilkeler, Kamalizm kavramının anlamını ortaya koymuştur. 1927 Nizamnamesinde kendini "cumhuriyetçi, halkçı, milliyetçi, siyasi bir cemiyet" olarak tanımlayan CHF²¹¹, 1935 programında diğer üç prensibi de dahil ederek ana

²⁰⁸ Anıtkabir Arşivi, Dosya:1, No:1091'den aktaran: "Atatürk'ün Elyazısıyla 'Kamalizm' Prensipleri", **2000'e Doğru**, sayı:46, 8 Kasım 1987, s. 20 vd.

²⁰⁹ Şeref Aykut(Edirne Mebusu), **Kamalizm**, İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1936. Tekin Alp, **Kemalizm**, İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi Matbaası, 1936. Mahmut Esat Bozkurt, **Atatürk İhtilali 1-2**, 4. Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003, s.191 vd. Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1984, s. 294

²¹⁰ Perinçek, a.g.e, s. 14-15

²¹¹ **Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi**, Ankara, TBMM Matbaası, 1927, s.1

vasıflarını “1- Cumhuriyet Halk Fırkası, A- Cumhuriyetçi, B- Milliyetçi, C- Halkçı, Ç- Devletçi, D- Layık, E- İnkılapçıdır.” biçiminde belirlemiştir.²¹²

Türk Devrimi'nin gerçekleştiği tarihsel süreçte, milliği egemenliğe dayanan bağımsız bir devlet kurulması, saltanatın ve hilafetin tasfiyesi, sosyal ve siyasal düzlemde yaşanan diğer atılımlar boyunca Yusuf Akçura'nın düşünsel faaliyetleri, onun bir ideolog olarak Cumhuriyet dönemindeki konumunu aydınlatmaktadır. Cumhuriyet'in yerleşmesi, siyasal, ekonomik ve kültürel programın uygulanması aşamasında Akçura, gerek yasama faaliyetleriyle gerekse çeşitli düzlemlerdeki fikrî faaliyetleriyle Kemalizmin önderleri arasında yer almıştır. Bir fikir adamı olarak Yusuf Akçura'nın ideolog kimliğinin incelenmesi her şeyden önce, toplumsal gelişme ve ilişkilerin tahlili konusunda Kemalist düşünceye olan katkılarını belirlemeyi gerektirmektedir.

3.1. Kemalizmin İdeolojisi ve Yusuf Akçura

Yusuf Akçura'nın Türkçü akım içinde savunduğu fikirler ile Kemalizm anlayışının gelişim sürecinde ortaya çıkan siyasal eğilimler büyük ölçüde benzerlik taşımıştır. Siyasal bakımdan önder konumunda olan bir milli kimliğe, Türklüğe dayanan, siyasal-ekonomik açıdan *bağımsız ulusal bir devlet* ve bu devletin siyasi sınırlarıyla çerçevelenmiş, *milli egemenlik-halkçılık* idealleriyle birleştirilmiş bir *milliyetçilik* anlayışı bu ortak tutumun en belirgin özelliği olmuştur. Bu bakımdan Türk Devrimi'nin ideolojik hattının bu temel dayanaklarının ve Altı Ok ile kendisini ifade eden Kemalizmin devlet, millet ve toplumsal gelişme teorisinin Akçura'nın düşünceleri ekseninde incelenmesi, konuya daha doğru bir yaklaşımla eğilmemizi sağlayacaktır.

Yusuf Akçura, Siyasal Bilgiler Okulu'na verdiği bitirme tezinde, dönemin hakim görüşü olan “Osmanlıcılık” ideali altında imparatorluğu mevcut haliyle yaşatma düşüncesinin olanak dışı olduğuna vurgu yaparak, Müslüman olamayan

²¹² **Cumhuriyet Halk Fırkası Programı**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1935, s. 2

unsurlara otonomi tanınmasını ve federasyona gidilmesini önermiştir.²¹³ Üç tarz-ı Siyaset'te ise, daha ileri giderek, Türklük temelinde bir birlik arayışının doğru olacağı düşüncesini ortaya atmıştır.²¹⁴ 2. Meşrutiyet döneminde, hem Türk Yurdu'nda hem de Milli Türk Fırkası'nda siyasal ve kültürel açıdan Türk milli kimliğine dayanan devlet fikrini daha fazla öne çıkarmıştır.²¹⁵ Osmanlı Devleti'nin işgaliyle sonuçlanan Birinci Dünya Savaşı ertesinde Akçura, her milletin bağımsız bir milli devlet kurmaya hakkı olduğunu, bunun Türkler için de en doğal hak olduğunu herkesin kabul etmesi gerektiğini ilan etmiştir.²¹⁶

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 1931 tarihli kongresinde kabul edilen programı "bir pratiğin ürünü olması bakımından fevkalade kıymetli" bulan Akçura, vatan tarifini "bugünkü siyasi sınırlar içine çizen maddeyi takdirle karşıladığını" beyan etmiştir.²¹⁷ Yusuf Akçura'nın CHF programına dair olan bu görüşleri, hem *Kemalizm* konusundaki yaklaşımını hem de Türk milliyetçiliğini algılama biçimini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Türkçülük idealinin "milli Türk Devleti'nin kuruluşuyla gerçekleştiğini" belirten Akçura, Türk milliyetçiliğinin siyasal ve sosyal açıdan tam bir milliliği savunduğunu ancak bunun siyasal tam bağımsızlık olmadan gerçekleşmeyeceğinin, 2. Meşrutiyet'le beraber anlaşıldığını vurgulamıştır.²¹⁸ Atatürk, Nutuk'ta kurtuluş çareleri konusundaki fikirleri sıralarken, Akçura'nın temas ettiği bağımsızlık düşüncesini şöyle ifade etmiştir:

"Efendiler, bu vaziyet karşısında bir tek karar vardı. O da hakimiyet-i milliyeye müstenit, bilakaydüşart müstakil yeni bir Türk Devleti tesis etmek... Esas

²¹³ Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, s. 128-129

²¹⁴ Akçura, **Üç Tarz-ı Siyaset**, s. 34

²¹⁵ Georgeon, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri**, s. 126

²¹⁶ Yusuf Akçura, "*Cihan Harbi'nde İştirakimiz ve İstikbalimiz*", s. 15,20

²¹⁷ **C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1931, s. 25. C.H.F. Programı'nın dayandırıldığı esas nokta "Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programına temel olan ana fikirler, inkılabımızın başlangıcından bugüne kadar ki fiiliyat ve tatbikatta aşikardır" biçiminde "Methal" başlıklı giriş kısmında yer almıştır. Vatan tarifi ise "Birinci Kısım"da birinci madde altında düzenlenmiştir: "Vatan, Türk milletinin eski ve yüksek tarihi ve topraklarının derinliklerinde mevcudiyetlerini muhafaza eden eserleri ile yaşadığı bugünkü siyasi sınırlarımız içindeki yurttur" Bkz. **Cumhuriyet Halk Fırkası Programı**, s. 1

²¹⁸ Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, s. 183

*Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu esas ancak istiklal-i tamme malikiyetle temin olunabilir.”*²¹⁹

Yusuf Akçura çağdaş devlet biçiminin “bağımsız” ve “milli” bir karaktere sahip olduğunu ve bunun ayırt edici bir özellik olduğunu belirtmiştir: *“Çağdaş bir devletin en önemli unsuru olan millet, türdeşdir: Çoğunlukla aynı dili konuşur; fertlerinin bilimsel ve düşünsel düzeyi, hukuku, ahlakı, estetik, hatta siyasi fikir ve hisleri çok farklı değildir. Çağdaş bir devlette millet aynı harsın ürünüdür. Bundan dolayı, hiç olmazsa çoğunluğu, aynı mefkureye tutkundur. Dolayısıyla çağdaş bir devlet millidir... Çağdaş bir devlet, içinde kendisinden başka hukuki, dini ve siyasi bir otorite kabul etmez. Başlangıcı ve sonu kendisidir. Dolayısıyla çağdaş bir devlet tam bağımsızlığa sahiptir. Diğer bir devletin hiçbir şekilde müdahale, nüfuz ve hatta etkisine tahammül edemediği gibi, kendi içerisinde bağımsızlık hareketine engel olabilecek hiçbir kurumun var olmasına da izin vermez.”*²²⁰

Aynı şekilde çağdaş Türk Devleti’nin temelini “istiklal-i tam” olduğunu söyleyen Atatürk, Türk Devrimi’nin hedefini: *“İstiklâl-i tam, bizim bugün deruhte ettiğimiz vazifenin ruhu aslisidir... Biz yaşamak isteyen, haysiyet ve şerefiyle yaşamak isteyen bir milletiz... Millet bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış ve fakat sonuna kadar kanını akıtmağa karar vermiştir. O nokta, istiklal-i tamımızın temini ve idamesidir. İstiklal-i tam denildiği zaman, bittabi siyasi, mali, iktisadi, adli, askeri, harsi ve ilah, her konuda istiklal-i tam ve serbest-i tam”* olarak göstermiştir.²²¹

Akçura, çağdaş devlet tanımının en önemli unsurlarından olan “devlet” ve “millet” kavramlarını tarihsel bir kategori olarak ele almıştır. Devletin tarih sahnesine çıkışından ziyade, ilk kez Batı’da görülen “milli devlet” modelinin doğuşu üzerinde duran Akçura, çağdaş devlet biçimini Avrupa’daki siyasal, ekonomik gelişmeler zemininde değerlendirmiştir. “Türk milletinin kendi memleketinde

²¹⁹ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, İstanbul, Devlet Basımevi,1938, s. 9

²²⁰ Akçura, “*Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife*”, s. 2

²²¹ Atatürk, **Nutuk**, s. 423

kurmak istediği” çağdaş devletin, Batı’da asırlarca süren değişme ve gelişmenin bir ürünü olduğunu belirten Akçura, bu süreci şöyle özetlemektedir:²²²

“Çağdaş devletler, Avrupa’da yeniçağın başlangıcından itibaren oluşmaya başladı ve yavaş yavaş olgunlaştı. Avrupa’da çağdaş devletin kurucu unsurları, Rönesans, dini reform ve ihtilal hareketlerinden doğmuştur. Rönesans, Avrupa’nın büsbütün ayrılmadığı, fakat unuttuğu eskiçağ kurumlarını diriltti; Yunan ve Roma’nın hayata ve evrene bakışını, bilimsel, estetik, ahlaki ve siyasi görüşlerini canlandırdı. Reformasyon, Hristiyanlığı yani Avrupa’nın dinini, hayata yakın ve ona hizmet edecek bir hale getirdi. Nihayet ihtilal (Fransız İhtilali), ferdin ferde mahkumiyet ve esaretini kaldırdı ve bu mahkumiyet ve esaretin esas kaynağı olan toprak meselesini çözdü. Bu şekilde zeamet idare tarzı (Feodalizm) kaldırılmış oldu. Sonuç olarak, bu idare tarzının parçası olan krallıkların ve imparatorlukların ortadan kalkmasına yol açıldı. Siyasi ihtilallerden önce meydana gelerek onların oluşmasını zorunlu kılan iktisadi ihtilal, sermayenin yoğunlaşması, büyük sanayi, büyük üretim ve büyük sermayenin ortaya çıkması olgularıyla kendini gösterdi ve bu olgulardır ki, feodalizmden tamamen kurtulmuş olan Batı medeniyetinin ayırt edici niteliklerinden en önemlilerini meydana getirdi.”

Millet kavramının ve milliyet fikrinin Batı’da çağdaş devletlerin oluşum süreciyle birlikte geliştiğini, bunun “kabile ve kavmiyet hissinden” tamamen farklı olduğunu düşünen Akçura, “Avrupa kavimleri, birçok faktörün etkisi altında, özellikle 15. yüzyıldan itibaren milliyet konusunu işleyerek, nihayet 19. yüzyıl ortalarına doğru bugün anladığımız manada milliyet fikrini tayin ettiler.”²²³ demektedir. Millet kavramının teorik tarifinde siyasi çıkarların etkili olduğunu belirten Akçura, “milletin tam ilmi diyebileceğimiz bir tarifini bulup gösteremeyiz” dedikten sonra, kavramın çeşitli biçimlerdeki anlamlarını ortaya koymuştur. Nesnel ölçülere bağlı kalınarak, milletin “ırk ve dilin esasen birliğinden dolayı, sosyal vicdanında birlik ve beraberlik meydana gelmiş bir insan toplumdur” şeklinde tarif

²²² Akçura, “Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife”, s. 3-4

²²³ Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, s. 18

edilebileceğini yazan Akçura, böylelikle çeşitli tariflerin az çok birleştirilmiş ve milliyet fikrinin de hayli açıklık kazanmış olacağını belirtmiştir.²²⁴

Yusuf Akçura'nın kavramsal temellerini açıkladığı çağdaş bir milli devletin Türkiye'de kurulması ve işleyebilmesi için gerekli diğer dayanakları demokrasi, milli egemenlik ve iktisadilik olarak belirlemiştir. Milli egemenlik ve demokrasi kavramlarını birlikte ele alan Akçura, egemenliğin devleti kuran millete ait olduğuna, bunun bölünemez bir hak olduğuna işaret ettikten sonra, "Millet adına karar verme güç ve yetkisinin, milletin belli kanunlarla belirlediği kurum ve kişilere o kanunlar çerçevesinde sınırlandırılarak" verildiğini belirtmiştir. Bu egemenlik hakkına bağlı olarak, demokrasiyi "milletin, halkın devlete eşit haklara sahip olarak hakim olması" biçiminde tanımlamıştır.²²⁵ Bir diğer konuşmasında "Milli hakimiyetine sahip olan hür ve müstakil bir milletin kendi içinde ayrılan fertler veya sınıfların mahkumu olmaması" gerektiğine temas ederek, egemenlik ve eşitlik sorununa başka bir açıdan yaklaşmıştır.²²⁶

Halkçılığı, milletin "fertler veya sınıfların mahkumu olmaması" ilkesi temelinde, yine eşitlik ve demokrasi anlayışı çerçevesinde değerlendiren Akçura²²⁷, "Yakın zamana kadar Halk Hükümeti yoktu. Şimdi Halk Hükümeti vardır. Halkın menfaatine hizmet edecek bir hükümettir" diyerek halk egemenliğine vurgu yapmıştır.²²⁸

Atatürk'ün, "Vatandaş İçin Medeni Bilgiler" kitabında idare biçimlerini tarif ederken, demokrasi ve halkçılığı ortak anlamlar taşıyan kavramlar olarak ele alması ve bunu milli egemenlik ilkesiyle bütünleştirmesi, Akçura'nın demokrasiyi "halk hakimiyeti" şeklinde değerlendirmesiyle, aynı yönde bir yaklaşımı göstermektedir:

"Demokrasi (Halkçılık): Demokrasi esasına müstenit hükümetlerde, hakimiyet, halkın ekseriyetine aittir. Demokrasi prensibi, hakimiyetin millette

²²⁴ Aynı yer

²²⁵ Aynı yer

²²⁶ Akçura, **Siyaset ve İktisat**, s. 137

²²⁷ Georgeon, a.g.e, s. 132

²²⁸ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, devre:2, cilt:4, Ankara, TBMM Matbaası, 1942, s. 553

olduğunu, başka yerlerde olmayacağını iltizam eder. Bu suretle Demokrasi (Halkçılık) prensibi, siyasi kuvvetin, hakimiyetin, menşesine ve meşruiyetine temas etmektedir.

.
. .
Demokrasi prensibi, Halkçılık: Bu prensibe nazaran, irade ve hakimiyet milletin umumuna aittir ve ait olmalıdır. Demokrasi prensibi hakimiyet-i millie şekline inkılap etmiştir.”²²⁹

Kanunlarla sınırları çizilmiş olan bireysel özgürlükler açısından çağdaş devletlerin fert hürriyetine sahip çıktıklarını belirten Akçura, “Çağdaş bir devletin esas niteliği halk hakimiyetidir (demokrasi), hürriyetçilik (liberalizm) değildir. Çağdaş devlete hakim olan halk, daha doğrusu halkın çoğunluğu kendi çıkarlarını dar zümrelerin hürriyetine feda ermez. Çağdaş devletlerin oluşmasında demokrasi ve liberalizm prensipleri çarpışmış ve çoğunlukla demokrasiye karşı gerici bir nitelik kazanan liberalizm yenilmiştir.” diyerek halkın genel çıkarlarının önceliğini dile getirmiştir.²³⁰

Yusuf Akçura, tarihsel çözümlerinde ekonomiye birincil derecede önem verirken, milliyetçiliğin ve bağımsız milli devlet anlayışının ekonomik temelleri üzerinde durmuş, iktisadın çağdaş devlet açısından en önemli konu olduğunu savunmuştur. Siyasal liberalizmi ve ekonomik liberalizmi eleştirirken “milli iktisat” tezlerine daha çok yaklaşan Akçura, “milli iktisat” kavramını ilk kez İttihat ve Terakki’nin 1913 kongresine sunduğu bir raporda kullanmıştır.²³¹ Akçura bu yıllarda “milli iktisad”ı daha çok Tanzimat’ın etkilerine bağlı olarak, ekonomik bağımsızlık anlamında ifade ederken, 1919’da bu kavramın yerine, o güne kadar neredeyse hiç kullanılmamış olan “devletçilik” terimini ortaya atmıştır.²³² Devletçilik politikasının resmi bir ilke olarak kabul edilmediği yıllarda, iktisadi yatırımların tartışıldığı bir

²²⁹ Afet İnan, **Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, s. 27-30

²³⁰ Akçura, “*Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife*”, s. 2

²³¹ Georgeon, a.g.e, s. 95

²³² **İfham**, 10 Aralık 1919, s. 1

meclis oturumunda söz alan Akçura, devletin ekonomideki rolünün artmasından duyduğu memnuniyeti şöyle dile getirmiştir:²³³

“Efendiler, yalnız iktisadi teşkilat değil, devletçilik yani iktisatta devletçilik fikrinin hükümetimiz tarafından makbul addedildiğini ve encümenimiz tarafından da tasvip edildiğini görüyorum. Filhakika devlet inhisarları, devlet idareleri, şimendiferlerin alınması ve saire iktisatta devletçilik fikrinin hamdolsun bizde de başladığını gösteriyor.

Bozok Milletvekili Süleyman Sırrı Bey: Sosyalist

Akçuraoğlu Yusuf devamla: Efendiler rica ederim bilmediğiniz şeyi söylemeyiniz, sosyalist değil ‘etatizm’dir. (Anlamadık sesleri) Yani devletçiliktir efendiler.

Devletçilik, bugün dünyada o kadar iktisadi mesleklere galip gelmiştir ki serbesti-i ticaretin tabir-i mahsus ile (manchesteriliğin) menşei, medhi olan İngiltere’de bile o eski mesalik yerine devletçilik kaim olmaktadır.”

Milli bir ekonomiye ve sermaye birikimine sahip olunamaması nedeniyle, milli burjuvaziye dayanarak kalkınma yolunun 2. Meşrutiyet döneminde de uygulanamadığını düşünen Akçura, Devletçiliği ekonominin milli ve bağımsız bir çizgide gelişmesi için bir gereklilik olarak görmüştür. Bunun yanı sıra, çağdaş, demokratik bir devletin Batı’daki örneklerinde olduğu gibi, milli burjuvazi eliyle kurulacağına inanmıştır. Toprak reformu meselesini bu açıdan de değerlendirmiş, topraksız köylünün topraklandırılması ve ağalık sisteminin tasfiye edilmesiyle, yoksul köylünün demokratik toplumu kuracak olan milli burjuvazinin doğal müttefiki olacağını öne sürmüştür.²³⁴

Yusuf Akçura, dönemin diğer aydınlarından farklı olarak, Türkiye’nin toplumsal yapısının sınıfsal tahliline dayanan ekonomik/siyasal programlar

²³³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, devre:2, cilt:4, s. 347

²³⁴ Akçura, “Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife”, s. 1 -16. Georçeon, a.g.e, s. 133 -134

üretmiştir.²³⁵ Niyazi Berkes, Akçura'yı diğer aydınlardan ayıran temel farkın buradan kaynaklandığını ileri sürerek, "Ona göre ulus toplumlarında asıl güç ve siyasal kalkınma desteği, dayanak noktası ırk, halk, köylü, esnaf hatta devlet değil, sınıftır. Hem de burjuva sınıfı" olduğuna dikkat çekmiştir.²³⁶ "Her memleketin fark-ı siyasiyesi, sunuf-ı içtimaiyesinin haritasıdır" diyen Akçura'nın²³⁷, küçük çiftçiyi ve kent nüfusunu temsil eden demokrat parti ve toprak sahipleriyle kentli burjuvazinin temsilcisi olan milli burjuva hakimiyetindeki partinin iki egemen güç olarak ortaya çıkacağı öngörüsü²³⁸, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Aynı yazısında ekonominin ve büyük sanayinin gelişmesini takiben işçi sınıfının da örgütleneceğini, bunun sonucunda sosyalist ve komünist partilerin de ortaya çıkacağını belirtmiştir.

Yusuf Akçura bu tespitlerinden hareketle, bir sınıf çelişmesinin önüne geçmek amacıyla 1923 yılında bir iş kanunu tasarısı (Mesai Kanunu Layihası) hazırlamış; ancak bu tasarı dönemin koşullarına uygun olarak çeşitli düzenlemelerden geçerek üç yıl boyunca meclis müzakerelerinde görüşülse de kabul edilmemiştir.²³⁹ Mesai Kanunu Layihası'nın gerekçesinde "Türkiye iş ve işçi meselesi, yalnız içtimai bir mesele olmayıp içtimai ve milli bir meseledir. Hatta denilebilir ki bu meselenin milli unsuru, içtimai unsuruna takaddüm eder." denilmekte ve sık sık atıfta bulunulan Alman iş kanununun "Almanya'nın doğusundan gelen Komünizm fırtınasına mukavemet edilmesini" sağladığı vurgulanmaktadır.²⁴⁰

Akçura'da mecliste kanunu savunurken, "Tasarı hem işverenlerin, hem işçilerin menfaatini gözeterek menafi-i umumiye-i millete muvafık bir tarzda ahenktar mesaiyi temin etmek gayesini istihdaf etmiştir. Çünkü pek ala ekseriyet-i azime bilir ki, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın umdesi memleket ahalisi arasında sınıf farkını nazar-ı dikkate almaksızın cümlesinin refahını temin etmeye doğru

²³⁵ Yusuf Akçura, "İktisadiyat ve Fırkalar", **Siyaset ve İktisat**, s. 120- 122. Akçura, "Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife", s. 1 -16

²³⁶ Niyazi Berkes, **Sosyoloji Konferansları 14**, İstanbul, 1956, s.201

²³⁷ Akçura, **Siyaset ve İktisat**, s. 114

²³⁸ Akçura, a.g.e, s. 121

²³⁹ Mesut Gülmez, **Türkiye'de Çalışma İlişkileri Tarihi (1936 Öncesi)**, Ankara, 1983, 210- 211

²⁴⁰ "Millet Meclisi", **Türk Yurdu**, cilt:15, sayı: 176, Ocak 1926, s. 159-160

yürümektir.” demiştir.²⁴¹ Tüm bunlara rağmen tasarı kabul edilmemiş ve 10.05.1926 tarihli meclis oturumunda hükümete iade edilmesine karar verilmiştir.²⁴² Akçura hazırladığı tasarınn kanunlaşmasını göremeden hayata veda etse de, İş Kanunu 1936 yılında yürürlüğe girmiştir.

Meşrutiyet yıllarından itibaren, milliyetçilik – halkçılık siyaseti düzleminde görüşlerini sistemli olarak işleyen Yusuf Akçura’nın fikirleri, Cumhuriyet idaresi altında uygulanma zemini bulabilmiştir. Akçura, Türk Devrimi’yle beraber oluşan bu zeminin gelişim sürecini değerlendirirken, bir bakıma, bu sürecin kendi düşünsel gelişimiyle olan ortak yönleri de göstermiştir:

*“Osmanlı Türklerinde bütün teşkilat-ı içtimaiye ve bu teşkilatın en bariz hututu olan hukuki normlar esas itibariyle dini ve vustai idi... İçtimai bünyesi ise feodal ve korporatif taazilere bağlanıp kalmıştı. Halbuki yeni Türkiye Devleti, bu harsi, ,iktisadi ve içtimai taazileri ve bunların istihdaf ettiği idealleri yıka yıka teessüs etmiştir. Yeni Türk Devleti, muasır Avrupai, layik ve demokratik temeller üzerine kurulmaktadır.”*²⁴³

Akçura’nın, Siyaseten ve iktisaden milli politikalara dayanan bir program, bağımsız demokratik bir devlet ve tüm toplumsal sınıfları kucaklayan halk egemenliği gibi temel ilkeler etrafında toplayabileceğimiz görüşleri, Kemalizmin ideolojik çerçevesiyle örtüşmüştür. Bu örtüşme, Kemalizmin toplumu tarih üzerinden kültürel ve ideolojik olarak biçimlendirme çabasına girdiği dönemde kendisini daha fazla göstermiş; bu durum, Cumhuriyet’in en önemli kurumlarından biri olan Türk Tarih Kurumu’nun yöneticiliğine Yusuf Akçura’nın getirilmesiyle ileri bir aşamaya sıçramıştır.

²⁴¹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi**, devre:2, cilt:19, s. 51

²⁴² Hakkı Tarık Us, “İş Kanunumuzun Tarihçesi, Bu Kanunda Yusuf Akçura’nın Emeği”, **Vakit**, 22 Haziran 1952, s.3, ve 28 Haziran 1952, s. 5.

²⁴³ Yusuf Akçura, “*Nutuk*”, **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, cilt:1, sayı:1, Haziran – Ağustos 1929, s. 14

3.2. Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışı

18. yüzyılda filizlenmeye başlayan milliyetçi hareketler, ulusal hakların savunulmasına, milli temelde tarih yazıcılığını geliştirerek başlamıştır.²⁴⁴ Tarihçi Ernest Werner, tarihçiliğin bu aşamasına şöyle işaret etmektedir: “Kurtulan halkların önünde, milli bir ekonominin; milli, anti-emperyalist bir devletin inşası görevi yanında, milli bir tarihin hazırlanması görevi de durmaktadır.”²⁴⁵ Bu tespit Türk tarih yazıcılığının gelişimi açısından da doğrulanmış, 19. yüzyılda kendini göstermeye başlayan Türkçü akım, Osmanlı’da ulusal tarih yazımının ilk örneklerinin çıkmasını sağlamıştır.

Osmanlı’nın koyu bir dini idealizme dayanan, vakanüvis tarihçiliğini Batı’da özel bir dal olarak ortaya çıkan Oryantalizm olumsuz yönden beslemiş, Bizans’la yaşanan tarihsel kesişmeden öncesini, Osmanlılar açısından geri ve barbar bir dönem olarak göstermiştir. Oryantalistlerin Bizans’a ve İslam’a yaptığı aşırı vurgunun etkilerine rağmen, Orhun Yazıtları’nın okunması, Macaristan’da bir Türkçülük akımının uyanması ve önemsiz boyuta da olsa Çin kaynaklarında Türklerle ilgili kayıtlara rastlanması olumlu yankılar doğurmuş; ancak özel olarak Türk tarihi konusunda yaşanan gerilik kendini korumaya devam etmiştir.²⁴⁶

Bu gelişmelere paralel olarak, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren modern ve milli tarih yazıcılığının ilk işaretlerini veren, Ahmet Vefik Paşa’nın “Hikmet-i Tarih”i, Mustafa Celalettin Paşa’nın “Les Turks: Anciens et Modernes”i ve Süleyman Paşa’nın “Tarih-i Alem”i, aynı zamanda Türk tarihine eğilme çabası bakımından öne çıkan eserler olmuştur.²⁴⁷ Bu dönem, özellikle tarih alanında etkisini göstermeye başlayan “milliyetçi” yaklaşımlar, Osmanlı Devleti’nin siyasal ve toplumsal yapısını değişmez veya değiştirilemez bir gerçeklik olarak kabul ettikleri ölçüde, hem siyasal zeminde hem de tarihçilik zemininde uzun yıllar boyunca verili sistemin dışına çıkamamıştır.

²⁴⁴ Halil Berktaş, **Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1983, s.27

²⁴⁵ Doğu Perinçek, “*Burjuva Liberal Tarihçilik ve Kemalizm*”, **Saçak**, sayı.30, Temmuz 1986, s. 15

²⁴⁶ Berktaş, a.g.e, s.22

²⁴⁷ **Felsefe Kurumu Seminerleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977

“Osmanlı Tarihi”ni yazmaya başlayan ancak ölümüyle eseri yarım kalan Namık Kemal, mevcut siyasi sınırlarla ifadesini bulan ve milli bir içeriğe henüz sahip olmayan *vatan* kavramını ortaya atmış olsa da, Osmanlı tarih yazımı “İslam ve Enbiya Tarihi” sınırlarını aşmamıştır.²⁴⁸ Osmanlı tarihçiliğine hakim olan bu sınırlı anlayıştan kaynaklanan, “cihangirane bir devlet yarattık dört yüz çadırı bir aşiretten” görüşünü Enver Ziya Karal, “...Osmanlı Devleti’nin son yıllarına kadar yaygın kanı bu idi. Biz böyle okuduk, böyle imtihandan geçtik.” diyerek, Osmanlı Devleti’nin tarihsel olarak varlığını öncesiz ve kendiliğinden gören tarihçiliği eleştirmiştir.²⁴⁹

Oryantalizm’de içinde olmak kaydıyla, Batı merkezli tarih yazıcılığı dünya tarihini ve uygarlığın tüm birikimlerini Avrupa’yla, Batılılarla sınırlandırmış; bu sınırın dışında kalan coğrafyanın sahiplerini ise, ancak kendisiyle ilişkiye girdiği ölçüde ilerleyebilen tarihsiz ve geri halklar olarak göstermiştir. Avrupa tarihçiliğindeki bu durum siyaset zeminini de etkilemeye başladıkça, Osmanlı Devleti içinde serpilmeye başlayan Türk milliyetçiliği için bir varlık-yokluk meselesi olarak ele alınmaya başlanmıştır. Batı’nın Osmanlı ve Türk tarihi konusundaki yaklaşımı, 1. Dünya Savaşı ve takiben Kurtuluş Savaşı sürecinde görülen askeri tehdit ve işgallerin siyasal/sosyal altyapısını hazırlamak amacına hizmet etmiştir.

Kurtuluş Savaşı’nın başarıya ulaşması askeri plandaki tehditleri ortadan kaldırsa da, cumhuriyetle idare edilen bir devletin kuruluşuyla milletleşme yönünde önemli bir atılımı gerçekleştiren Türklerin Anadolu’daki ve dünyadaki “yeri” belirsizliğini korumakta, “Avrupa dışı tarihsiz milletler” kategorisindeki konumu sürmektedir. Bu verili durum, Cumhuriyet yönetiminin kuruluş ve yerleşmesi sürecinde, siyasal, ideolojik ve kültürel ihtiyaçlarla da bağlantılı olarak, hem tarihin bir bilim dalı olarak gelişmesinde hem de Türk tarih yazıcılığının yöneliminde belirleyici bir rol oynamıştır.

Kemalizmin tarih yazımına verdiği yön ve bu yönün temel hareket noktaları, bizzat Atatürk’ün de içinde yer aldığı seçkin bir tarihçi topluluk tarafından liselerde

²⁴⁸ A.g.e, s. 276

²⁴⁹ A.g.e, s. 266

okutulmak üzere hazırlanan Tarih ders kitabının sunuşunda en yalın biçimiyle şöyle ifade edilmiştir: ²⁵⁰

“1000 yıldan fazla süren İslamlık-Hıristiyanlık davalarının doğurduğu düşmanlık duygusuyla tutucu tarihçiler bu davalarda asırlarca İslamlığın öncülüğünü yapan Türklerin tarihini kan ve ateş maceralarından ibaret göstermeye savaştılar. Türk ve İslam tarihçiler de Türklüğü ve Türk medeniyetini İslamlık ve İslam medeniyeti ile kaynaştırdılar. İslamlıktan önceki binlerce yıla ait devreleri unutturmayı Ümmetçilik siyasetinin icabı ve din gayreti vecibesi bildiler. Daha yakın zamanlarda, Osmanlı İmparatorluğu’na dahil bütün unsurlardan tek bir milliyet yaratmak hayalini güden Osmanlılık cereyanı da, Türk adının anılmaması, Milli Tarihin yalnız ihmal değil, hatta yazılmış olduğu sayfalardan kazınıp silinmesi yolunda üçüncü bir etken halinde diğerlerine eklendi.

Bütün bu olumsuz cereyanlar, tabii olarak, mektep programları ve mektep kitapları üzerinde bile etkisini gösterdi ve Türklüğün çadır, aşiret, at, silah ve savaş kavramlarıyla eşanlı tutulması geleneği mektep kitaplarımıza kadar girdi.”

Avrupa merkezci tarih teorisinin ve onunla şekillenen Osmanlının İslam-ümme merkezli tarih anlayışının eleştirisi üzerine kurulan Cumhuriyet dönemi tarihçiliği ilk planda, Türklere dünya tarihinde ve uygarlığında bir yer açmak gayretinde olmuştur. İkinci olarak, Batı’nın "barbar halklar" siyasetine ve "cihangirane bir devlet çıkardık bir aşiretten" görüşüne bağlanan Osmanlı aydınının, bir tür "gökten inme" devlet ve millet teorisini çürütmeyi hedeflemiştir. Böylelikle, İslam tarihi sınırlarını aşan ve dünya tarihiyle içi içe geçmiş bir devlet geleneğinin yarattığı Türk tarih ve medeniyeti tezi Kemalist tarih yazımının temel teorisini oluşturmuştur. ²⁵¹

Tarih tezinin dayandığı esaslar ve hedefler beş nokta etrafında izah

²⁵⁰ **Tarih (Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri)**, cilt:1-4, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000

²⁵¹ Berktaş, a.g.e, s. 263. Fuat Köprülü, *Türkiye Tarihi*, İstanbul, Kanaat Kitaphanesi, 1923. Niyazi Berkes, *Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2002. *Tarih (Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri)*, c.1, önsöz: Doğu Perinçek, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. 9-10, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983

edilmektedir.²⁵² “1-Tarih Tezi ve çalışmaları, Kurtuluş Savaşı’nın kültür alanında devamıdır. Bu tezle, İslâm kimliği içerisinde kaybolmuş Türk tarihinin bütünlüğü ile Türk kimliğinin ortaya konulması amaçlanıyordu. 2-Bununla, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde yanyana görülen ümmetçi-ulusçu biçimindeki ikili görüşten vazgeçip ulusal anlayışta bir tarih görüşü egemen kılınmak isteniyordu. 3-Batılıların, Türklerin uygarlıktan yoksun bulunduğu ve yalnızca asker bir toplum olduğu iddiasının gerçek olmadığını ortaya koymak için, her yerde ve her alanda Türkü, Türklüğü ve Türk uygarlığını aramak gerekli görülüyordu. 4-Türk toprakları, Anadolu üzerindeki tarihsel iddiaların asılsızlığını saptamak, bunun için de Anadolu’da uygarlıklar kurmuş Hititler ve Urartular gibi toplulukların etnik kökenleri ile dillerinin belirlenmesine ve bunların Orta Asya kökenli ve Türklerle ilişkili olabileceği ihtimalinin ve Sümerlerin Orta Asyalı olduğu savlarının gerçekliğinin araştırılıp ortaya konulmasına çalışılıyordu. 5-Bunlar, Türkçe’nin geçmişini ve eski söz dağarcığını ortaya çıkarmak açısından da gerekli görülüyordu.”

Atatürk’ün, lise Tarih kitaplarında da ana hatlarıyla izah edilen, Osmanlıcı, İslamcı ve Batıcı tarihçiliğe alternatif bir anlayış geliştirme yönündeki yaklaşımı, Türk tarihçiliğinin milli ve bilimsel bir yöne doğru ilk adımlarını atmasını sağlamıştır. Dönemin tarihçiliğinde romantik etkiler söz konusu olsa da, tarihin ilerleme mantığını bilimsel temelde anlama ve Türk tarihini evrensel bir tarihsel gelişme içindeki yerine oturtma çabası tarih çalışmalarının başarıları olarak görülmüştür. Osmanlı tarihçiliğini yakından tanıyan ve tarih yazıcılığının Cumhuriyet döneminde farklı bir yolda ilerlemesine katkıları olan Fuat Köprülü, Türk tarihçiliğinin bu yöndeki gelişimini şöyle anlatmıştır:²⁵³

“Millî tarih telâkkisinin romantik devrini, Türk nasyonalizmi de tabiatıyla görmüştür; Avrupa tarihçiliğinin Türkler hakkında hiçbir ilmî esasa dayanmayan çok haksız menfî telâkkileri karşısında, bizim romantik tarihçiliğimizin aksülamali de ister istemez çok müfrit ve mübalağalı olacaktı, ve hakikaten öyle oldu. Bütün ilmî terâkkilerin esası olan tenkid fikrinin inkişafı ve rasyonel çalışma usullerinin

²⁵² Mustafa Oral, **Türkiye’de Romantik Tarihçilik (1910-1940)**, İstanbul, Asil Yayın Dağıtım, 2006, 288. Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, 3. Kitap, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1996, s. 94-95.

²⁵³ Oral, a.g.e, s. 2

yerleşmesi, dünyanın her yerinde olduğu gibi, bizde de, ‘yarım asırdan fazla bir zamandan beri fasılalarla devam eden’ bu Romantik Tarih devrini kapatacaktır. Fakat, yine her yerde olduğu gibi, bizde de bu romantik telâkki, Millî Tarih tetkiklerine karşı umumî bir alâka uyandırmak ve Umumî Tarih içinde Türklerin rolünü araştırmaya sevk etmek itibariyle, psikolojik bir hamle yaratmıştır.”

Birinci Türk Tarih Kongresi (2-11 Temmuz 1932), yukarda özetlenen esaslar dairesinde, Türk tarih yazıcılığı ve tarih anlayışının bir kimlik kazanması sürecinin ilk hamlesi olmuştur. “İnkılapçı Türk’ün Tarih Telakkisi” olarak görülen²⁵⁴ hamlenin genç cumhuriyet kuşağı üzerinde oynayacağı olumlu etki, Cumhuriyet’in 10. yılında şöyle vurgulanmıştır: “Yeni tarih telakkimiz, bizi milletimizin öz kaynaklarına götüren ve onun cihan içindeki seyrini anlatan ışıklı bir kavrayıştır. Bize Türk Tarihiyle insanlık tarihinin birbiriyle olan karşılıklı ve içli-dışlı münasebetlerini bir bütün halinde verir.”

Yeni “tarih telakkisi”nin yerleşmesi ve Cumhuriyet dönemi tarih yazımında hakim görüş olarak kendisi göstermesi, tarihçiliğin Türk Tarih Kurumu adıyla kurumsal bazda örgütlenmesiyle birlikte gerçekleşmiştir. Yusuf Akçura tüm bu süreçte, hem bir fikir adamı hem de tarihçi olarak, milli bir tarih yazımının geliştirilmesi, tarihin bir bilim alanı olarak ele alınması ve tarihte yöntem konusunda çok değerli katkılar sunmuştur.

3.2.1. Akçura’nın Tarih Anlayışı

Akçura’nın düşün alanındaki faaliyetlerinin göze çarpan en önemli özelliği tarih incelemelerine daha fazla ağırlık vermesidir. Türklerin siyasal ve toplumsal gelişme süreçlerini tarihsel zeminde ele alan ilk çalışmalarından itibaren, toplumu tarih üzerinden açıklarken “milli” bir yaklaşım geliştirmek konusunda özel bir çaba göstermiştir. Akçura, tarihsel – toplumsal olgu ve olayları inceleme yöntemi konusunda “artık değişmeyecek kadar kesin, belirli bir yön veren” yaklaşımı Siyasal Bilimler Okulu’nda kazandığını belirtirken, tarihçilik anlayışının hangi temeller

²⁵⁴ *Cumhuriyet* gazetesinin, “Cumhuriyetin 10. Yılı” ekinden naklen aktaran: Zeki Arıkan, “Atatürk ve Tarih”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, No: II, sayı: 6-7, 1996-1997, s. 19-20.

üzerinde geliştiğini şöyle açıklamıştır: “Albert Sorel, bütün bugünkü yüzyıl tarihinde en gerçek etken olarak milletleri buluyordu. Funk Brentao, tarihi hayatta iktisadi faktörleri asıl etken tanıyor, şekillere ve görünüşe, soyut fikir ve emellere değil realitelere değer vermeyi öğretiyor ve aşıyordu. Boutumy, özellikle siyasi ve sosyal kurumların gelişmesinde milletlerin gelişmesine dikkat çekerek evrim yoluyla gelişmelerin sağlam olduğunu göstermeye ispata çalışıyordu.”²⁵⁵

Tarih çalışmalarında bu ilkelere bağlı kaldığı görülen Akçura, toplumsal gelişmeyi “milliyet” bağlamında incelerken, materyalizmi doğru sonuçlara ulaştıracak bir yöntem olarak değerlendirmiştir. Osmanlı aydınını bilimsel yöntemlere uzak olmakla ve olguları “tespih taneleri” gibi birbirinden bağımsız olaylar biçiminde değerlendirmekle eleştiren Akçura, “Gerek tarihin tedkikinde gerekse bir siyasetin idaresinde materyalizmi kendilerine rehber ittihaz edenler, idealizme kapılanlardan daha az yanılmış olurlar” diyerek, materyalizme yakın durduğunu belirtmiştir.²⁵⁶

Akçura’nın tarih felsefesinin üç akımdan etkilendiğini belirten Georgeon, bunları, pozitivism, Alman tarihçiliği ve Marksizm olarak göstermiştir.²⁵⁷ Bu etkilerin en açık biçimde kendini gösterdiği metin, Akçura’nın 1910’da kurulan Tarih-i Osmani Encümeni hakkındaki görüşlerini içeren makalesidir.²⁵⁸ Adı geçen encümenin programını, “Türk kelimesine” dahi yer vermemekle suçlayan Akçura, “bunun sadece bir usul nazarından” değerlendirilemeyeceğini, kasıtlı bir yaklaşım olarak eleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁵⁹ “Osmanlı tarihi programında ilk gözüme çarpan ‘Türk’ün olmaması idi. Sonradan nazar-ı dikkatimizi celbeden hususu da halkın unutulması oldu” dedikten sonra, “hükümdarların, askerlerin ve bürokratların tarihi” olarak gördüğü vakanüvist tarihçiliği eleştirmiştir.²⁶⁰

²⁵⁵ Akçura, **Türkçülüğün Tarihi**, s.125-126

²⁵⁶ Yusuf Akçura, “*Portekiz İhtilali Münasebetiyle*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:5, sayı:111, 21 Ekim 1910, s. 121

²⁵⁷ Georgeon, a.g.e, s. 74

²⁵⁸ Yusuf Akçura, “*Küçük Muhtıra*”, **Türk Yurdu**, cilt:4, sayı:23, 1913, s. 807-809

²⁵⁹ a.g.m, s. 807

²⁶⁰ a.g.m, s. 809

Aynı yazısında, tarihin akışının doğru kavranmasını “ahval-i iktisadiye ve içtimaiyenin” tespit edilmesine bağlayan Akçura, “Bir heyet-i siyasiyenin hayat-ı tarihiyesinde en mühim – düşünerek tekrar ediyoruz: en mühim – amil, o memleketin ahval-i iktisadiye ve içtimaiyesidir. Bir memleketin ahval-i iktisadiye ve içtimaiyesi malum olmazsa, vekayi-i tarihiyesi katiyyen anlaşılamaz” demiştir.²⁶¹

“Tarihi Görüşe Dair” adlı makalesinde, Osmanlı ve Türk tarihçiliğinde hakim olan vakanüvist yazıcılığı ve Fransız tarihini merkez alan anlayışı, tarihçiliğimizdeki yanlış tutumların temel nedeni olarak gördüğünü söyleyen Akçura, Batı’nın ortaya attığı “Şark Meselesi” gibi kavramların bizim gibi doğulu toplumlarda dahi olduğu gibi kabul edilmesini, bu bakış açısından kaynaklı hatalar olarak gördüğünü belirtmiştir.²⁶²

Yusuf Akçura aynı yazısında, 18. ve 19. yüzyılda “ferdi ve milli hürriyet ve müsavata temin etmek” gayesiyle ortaya çıkan siyasi ihtilaller ve ona bağlı olarak “münkasem ve mahkum milletlerin” kurtuluş için başlattığı milli hareketlerle beraber bir toplumsal devrimi öngören sosyalizm düşüncesini en önemli tarihsel aşamalar olarak kaydetmiştir.²⁶³ Tüm bu tarihsel gelişmelerle birlikte tarih felsefesinin de gelişmeye başladığını yazan Akçura, iki egemen tarih görüşünden bahsederken, Hegel’i ve Comt’u ‘idealist tarihçiliğin’ öncüleri olarak göstermiş, Marks’ı ise materyalist tarihçiliğin kurucusu olarak anmıştır. Akçura, iki tarih felsefesinin de taraftarları olduğunu belirttikten sonra, tarihle uğraşanlar açısından “vetire-i tarihiyenin ilmi olarak izahının” materyalizm ile yapılabileceğinin görülmeye başlandığını ileri sürmüştür.²⁶⁴

Akçura açısından tarih yazımının iki yönlü değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Bunlardan birincisinin ‘yöntem’ ikincisinin ise ‘amaç’ olduğunu bizzat Akçura’nın yazı ve konuşmalarından çıkarabiliyoruz. Bilimsel ve modern bir tarihçiliğin yerleşmesiyle ilgili bir sorun olarak düşündüğü yöntem konusunda,

²⁶¹ Aynı yer.

²⁶² Yusuf Akçura, “Tarihi Görüşe Dair”, **Türk Yurdu**, cilt:1, sayı:5, Şubat 1925, s. 174

²⁶³ a.g.m, s. 176-177

²⁶⁴ a.g.m, s. 177

Marksist olmamakla beraber, materyalizme daha yakın olduğu görülmektedir. Akçura için, tarih yazıcılığının bir de 'gayesi' vardır ve olmalıdır. Bu gaye, milli devletin kuruluşuyla ortaya çıkan milletleşme sorunun ele alınmasıyla doğrudan bağlantılı olarak, tarih üzerinden bir milli bilincin ve kimliğin genç kuşaklara verilmesidir. Yusuf Akçura'nın Cumhuriyet dönemi tarih çalışmalarındaki yeri ve katkısı, bu iki anlayış doğrultusunda olmuştur.

Akçura, 21 Kasım 1923 tarihli meclis oturumunda verdiği soru önergesinde, hem yöntem hem de amaç konusundaki hassasiyetini göstermiştir. Maarif Vekili İsmail Safa Bey'e yönelttiği soru önergesinde, liselerde okutulan tarih dersinin "esas ve şekil bakımından" Cumhuriyet anlayışıyla örtüşüp örtüşmediğini soran Akçura, "müstakbel vatandaşlar yetiştirmek açısından" tarihin önemine dikkat çekmiştir.²⁶⁵ Maarif Vekilinin, çeşitli düzenlemeler olduğunu ancak bunların yeterli olmadığını söylemesi üzerine söz alan Akçura, "Acaba memleketimiz bir demokrasi, bir halk hükümeti, halk devleti olduktan sonra ve bilhassa bu halk devletinin mükemmel bir şekli olan cumhuriyet teessüs ettikten sonra padişahların destanı suretinde yazılmış olan tarih kitaplarımız değiştirilerek mi okutuluyor, yoksa eski halinde kalmış mıdır?... Cumhuriyet ruhu mekteplerimize sokulmuş mudur?"²⁶⁶ diyerek, tarih eğitimine yeni rejimin ihtiyaçları açısından da yaklaşılması gerektiğini vurgulamıştır.

Tarih eğitiminde olduğu gibi, eğitim alanının genelinde de bilimsel olmayan yöntem ve araçların terk edilmesinin, genç cumhuriyet kuşağının yetişmesinde önemli bir faktör olduğunu düşünen Akçura, hayatın içinde olmayan, nesnel ve somut duruma dayanmayan "skolastik" bilginin egemenliğine son verilmesini istemiştir.²⁶⁷

Yusuf Akçura'nın hem tarih öğretimi hem de tarih yazıcılığı konusundaki düşünceleri Cumhuriyet dönemine hakim olan tarih anlayışıyla örtüşmüş, 1930'da bir seferberlik tarzında başlatılan tarih çalışmalarının sürdürülmesi ve idaresinde

²⁶⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, devre:2, cilt:3, s.497

²⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, devre:2, cilt:4, s.497-498. T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, fon: 30. 10; Yer: 6.32.21'de aslı bulunan soru önergesi için bkz. Ek: 4

²⁶⁷ Yusuf Akçura, "İskolastik Usul Nedir", **Tedrisat Mecmuası**, say:66, Nisan 1925, s. 220

görev almıştır. Bu yıllarda, Türk Ocağı bünyesinde kurulan “Türk Tarihi Tetkik Heyeti” gibi oluşumlar içinde, kolektif biçimde yürütülen tarih araştırmalarına önemli düzeyde katkıları olan Akçura, daha sonra özerk bir kurum olarak yapılandırılan “Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti” başkanlığına getirilmiş ve Cumhuriyet dönemi tarih yazıcılığına damgasını vuran eserlerin yazım sürecinde görev almıştır.

3.2.2. Türk Tarih Encümeni Üyeliğinden Türk Tarih Kurumu Başkanlığı’na

Cumhuriyet dönemi tarih yazıcılığında ilk sistemli çabanın Türk Tarih Encümeni ile başladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Tarih-i Osmani Encümeni, 1924’te Türk Tarih Encümeni adıyla tekrar faaliyete başlamış; ancak uzun bir süre çeşitli nedenlerden dolayı ciddi bir çalışma yapamamıştır. 6 Temmuz 1927 tarihli yönergeyle, Maarif Vekaleti’ne bağlı bir organ olarak yeniden düzenlenen encümen, yeni bir çalışma dönemine girmiştir. Başkanlığını Fuat Köprülü’nün üstlendiği encümene, Yusuf Akçura, Halil Ethem Eldem, Ali Canip Yöntem, Yusuf Behçet Gücer, Mükrimin Halil Yinanç ve Ahmet Hamit Ongunsu gibi isimler üye seçilmişlerdir.²⁶⁸

Encümenin faaliyet halinde olduğu bu yıllarda, çalışmaların eşgüdüm içinde yürütülmesini sağlamak amacıyla, encümenin Darülfünûn’a bağlı bir tarih enstitüsü biçiminde örgütlenmesine karar verilmiştir.²⁶⁹ Ancak, Türk Ocağı bünyesinde Türk Tarihi Tetkik Heyeti’nin kurulması ve ardından bu kuruluşun Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti olarak bağımsız bir yapı biçimine dönüşmesiyle ulusal tarih çalışmaları merkezi bir hal almış, dolayısıyla encümen fiilen tasfiye olmuştur.²⁷⁰

Türk Tarih Encümeni’nin faaliyet dönemi, Atatürk’ün tarih araştırmalarına eğildiği ve bizzat organize ettiği bir döneme denk gelmektedir. Okullarda okutulacak tarih ders kitaplarının bilimsel ve milli bir bakış açısıyla yeniden ele alınması

²⁶⁸ Bayrı, Mehmet Halit, “*Tarih-i Osmanî Encümeni*”, **Tarih Dünyası**, cilt: 3, sayı:30-31, 29 Şubat 1952, s.1216

²⁶⁹ Oral, a.g.e, s.209-211

²⁷⁰ Uluğ İğdemir, **Yılların İçinden**, Ankara, TTK Yayınları, 1976, s. 206.

amacıyla başlayan tarih çalışmaları; önce Atatürk'ün yönlendirdiği ve başında bulunduğu dar bir çevre tarafından yürütülmüş, daha sonra kurumsallaşmıştır. Tarih ders kitaplarının hazırlanmasına dönük bu çalışmaların ilk ürünü, Afet İnan'ın Musiki Muallim Mektebi'nde verdiği Tarih ve Yurt Bilgisi derslerinde okuttuğu, "Türk Çocuklarına Tarih Notları" adıyla 1929 yılında basılan kitap olmuştur.²⁷¹ İnan'ın, Atatürk'ün çevresinde bulunan tarihçiler için de temel bir tartışma metni olduğunu söylediği bu tarih notları, dönemin yayın organlarına göre bizzat Atatürk tarafından kaleme alınmıştır.²⁷²

Tarih çalışmalarını sadece ders kitabı biçiminde düşünmeyen Atatürk, özelden Türk genelde dünya tarihi konusunda bilimsel bir derinliği olan, milli ve Cumhuriyet'in siyasal yaklaşımına uygun bir tarih yazımını yerleştirmek amacıyla hareket etmiştir. Bu amaca dönük olarak atılan ilk adım, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin öncülü olan, Türk Ocakları Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin kurulmasıdır. Atatürk, Türk Ocağı Yasası'nın ikinci ve üçüncü maddelerinin değiştirilerek, Ocak bünyesinde "Türk medeniyeti tarihini esas alan" tarih çalışmalarının başlatılmasını istemiş, bunun için Afet İnan, Sadri Maksudi Arsal ve Reşit Galip'i görevlendirmiştir.²⁷³

23 Nisan 1930'da toplanan Türk Ocakları Kurultayı'nın son oturumunda (28 nisan) yönetmeliğin ikinci ve üçüncü maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:²⁷⁴

"Madde 2: Türk Ocağı'nın maksadı, milli şuurun kuvvetlenmesi, medeni ve sıhhi tekamül ve milli iktisadın inkişafıdır.

Madde 3: Cumhuriyet, milliyet, muasır medeniyet ve halkçılık mefkurelerini takip eden Türk Ocağı, bu mefkureleri tahakkuk ettirmekte olan Cumhuriyet Halk Furkasiyle devlet siyasetinde beraberdir. Türk Ocağı bu mefkureleri neşir ve telkin için ilim, hars ve içtimaiyat sahasında mücadele ve mücadele eder."

²⁷¹ Afet İnan, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, 2. basım, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 193.

²⁷² "Türk Çocuklarına Tarih Dersleri", **Vakit**, 9 Aralık 1929.

²⁷³ İnan, a.g.e, s. 194-195.

²⁷⁴ İnan, a.g.e, s.194

Yönetmelikte yapılan bu değişikliğe dayanarak, aynı gün Aksaray murahhası Afet İnan'ın "Tarih Notları'mı esas alarak, medeniyet tarihinde Türklerin yerleri ve medeniyete katkılarını" incelemekle görevlendirilecek bir komisyon oluşturulması yönünde getirdiği teklifle "Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin kurulmasına karar verilmiştir."²⁷⁵

Bu sürecin gelişimi ve Atatürk'ün etkisi, 2. Türk Tarih Kongresi sunumunda şöyle özetlenmiştir: "1930 yılı 23 Nisan'ında toplanan Türk Ocakları Kurultayı'nın sonunda Atatürk'ün direktifleriyle Türk Ocakları Merkez Heyeti'ne bağlı 'Türk Ocakları Türk Tarihi Tetkik Heyeti' adı altında bir encümen kuruldu. Bu tarihten önceki yıllarda Atatürk, Türk tarihiyle ve bilhassa tarih öğretimiyle çok yakından ilgilenmekte ve tarihimizin objektif bir görüşle yeniden tetkik edilmesi lüzumunu ileri sürmekte idi."²⁷⁶

İlk toplantısını 4 Haziran 1930'da yapan Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin başkanlığına Mehmet Tevfik Bıyıklıoğlu, başkan yardımcılığına ise Yusuf Akçura getirilmiştir.²⁷⁷ Tevfik Bıyıklıoğlu, heyet başkanı olarak yaptığı konuşmada, meşguliyetlerinin "Milli Türk Tarihi" olacağını ve bunun Atatürk'ün "himaye ve irşatları" ile gerçekleşeceğini belirtmiştir.²⁷⁸ Heyetin bu çizgi doğrultusunda yaptığı ilk çalışma, okullar için hazırlanması planlanan tarih ders kitaplarına kılavuz olması amacıyla "yalnız ilgili aydınların tetkikine arz edilmek üzere yalnız 100 nüsha basılan" Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eser olmuştur.²⁷⁹

İç kapağında, Yusuf Akçura'da içinde olmak üzere Türk Tarihi Tetkik Heyeti azaları tarafından "iktifat, tercüme ve telif yollarile yapılmış bir teşebbüstür" denilen bu eserin ortaya koyduğu temel fikirler üzerine inşa edilen ve takip eden yıllarda Türk Tarih Tezi genel adıyla anılacak olan tarih yazıcılığının hareket noktaları, Türk

²⁷⁵ İnan, a.g.e, 194-198. Üstel, **Türk Ocakları**, s. 336

²⁷⁶ **2. Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937)**, Ankara, TTK Yayınları, 1943

²⁷⁷ **Türk Yurdu**, cilt:4, sayı: 30, Haziran 1930, s. 58

²⁷⁸ A.g.e, s. 59

²⁷⁹ **2. Türk Tarih Kongresi**, s. XXXII

Tarihinin Ana Hatları'nın önsözünde şöyle belirlenmiştir:²⁸⁰

“Şimdiye kadar memleketimizde neşrolunan tarih kitaplarının çoğunda ve onlara mehaız olan Fransızca kitaplarında Türklerin dünya tarihindeki rolleri şuurlu veya şuursuz olarak küçültülmüştür... Bu kitapta istihdaf olunan asıl gaye, bugün bütün dünyada tabi mevkiini istirdat eden ve bu şuurla yaşayan milletimiz için zararlı olan bu hataların tashihine çalışmaktır. Aynı zamanda bu, son büyük hadiselerle ruhunda benlik ve birlik duygusu uyanan Türk milleti için milli bir tarih yazmak ihtiyacı önünde atılmış ilk adımdır. Bununla, milletimizin yaratıcı kabiliyetinin derinliklerine giden yolu açmak, Türk deha ve seciyesinin esrarını meydana çıkarmak, Türk'ün hususiyet ve kudretini kendine göstermek ve milli inkişafımızın derin irki köklere bağlı olduğunu anlatmak istiyoruz.”

Türk Ocakları'na bağlı çalışan tetkik heyeti, ocakların kapatılması üzerine (10 Nisan 1931) toplanarak, “heyetimizin hukuki vaziyeti kalmadığından, yeni bir isimle müstakil bir cemiyet halinde yeniden teşekkülü için bir nizamname tertibi ile hükümete müracaat edilmesi” kararını almıştır.²⁸¹ Heyeti oluşturan kurulun başvurusuyla, reisliğini Yusuf Akçura'nın üstleneceği Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, 15 Nisan 1931'de Atatürk'ün himayesinde kurulmuştur ve daha sonra Atatürk'ün isteğiyle, 1935'te Türk Tarih Kurumu adını almıştır.²⁸²

26 Nisan 1931'de ilk toplantısını yapan kurumun başlıca gündemi, “Türk Tarihinin Ana Hatları”nı esas alan ve geniş katılımlı bir değerlendirmeden geçen metinlerin incelenerek, liselerde okutulacak tarih kitaplarının hazırlanması olmuştur. Tarihçilerin uzmanlık alanlarına göre bölümler halinde yazdığı ve Atatürk'ün gözetiminde yapılan toplantılarda kurul tarafından ele alınarak çeşitli düzeltme ve değişikliklerle son halini alan metinler, dört ciltlik tarih kitabı olarak basıma hazır hale getirilmiş, aynı yılın sonuna doğru liselerde okutulmaya başlanmıştır.²⁸³

²⁸⁰ **Türk Tarihinin Ana Hatları**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1996

²⁸¹ İnan, a.g.e, s. 199.

²⁸² Uluğ İğdemir, **Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, Ankara, TTK Yayınları, 1973, s. 7

²⁸³ İğdemir, a.g.e, s. 7-9

Atatürk, liseler için hazırlanan bu dört ciltlik tarih kitabının bir çok bölümünün tashihlerini bizzat yaptığı gibi, “İslam Tarihi” ve Hulefa-i Raşidin Devri” başlıklı bölümlerini kendisi kaleme almıştır.²⁸⁴

Kurumun reisi olan Akçura, Türk Tarihinin Ana Hatları'nın yazımında görev aldığı gibi, lise tarih kitaplarının yazılması sürecinin her aşamasında bulunmuş ve çeşitli bölümlerinin yazılmasını kendisi üstlenmiştir.²⁸⁵ Atatürk'ün, Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının yeniden gözden geçirilmiş talimatı doğrultusunda²⁸⁶ “kurum derhal işe başlayarak ana hatları kitabının yazılması için... bir program hazırlamış...vazife alacak zevatı toplayarak iş bölümü yapmış... Bu eser için üç devrede gelen müsveddeler mahdut sayıda basılarak azaya dağıtılmış ve ilk müsveddeler, bir kaçına Atatürk'ün de riyaset ettiği, sürekli toplantılarda okunarak münakaşa edilmiştir.” Ana hatların bu yeniden yazımı sürecinde, Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve o çağın içine aldığı yakın doğu tarihinin önemlice bir kısmını Akçura yazmıştır.²⁸⁷

Atatürk'ün yukarda verdiği direktife ek olarak ikinci bir isteği de, yeni tarih görüşünün ve öğretim tarzının öğretmenlere anlatılması ve konuyla ilgili olarak profesörlerin görüşlerinin alınması için Temmuz 1932'de bir “Tarih Öğretmenleri Kursu” düzenlenmesi olmuştur.²⁸⁸ Atatürk'ün isteği doğrultusunda, Maarif Vekâleti'nin öncülüğünde ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ve Milli Talim ve Terbiye Heyeti'nin işbirliği ile gerçekleştirilen toplantı, bir kongre biçiminde düzenlenmiştir. Maarif Vekâleti'nce hazırlanan ve kongreden önce katılımcılara dağıtılan programa göre, “Darülfünun müderris ve muallimleri, içtima esnasında evvelce yazdıkları mütalaa ve tenkitleri sistematik bir tarzda beyan edeceklerdir. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti azaları tenkitlere cevap vereceklerdir.”²⁸⁹ Programa uygun olarak cemiyet, Darülfünun hocalarından okullar için hazırlanmış olan “Tarih” kitapları hakkında

²⁸⁴ Aynı yer.

²⁸⁵ Yusuf Akçura'nın, liseler için hazırlanan tarih kitaplarına yaptığı katkıların bir örneği için bkz. Milli Kütüphane Atatürk Belgeligi Arşivi, Münir Hayri Egeli Evrakı. Ek: 6

²⁸⁶ **2. Türk Tarih Kongresi**, s. XXXIV

²⁸⁷ Yusuf Akçura, “*Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Bu Vakıya Dair Başlıca Menbalar*”, **Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri**, No:52, Başvekalet Müdavemat Matbaası. Ek: 5

²⁸⁸ İğdemir, a.g.e, s. 11

²⁸⁹ Maarif Vekâleti, **Tarih Müderris ve Muallimleri İçtimalı**, Ankara 1932, s. 3-6.

yazılı değerlendirmeler istenmiş, gelen eleştiriler üyelerce okunduktan sonra kongrede yanıtlanması kararlaştırılmıştır.²⁹⁰

Akçura, başkanı olduğu cemiyetin kongrede ortaya koyduğu ve savunduğu davayı, “Türklerin eski ve orta kurunlarda ancak göçebe ve müstevli olarak yaşayan ve yüksek medeniyet seviyesine erişemeyen ikinci derecede insanlar olmayıp, beşer tarihinde ilk medeniyeti kuran ve ta en eski zamanlardan beri muhtelif devirlerde medeniyet meşalesini ellerinde taşıyan insanlar olduğu davasıdır.” şeklinde belirtmiştir.²⁹¹

2-11 Temmuz 1932 tarihleri arasında gerçekteştirilen kongre, ulusal tarih yazımı konusunda yeni bir aşamanın başlangıcı olduğu gibi, Türk Tarih Tezi ifadesinde anlamını bulan Kemalist tarih yazıcılığının hakim bir görüş haline gelerek kuvvetlenmesini de sağlamıştır. Kongre, Akçura'nın başında bulunduğu Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti açasından, Türk tarih yazımı ve tarih eğitimi konusunda merkezi ve etkin konumunu güçlendirmeyi de beraberinde getirmiştir. Kongre zabıtlarının sunuşunda, tarih çalışmalarının ve Türk Tarih Kurumu'nun amacı Kurtuluş Savaşı'yla başlayan siyasi ve toplumsal süreçle birlikte ele alınırken, Türk Tarih Tezi'nin de dayandığı temel ilkeler ifade edilmiştir:²⁹²

“...15 yıl önce Türk'ün varlığını tarihten, adını dillerden ve kitaplardan kaldırmağa yeltenenlere karşı Türk'ün yüksek varlığını gösteren Büyük şef Gazi Mustafa Kemal Hazretleri, Türk yurdunu ve istiklalini dünya tarihine şeref verecek bir kudretle kurtardıktan sonra, ona hakiki milli tarihini de öğretmek istedi. Dünyaya ilk medeniyet ışığını veren, cihan medeniyet tarihinin her safhasında ve beşeri faaliyetlerin her sahasında yaratıcı varlığın bin bir delilini gösteren Türk milletinin tarihini ilmi vesikalarla tesbit ve neşretmek üzere kurduğu Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'ni yüksek himayesine aldı...”

²⁹⁰ Oral, a.g.e, s. 305

²⁹¹ Yusuf Akçura, “Birinci Türk Tarihi Kongresi”, *Ülkü*, cilt:1, sayı:1, şubat 1933, s. 26

²⁹² İğdemir, a.g.e, s. 13

Kongreden sonra, Türk Tarihinin Ana Hatları'nın yeniden yazılması görevini sürdüren cemiyetin hem yönetimini hem de verili görevde üstüne düşen vazifeleri yerine getiren Akçura, Türklerin devlet hayatı, bilime hizmeti, genel tarihleri ve yaşadıkları coğrafya konusunda yazmayı da üstlenmiştir.²⁹³ Türk tarihinin derinlikli olarak yeniden yazılması amacıyla tarihçilerden uzmanlık alanlarına göre istenilen yazılar kuruma teslim edilmiş, bu metinler Atatürk'ün de katılımıyla tek tek heyet tarafından değerlendirilmiştir. Yusuf Akçura gelen metinleri inceledikten sonra, "kitabın ana hatları çerçevesini aştığını, birçok bölümün çok geniş yazıldığını, bu kitap çıktıktan sonra ayrıca bir 'ana hatlar'ın yazılması gerekeceğini" belirtmiş; ancak çalışmalar sürdürülmüştür.²⁹⁴

Kurumda incelenen metinlerin hacminin olağanüstü fazla ve ayrıntılı olmaya başlaması nedeniyle, Akçura'nın dikkat çektiği husus gündeme gelmiştir. Alınan ortak kararlar yeni bir 'ana hatlar' yazımını ertelenmiş, ilmi bir değer taşıyan çalışmaların ayrı olarak basılmasına ve sonra bu yayınlardan hareketle bir tarih kitabı yazılmasına karar verilmiştir.²⁹⁵ Bu karar doğrultusunda, Yusuf Akçura'nın "Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri" adlı eserinin ilk yayını olarak basılması düşünülmüştür.²⁹⁶

Türk Tarih Tezi'nin çıkışı ve gelişmesi sürecinin her aşamasında yer alan Akçura, sadece Türk tarih yazıcılığının kurumsal kimliğinin yöneticisi olarak kalmamış, aynı zamanda Kemalist tarih yazımının hem dayandığı felsefi yaklaşım hem de ilkeler bakımından ana omurgasının oluşmasında en etkili isimlerden biri olmuştur. Atatürk'ün, tarih çalışmalarının yurt genelindeki olumlu etkisini Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin yürüttüğü faaliyetlere bağlayan ve bundan duyduğu memnuniyeti ifade eden telgrafi bunun en anlamlı göstergesi olmuştur.²⁹⁷

²⁹³ **Hakimiyet-i Milliye**, 26 Ocak 1933, s. 1,4. Ahmet Bekir Palazoğlu, **Başöğretmen Atatürk**, cilt:2, Ankara, MEB Yayınları, 1991, s. 749-751

²⁹⁴ İğdemir, a.g.e, s. 22

²⁹⁵ İğdemir, a.g.e, s. 23

²⁹⁶ Aynı yer. Yusuf Akçura, **Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri**, İstanbul, TTK Yayınları, 1940. Topkapı Sarayı'nın müze yapılmasına dönük çalışmalar esnasında, 1929 yılında bulunan Piri Reis haritasının, uluslar arası kamuoyuna tanıtılması ve ilgili bilim çevrelerinin incelemeleri amacıyla kaleme aldığı ayrıntılı tanıtım yazısı da yine bu çerçevede düşünülmüştür. Yusuf Akçura, **Piri Reis Haritası Hakkında İzahname**, İstanbul, Devlet Basımevi, 1935

²⁹⁷ **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Ocak 1933, s. 1

*“Akçura Yusuf Bey
Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Reisi
Ankara*

Balıkesir 22/1/1933

Yalnız Eskişehir’de değil, gezdiğim diğer yerlerde de feyizli mesainizin parlak semerelerini sevinçle görmekteyim. Cemiyetiniz bu yolda millete ifa etmekte olduğu ve edeceği hizmet ölçülemeyecek kadar büyüktür. Azanın gözlerinden öperim efendim.

Gazi Mustafa Kemal

Büyük Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine

Zaten şükranla dolu olan ruhumuz yine yüksek iltifatlarınızla coştı. Büyük eserlerinizden herhangi birine naçiz gayretleriyle iştirak edebilmiş olmayı hayatlarının en mesut mazhariyeti saymakta olan T.T.T. Cemiyeti azası büyük hami reislerine ebedi sıhhat ve saadet dileyerek ellerinizden öper. 23/1/1933

T.T.T. Cemiyeti Reisi A. Yusuf”

3.2.3. Türk Tarih Tezi ve Akçura

Birinci Türk Tarih Kongresi’yle dönemin tarih yazıcılığına ‘resmi’ olarak egemen olan Türk Tarih Tezi’nin temel yaklaşımı, Türk Tarihinin Ana Hatları ve liseler için yayınlanan Tarih ders kitabında ortaya konulmuştur. Cumhuriyet dönemi tarihçiliğinin esas kaynakları olan bu eserler, Avrupa merkezli uygarlık ve tarih teorilerine karşı “milli”, Osmanlıcı-İslamcı tarih yazımına karşı “bilimsel-laik” bir çerçevede tarihi ele almıştır. Kemalizmin tarih planındaki bu temel tezlerinin çıkış ve gelişme aşamalarının her kademesinde görev alan Akçura, Türk Tarih Tezi ile

kendini gösteren Cumhuriyet dönemi tarih yazıcılığının en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Akçura'nın Meşrutiyet öncesi ve sonrasında kaleme aldığı tarih çalışmalarında dikkat çeken özgün yaklaşımın, Cumhuriyet'le beraber oluşan yeni tarih yazımının karakteriyle birleşmesi, Akçura'nın Türk tarihçiliğindeki konumunu da belirlemiştir.

Cumhuriyet dönemi tarihçiliği bakımından Akçura'nın yeri, sadece dayandığı tarih teorisi açısından değil, bu teorinin temel ilkelerinin Kemalist tarih yazımına ana rengini kazandırması açısından da anlamlıdır. Akçura'nın tarih yazıcılığında yöntem sorunu üzerine ortaya koyduğu fikirler, "Türk Tarih Tezi"nin kaynak metinlerine yol gösteren ilkeler hakkında da bilgi vermektedir. Birinci Türk Tarih Kongresi'nde, başında bulunduğu kurumun ortaya koyduğu tarih tezinin dayanaklarını, tarihsel, siyasal ve bilimsel gerekçelerini izah eden Akçura, bir bakıma "Türk Tarih Tezi"nin kapsamlı bir tahlilini de yapmıştır.²⁹⁸

Konuşmasında önceliği tarih öğretimine veren Akçura, Osmanlı Devleti'nde, Türkiye'de ve dünyada uygulanan pedagoji yöntemleri hakkında bilgi vermiş, daha sonra Osmanlı vakanüvizminin Türk tarihçiliğindeki olumsuz etkilerini değerlendirmiştir. Dünyada gelişmeye başlayan modern tarih yazıcılığının Marksist ve pozitivist yöntemleri üzerinde durmuş; tarih yazımında öznellik – nesnellik ayrımı yaparak, Avrupa merkezci tarih anlayışını örnek göstermiş, "Avrupa medeniyetinin mazi ve halde başka medeniyetlere mütefevvik, Hristiyan dininin başka dinlerden üstün, ari namını verdikleri itibari bir insan fasilesinin başka insan zümrelerinden yaradılış itibariyle daha yüksek olduğunu okumaktayız" diyerek bu anlayışı eleştirmiştir.²⁹⁹

Osmanlı'da, İslam'ın genel kabullerinin dışına çıkamayan bir tarihçiliğin hakim olduğunu belirten Akçura, "Osmanlı memleketinde tarihin garplılaşması, daha doğrusu Fransızlaşması, meşrutiyet devrinde son merhalesine gelmiştir" diyerek, Tanzimat ve Meşrutiyet yıllarındaki durumu da özetlemiştir. Türkçülük akımının

²⁹⁸ **Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları**, İstanbul, Maarif Vekaleti Yayınları, 1932, s. 577-607.

Ek: 7

²⁹⁹ a.g.e, s. 587-588

siyasal/kültürel alandaki bir çok katkısına rağmen, tarihçilik üzerinde ciddi bir etkisinin olmadığını söyleyen Akçura, Cumhuriyet'in ilk yıllarında “eski kitapların milliyet, halkçılık esaslarına uygun olmak üzere bir dereceye kadar ıslah edilmeye” çalışıldığını; ancak bunun, “asıldan ziyade şekle, ruhtan ziyade maddeye” ait olarak kaldığını belirtmiştir.³⁰⁰

Bu genel tahlilden sonra, Türk Tarih Tezi'nin amacını şöyle çizmiştir:³⁰¹
“Umumi tarihe Avrupalıların rüyet zaviyelerinden bakmayıp onu sırf hakikat nokta-i nazarından görmek ve bu görüş sayesinde Türk kavminin tarihte hakiki mevziini tayin etmek, yani Türklerin beşer tarihinde oynadıkları ve fakat hasımlarının gizlemeğe çalıştıkları büyük rolü meydana çıkarmak ve bu suretle Türk kavmine tarihi hakkını vermektir.”

Cumhuriyet'in kuruluş döneminde okutulan tarih kitaplarının da yukarıda verilen yanlışları taşıdığını belirterek bunlardan örnekler gösteren Akçura, bunların en göze çarpan unsurlarını şöyle sıralamıştır: *“Osmanlı İmparatorluğu'nun inhilalini anlamak ve XIX. asrın sonlarıyla, XX. asır vakıalarını izah etmek için 1848 ihtilallerinin Fransa'da geçirdiği safhadan ziyade Avusturya, Almanya ve İtalya'daki cereyan sureti ehemmiyetli iken, Fransa vakıaları beş sahifeden fazlaya yayılmış ve bütün Avrupa vakıaları ise ancak iki sahifeye sıkıştırılmıştır! Hele iktisadi meseleler ve bunun tarihteki rolü, yine müfredat programına rağmen asla anlatılamamıştır. İktisadi meselelerle izah edilebilen emperyalizm ve dünyanın Avrupa kavimleri tarafından istila ve taksimi mevzularından vuzuhsuz, nakıs, yanlış ve sırf Avrupa'nın muayyen bir sınıfı menfaatine göre bahsedilmiştir. Bir kısım yazılırken, müellif Türklüğünü unutmuş gibidir. Avrupalıların dünyayı istilalarına 'fetih' namını vererek, onları adeta haklı buluyor.”*³⁰²

Akçura'nın bu tespitleri, Cumhuriyet idaresinin tarih çalışmalarını hangi ihtiyaçlardan hareketle ele aldığını gösterdiği gibi, aynı zamanda bu çalışmaların hangi teorik zemin üzerinde yükseldiğini de açıklamaktadır. Konuşmasının son

³⁰⁰ a.g.e, s. 596

³⁰¹ a.g.e, s. 597

³⁰² a.g.e, s.601-602

bölümünde temas ettiği konular, Türk Tarih Tezi'nin bir başka yönünü, siyasal/toplumsal yönünü açıklığa kavuşturması bakımından önemlidir.³⁰³

“Bir haftadan beri huzurunuzda söz söyleyen arkadaşlarımız ispat ettiler ki, Avrupalıların tahakküm gayesini istihdaf ederek ortaya attıkları ırk nazariyesinin ilmi bir kıymeti yoktur.

Biz, Avrupa müstemlekeleri haline getirilen memleketlerin ahalisine müstemlekeci milletler nazarından bakacak değiliz. Biz bütün dünyada yaşayan insanları, Avrupalılar gibi ve onlar derecesinde hukuka haiz adam evlatları telakki ediyoruz. (Alkışlar) Avrupalıları doyurmak ve semirtmek için halk olunmuş bir nevi hayvan sürüleri gibi değil. (Şiddetli alkışlar)

Buna binaendir ki, Avrupalı müelliflerin süsleyip bezeyerek medeniyet naşirliği ve insaniyet hadimliği gibi göstermek istedikleri fiil ve hareketlerinin de hakiki mahiyetini görmeye ve göstermeye çalışıyoruz.

Hanımlar, Beyler,

Müddeamızın en esaslı vasfı, ayırıcı değil birleştirici, zalim değil adil, düşmanlaştırıcı değil barıştırmacı olmasıdır. Bu cihetle objektif tetkiklere, ilmi terkiplere müstenit müddeamız, manevi ve ahlaki nokta-i nazardan da yüksektir.”

³⁰³ a.g.e, s. 607

IV. SONUÇ

Yusuf Akçura'yı, "Ortodoksluğun sınırları zorlayan özgün bir aydın, bazı gelişmeleri önceden kestiren bir aziz" olarak tanımlayan François Georgeon'un, Üç Tarz-ı Siyaset'te ileri sürülen fikirler düşünüldüğünde yanılmadığı net olarak görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin çözülme ve dağılma sorunuyla yüz yüze geldiği dönemde, düşünülen kurtuluş çareleri içinde en gerçekçi çözümü sunan Akçura, sadece "Türk milliyetçiliğinin babası" sıfatını hak etmekle kalmamış, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinin fikri temellerini de atmıştır.

Ortak bir gelişme çizgisi izleyen Milliyetçilik ve Halkçılık akımlarını Meşrutiyet'ten itibaren teorik ve pratik düzlemde işleyen, bu akımların Türk Ocağı ile örgütsel bir kimlik kazanmasına önderlik eden Yusuf Akçura, özellikle Türk milliyetçiliğinin Cumhuriyet Devrimi'yle kazandığı yeni anlamının siyasal/ideolojik içeriğinin tanımlanmasında değerli katkılarıyla öne çıkmıştır.

Bir milli kimlik etrafında ortak kültürel şekillenişin ancak ekonominin ulusal düzlemde örgütlenmesiyle mümkün olduğunu düşünen Akçura, bölgeler arasındaki toplumsal-siyasal farkların ortadan kaldırılmasının ulusal pazara milli unsurların hakim olmasıyla mümkün olacağını ve ideal birliğin böyle sağlanabileceğini savunmuştur.

Milliyetçiliğin uluslar arası plandaki yükseliş koşullarını ve buna bağlı olarak modern bir milli devletin kuruluşunun ekonomik temellerini en doğru biçimde tahlil eden Akçura, Türkiye'nin toplumsal gelişme düzeyi ve bu düzeye uygun programın geliştirilmesi konusunda ileri sürdüğü fikirlerle Cumhuriyet yönetiminin sağlam zeminler üzerinde yükselmesine önyak olmuştur. Daha Meşrutiyet döneminde milli ekonomi temelinde savunmaya başladığı "devletçilik" modeli, dinde reform ve milliyetçilik – halkçılık anlayışı, Kemalizmin ana vasıfları olarak belirlenmiştir.

Yusuf Akçura'nın çağdaş devlet tasarısında ortaya koyduğu siyasal ve ekonomik bağımsızlık, millilik, halkçılık ve demokratiklik ilkesi, Cumhuriyet'in

vazgeçilmez ilkeleri olarak düzenlenmiştir. Köylülüğün modern Türkiye'nin kuruluşuna bir toplumsal kuvvet olarak katılması için, toprak reformuyla feodal kalıntıların temizlenmesi gerektiğine dikkat çeken Akçura, Cumhuriyet Devrimi'nin hedefine ilerlemesi açısından, ortaçağ kurum ve ilişkilerinin tasfiyesini zorunlu görmüştür. Atatürk'ün 1930'lu yıllar boyunca bu meseleyi gündeme getirerek, "köylü milletin efendisidir" söylemini hakim kılması, Akçura'nın Türk köylüsünün siyasal ve ekonomik açıdan özgürleşmesi için gösterdiği çabanın gerekliliğine işaret etmektedir.

Siyasi alandaki faaliyetleriyle beraber, Akçura'nın bir fikir adamı olarak ortaya çıkmasının nedenlerinden biri de, onun Türk tarih yazıcılığına olan katkıları olmuştur. Esasen yaşamının her döneminde, siyasal bilimler üzerinde durduğu kadar tarihsel çözümlenmeleriyle de gündeme gelen Akçura, Cumhuriyet dönemi tarihçiliğinin etkili isimleri arasında yer almıştır. Türk tarih yazımının kurumsal temelde temsilcisi olduğu gibi, Türk Tarih Tezi'nin teorik yaklaşımında da belirleyici olmuştur.

Yusuf Akçura, 1908 Devrimi'nden Cumhuriyet Devrimi'ne, Türk siyasal ve düşünsel yaşamının fikir cephesinde iz bırakan, siyasal mücadelesi bakımından yalnız ulusal çapta değil uluslar arası çapta da adından söz ettiren bir düşün adamı olmuştur. Bağımsız, halkçı ve demokratik çağdaş devletin kuruluş ve yerleşmesi sürecinde, "münevverlere düşen vazifeyi" hem TBMM kürsülerinde, hem de fikir sahasında yerine getirebilmiş bir aydın olarak hayata gözlerini kapayan Yusuf Akçura, Türk düşün tarihindeki saygın yerini almıştır.³⁰⁴

³⁰⁴ Ek: 8

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

030 10 196 345 23

030 18 4 41 16

030 10 6 32 21

030 10 6 32 33

030 10 8 46 1

490 01 662 217 1

030 10 75 493 6

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi

Kutu No:75, Belge No:21

Kutu No:24, Belge No:138

T.B.M.M. Arşivi

Yusuf Akçura'nın II. - III. - IV ve V. Devre şahsi dosyası, No: 524

Kitap ve Makaleler

Akçura, Yusuf, **Türkçülüğün Tarihi**, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001

_____, **Eski Şura-yı Ümmet'te Çıkan Makalelerimden**, İstanbul, Tanin Matbaası, 1913.

_____, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976

_____, **Üç Tarz-ı Siyaset**, İstanbul, 1911

_____, **Ulum ve Tarih**, Kazan, Maarif Kütüphanesi, 1906

_____, **3 Haziran Vaka-yı Müessifesi**, Orenburg, Kerimof Hüseytinof Matbaası, 1907

_____, **Yeni Türk Devletinin Öncüleri: 1928 Yılı Yazıları**, Kültür Bakanlığı yayınları, 1985

_____, **Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri**, İstanbul, TTK Yayınları, 1940

_____, **Piri Reis Haritası Hakkında İzahname**, İstanbul, Devlet Basımevi, 1935

_____, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Bu Vaktaya Dair Başlıca Menbalar”, **Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri**, No:52, Başvekalet Müdavemat Matbaası

_____, **Türk Yılı**, İstanbul, Türk Ocağı Neşriyatı, 1928

_____, **Muasır Avrupa’da Siyasi ve İctimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar**, İstanbul, Maarif Vekaleti Neşriyatı, 1923

_____, **Tarih-i Siyasi Notları: Şark Meselesine Dair**, İstanbul, Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, 1920

_____, **Zamanımız Avrupa Siyasi Tarihi 1-2** (1930-1931 ve 1933 Ders Notları), Ankara, TBMM Matbaası, 1933

_____, **Tarih-i Siyasi** –Ders Notları, Ankara, Ankara Hukuk Mektebi Neşriyatı, 1927.

_____, **Tarih-i Siyasi** –Ders Notları, Ankara, Ankara Hukuk Mektebi Neşriyatı, 1928.

_____, **Salname-i Servet-i Fünun**, 1912

_____, **Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale**, İstanbul, 1924

_____, **Rusya Üsera Murahhası Yusuf Akçura Bey’in Raporu**, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1335

_____, “*Türk Aleminde*”, **Türk Yurdu**, cilt: 1,2, sayı:4,17,21, 1912

_____, “*Türklük Şunu, Milli Meşrutiyet Fırka-i Siyasiyesi*”, **Türk Yurdu**, cilt:1, sayı: 3, 1912

_____, “*İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Yıllık Kongresi*”, **Türk Yurdu**, C.5, S.1, 2 Ekim 1913

_____, “*1329 Senesi Türk Dünyası*”, **Türk Yurdu**, C.6, S.3, 16 Nisan 1914

_____, “*Portekiz İhtilali Münasebetiyle*”, **Sırat-ı Müstakim**, c.5, s. 111, 21 Ekim 1910

_____, “*İktisadi Siyaset Hakkında*”, **Türk Yurdu**, C.12, S.12, 1917

_____, “*Halka*”, **Halka Doğru**, Yıl:1, S. 22, 5 Eylül 1913, 12 Eylül 1913, 26 Eylül 1913, 10 Ekim 1913, 7 Kasım 1913

_____, “*Türklük*”, **Salname-i Servet-i Fünun**, 1912

- _____, “*Mesele-i Şarkiyeye Dair*”, **Şura-yı Ümmet**, no: 17, 1 Aralık 1902
- _____, “*Şark Meselesine Dair*”, **Şura-yı Ümmet**, no: 19, 31 Aralık 1902
- _____, “*Küçük Muhtıra*”, **Türk Yurdu**, cilt:4, sayı:23, 1913
- _____, “*Türk Tarihinin Devrelere Taksimi*”, **Türk Yurdu**, cilt:8, sayı:4, 1915
- _____, “*Osmanlı Saltanatı Müesseseleri Tarihine Dair Bir Tecrübe*”, **Bilgi Mecmuası**, cilt:1, sayı: 1,2, 1913
- _____, “*Rusya İhtilaline Dair*”, **Şura-yı Ümmet**, sayı: 82, 15 Eylül 1905
- _____, “*Meşrutiyet, töre Hem Şariat*”, **Şura**, sayı: 19, 1 Ekim 1908
- _____, “*Türkiye’de Meşrutiyet*”, **Tercüman**, 10 Ağustos 1908
- _____, “*Son inkılap ve Sevakı ile Netaici*”, **İçtihad**, sayı: 11, Mart 1909
- _____, “*Seyahat Hatıraları*”, **Şura**, sayı: 22,23,24 (Kasım-Aralık 1908), sayı: 2,4,6,8 (Ocak-Nisan 1909)
- _____, “*Medreselerin Islahı*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:4, sayı:79, 7 Mart 1910
- _____, “*İttihad-ı İslav Kongresi Hakkında*”, **Taarüf-i Müslimin**, sayı:8,9, Temmuz – Ağustos 1910
- _____, “*Alamim-i İnkılap*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:5, sayı:112, 23 Ekim 1910
- _____, “*Türk Dünyasında*”, **Türk Yurdu**, cilt: 1, sayı:1, 30 Kasım 1911
- _____, “*Celal Nuri Bey’e*”, **Türk Yurdu**, cilt: 1, sayı:5, 1912
- _____, “*Necip Asım*”, **Türk Yurdu**, cilt: 2, sayı:20, 22 Ağustos 1912
- _____, “*Nutuk*”, **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, cilt:1, sayı:1, Haziran – Ağustos 1929
- _____, “*Birinci Türk Tarihi Kongresi*”, **Ülkü**, cilt:1, sayı:1, Şubat 1933
- _____, “*Türk Ocakları Şuunu*”, **Türk Yurdu**, cilt:1, no:4, Ocak 1925
- _____, “*Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife*”, **Türk Yurdu**, cilt:3, sayı:13, Ekim 1925

- _____, "Milliyetçilik, Halkçılık", **Anadolu'da Yeni Gün**, 19 Nisan 1923
- _____, "Avrupa'da Milliyet Fikrine ve Milliyet Cereyanlarına Dair", **Türk Yurdu**, cilt: 6, sayı: 7, 11.08.1914
- _____, "Darülfünunlarda Talebe Hayatı ve Talebe Ruhu", **Türk Yurdu**, cilt: 2, sayı: 7 Haziran 1925
- _____, "Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri I", **Türk Yurdu**, cilt:3, no: 9, 1913
- _____, "Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri II", **Türk Yurdu**, cilt:3, no: 9, 1913
- _____, "Tanzimatçılık Aleyhine", **Türk Yurdu**, cilt: 3, sayı:11, Mart 1913
- _____, "Türk Yurdu'nun Müdürünün Nutku", **Türk Yurdu**, cilt: 5, sayı:8, 30 Aralık 1913
- _____, "Cihan Harbi ve Türkler", **Türk Yurdu**, cilt: 7, sayı:1, 24 Aralık 1914
- _____, "Hüseyinzade Ali Bey", **Türk Yurdu**, cilt: 8, sayı:3,4,5, Nisan-Mayıs 1915
- _____, "Cihan Harbinin Mesulü", **Türk Yurdu**, cilt: 8, sayı:12, 26 Ağustos 1915
- _____, "Garp Nazarında Şark Meselesi", **Türk Yurdu**, cilt: 2, sayı:7, 7 Aralık 1916
- _____, "İktisad", **Türk Yurdu**, cilt: 2, 15 Ağustos 1917
- _____, "Tarihî Mevziimizde", **Türk Yurdu**, cilt: 2, no: 12, 1912
- _____, "Herşeyden Biraz", **Türk Yurdu**, cilt: 3, Aralık 1925
- _____, "Milliyetçilik Memleketçilik Meselesi", **Türk Dünyası**, 25 Ekim 1919
- _____, "İskolastik Usûl Nedir?", **Tedrisat Mecmuası**, cilt: 13, no: 66, Nisan 1925
- _____, "Osmanlı Devleti Umumi Harp'te Bîtaraf Kalabilir miydi?", **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, cilt: 17, no. 19, Haziran 1928
- _____, "Tarihi Görüşe Dair", **Türk Yurdu**, cilt:1, no:5, Şubat 1925

_____, "*Tarih Yazmak ve Okutmak Usullerine Dair*", **Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları**, İstanbul, Maarif Vekaleti Yayınları, 1932

_____, "*Gökalp Ziya Bey Hakkında Hatıra ve Mülâhazalar*", **Türk Yurdu**, cilt: 1, no: 3, Şubat 1924

_____, "*Hitabe: Vaziyetimiz ve Vazifelerimizden Birisi*", **Sebülürreşad**, cilt: 19, no: 484, Haziran 1921

_____, "*Şarkta Milliyet Fikri*", **Nevsal-i Milli**, 1914

_____, "*Müslüman Kavimlerin Hukuk-u Beyne'l-Mileline Dair*", **Sebülürreşad**, cilt: 19, no: 482, Mayıs 1921

_____, "*Türk ve Tatar Tarihi I*", **Türk Yurdu**, cilt: 2, no: 6, 1912

_____, "*Türk ve Tatar Tarihi II*", **Türk Yurdu**, cilt: 2, no: 7, 1912

"*Akçura'nın Konferansları*", **Katkı**, yıl:5, sayı:10, Ocak 1975

A. Battal-Taymas, **Ben Bir Işık Arıyordum**, İstanbul, 1963.

A. Battal-Taymas, **Kazan Türkleri, Tarihi ve Siyasi Görüşler**, 3. basım, Ankara, 1988.

Abdullah Cevdet, "*Siyaset ve İktisad*", **İctihad**, no: 169,170,171,172, 1924

Acaloğlu, Arif, "*Sağcı Değil Solcuydular*", **Aydınlık**, s. 768, 7 Nisan 2002

Ağaoğlu, Ahmet, "*Yusuf Akçura*", **Cumhuriyet**, 13 Mart 1935

Ağaoğlu, Samet, **Babamın Arkadaşları**, İstanbul, Tekin Yayınları

Ağaoğlu, Samet - Hüdaioğlu Selahattin, **İş Hukuku Tarihi**, İstanbul, 1938.

Ahmet Ferit, "*Bir Mektup*", **Çığır**, no: 92, Temmuz 1940

Akbıyık, Yaşar - Bozkurt, Gülnihal, "*Laiklik*", **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2002

Aksan, Akil, **Atatürk Der Ki**, 2. Baskı, Ankara, 1986

Akşin, Sina, **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980

Alp, Tekin, **Kemalizm**, İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi Matbaası, 1936

Arai, Masumi, **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**, 3. basım, Ankara, İletişim Yayınları, 2003.

Arar, İsmail, **Atatürk'ün Halkçılık Programı**, İstanbul, Baha Matbaası, 1963

Arıkan, Zeki, "Atatürk ve Tarih", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, No: II, sayı: 6-7, 1996-1997

Atatürk, Mustafa Kemal, **Nutuk**, c. 2, İstanbul, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1960

_____, **Eskişehir – İzmit Konuşmaları (1923)**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1998

Atatürk'ün Bütün Eserleri, cilt:9, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, cilt: 1-4, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. , 1997

"Atatürk'ün Elyazısıyla 'Kamalizm' Prensipleri", **2000'e Doğru**, sayı:46, 8 Kasım 1987

Arsal, Sadri Maksudi, "*Dostum Yusuf Akçura*", **Türk Kültürü**, sayı:174, Nisan 1977

Arsal, Sadri Maksudi, "*Dostum Yusuf Akçura*", **Türk Kültürü**, cilt: 15, no: 174, Nisan 1977

Aziz Bey, "*Lenin ile Mülakat*", **Tasvir-i Efkar**, 20 Kanun-i evvel 1330.

Bal, İdris, " *Yusuf Akçura Üç Tarz-ı Siyaset ve Üç Tarz-ı Siyasetteki Türkçülük (Pan Türkizm)in Varsayımları Üzerine Yorumlar*", **Türk Dünyası Aydınları Sempozyumu Bildirileri**, 23-26 Mayıs 1996

Baymur, Fuat, **Tarih Öğretimi**, 2. Baskı, Ankara, 1945

Berkes, Niyazi, "*Unutulan Adam Yusuf Akçura*", **Felsefe ve Toplum Bilimleri**

Berkes, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Ankara, 1973

Berkes, Niyazi, **Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler**, 2. baskı, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2002.

Berkes, Niyazi, **Türk Düşününde Batı Sorunu**, İstanbul, 1975

Berktaş, Halil, **Cumhuriyet İdeolojisi ve Fuat Köprülü**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1983.

Beşikçi, İsmail, **Türk Tarih Tezi, Güneş Dil Teorisi ve Kürt Sorunu**, Ankara: Yurt Kitap Yayın, 1991.

Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi 1924, Ankara, 1925

Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları, İstanbul, Maarif Vekaleti Yayınları, 1932

Bolay, Süleyman Hayri, "*Tanzimat'tan Cumhuriyete Türk Düşünce Tarihi*", **Türkler Ansiklopedisi**, c.14, Ankara, 2002

Bozkurt, Mahmut Esat, **Atatürk İhtilali 1-2**, 4. Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003

Cemal, Mithat, "*Akçuraoğlu Yusuf Beyefendiye*", **Türk Yurdu**, sayı:3, 15 Kanun evvel 1327

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c. 9-10, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi, Ankara, TBMM Matbaası, 1927

Cumhuriyet Halk Fırkası Programı, İstanbul, Devlet Matbaası, 1931

C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, İstanbul, Devlet Matbaası, 1931

CHP Programı, Ankara, Ulus Basımevi, 1935

Çakmak, Orhan, **Yusuf Akçura**, Ankara, Alternatif Yayınları, 2002

Çamlıbel, Hasan Cemil, "*Atatürk ve Tarih*", **Belleten**, sayı; 9,1939

Çapa, Mesut, "*Yusuf Akçura'nın Rusya Seyahati ve Türk Esirleri*", **Türk Kültürü**, cilt: 31, no: 366, Ekim 1993

Çapa, Mesut, "*Anadolu'dan Kırım'a Yardım ve Yusuf Akçura'nın Bir Mektubu*", **Türk Kültürü**, cilt: 31, no: 359, Mart 1993

Çiçek, Rahmi, "*Bir Konferans ve Yusuf Akçura'ya göre Osmanlı'da Doğu-Batı tartışması*" **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, sayı:83, 30 Kasım 1993

Çiçek, Kemal; "*Atatürk, Milli Mücadele, Milli Devlet, Birlik-Berberlik*", **Atatürk Konferansları 1999 Yılı (Yurt içi)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2000

Devlet, Nadir, "*Yusuf Akçura'nın Hayatı (1876-1935)*", **Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırma Dergisi**, sayı:2, İstanbul, 1986

Devlet, Nadir, **Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)**, Ankara, 1985.

Durukan, Şefika Akile Zorlu, “*Yusuf Akçura’nın Mevkufiyet Hatıraları*”, **Tarih ve Toplum**, cilt: 37, no: 217, Ocak 2002

Eraslan, Cezmi, “*Halkçılık*”, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, cilt: 2, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 2002

Eren, Ahmet Cevat, **Atatürk’ün İnkılap Hedefi ve Tarih Tezi**, İstanbul, 1956

Ercilasun, Bilge, “Edebiyatta Millilik ve Milliyetçilik”, **Türk Kültürü**, cilt: 36, sayı:300, Nisan 1988

Ercilasun, Bilge, “XX. Yüzyılın Eşiğinde Dört Türk Aydını: Gaspıralı İsmail, Hüseyinzade Ali, Akçuraoğlu Yusuf, Ağaoğlu Ahmet”, **Türkler Ansiklopedisi**, cilt:14, Ankara, 2002

Ergin, Osman, **Türkiye Maarif Tarihi**, c.1, İstanbul, 1977

Ersanlı, Büşra, **İktidar ve Tarih**, 2. basım, Ankara, İletişim Yayınları, 2006

Ertan, Temuçin Faik, “*Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm’de Öncü Bir Dergi: Muhit*”, **Kebikeç**, yıl: 2, sayı:5, 1997

Georgeon, François, **Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)**, 3. Basım, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999

Göker, Muzaffer, “*Türk Tarih Kurumunun İtmiğ ve İdariğ Faaliyetleri*”, **Bellekten**, sayı:9, cilt: 3, 1939

Gülmez, Mesut, “*Cumhuriyetin Birinci İş Yasası Tasarısı*”, **Yargıtay Dergisi**, sayı: 1-2, cilt:7, Ocak-Nisan 1981

_____, **Türkiye’de Belgesel Çalışma İlişkileri Tarihi (1936 Öncesi)**, Ankara, 1983

Halit, Mehmet, “*Tarih-i Osmanî Encümeni*”, **Tarih Dünyası**, cilt: 3, sayı:30-31, 29 Şubat 1952

Halk Fırkası Nizamnamesi, Ankara, 1923

İnan, Afet, **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün El Yazıları**, Ankara, TTK Yayınları, 1999

_____, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1984

_____, “*Atatürk ve Tarih Tezi*”, **Bellekten**, sayı:9, cilt:3, 1939

_____, "*Türk Tarih Kurumunun Kuruluşuna Dair*", **Bellekten**, sayı:42, cilt: 11, 1947

İğdemir, Uluğ, **Yılların İçinden**, Ankara, TTK Yayınları, 1976

_____, **Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Tarih Kurumu**, Ankara, TTK Yayınları, 1973

Jaeschke, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991

Karal, Enver Ziya, **Tarih Notları/Yusuf Akçura**, İstanbul, Ülkü Basımevi, 1941

Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, cilt: 5, 4. Baskı, Ankara, 1995

Kat, Gürhan, **Yusuf Akçura'nın Siyasi Kimliği ve T.B.M.M.'deki Çalışmaları**, G. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003

Keleşyılmaz, Vahdet, "*Teşkilat-ı Mahsusa, Yusuf Akçura ve 1916 Lozan Milliyetler Konferansı*", **Türkler**, cilt: 18, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002

Keser, İhsan, "*Yusuf Akçura'nın Türk Siyasi Yapılanmasına Etkileri*", **Kırım**, cilt:1, sayı: 1, Ekim-Kasım-Aralık 1992

Kili, Suna, **Atatürk Devrimi, Bir Çağdaşlaşma Modeli**, Ankara 1983

_____, "*Kemalizm ve Çağdaşlaşma*", **Dünya ve Türkiye Açısından Türkiye**, İstanbul, 1996

Kuçur, Bilsay, **Mustafa Kemal Döneminde Türkiye Ekonomisi**, Ankara, 1987

Kurat, Akdes Nimet, **Türkiye ve Rusya**, Ankara 1990.

Koşay, Hâmit Zübeyr, "*Yusuf Akçura, 1876-12. 03. 1935*", **Bellekten**, cilt: 41, no: 162, Nisan 1977

Koşay, Hâmit Zübeyr, **Yusuf Akçura (1876-12.3.1935)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1977

Köprülü, Fuat, "*Bir Hatıra*", **Bellekten**, cilt: 3, sayı:9, 1939

_____, **Edebiyat Araştırmaları**, 3. basım, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

_____, **Türkiye Tarihi**, İstanbul, Kanaat Kitaphanesi, 1923.

_____, "*Bir Hatıra*", **Belleten**, sayı:9, cilt:3, 1939

_____, **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002

_____, "*Bizde Tarih ve Müverrihler Hakkında*", **Bilgi Mecmuası**, sayı:1-2, 1913

Kuran, Ercüment, "*Türk Milliyetçiliğinin Gelişmesi ve Yusuf Akçura*", **Türk Kültürü**, cilt: 4, no: 42, Nisan 1966

Kuran, Ercüment, "*Devlet Adamı Olarak Yusuf Akçura*", **Türk Yurdu**, cilt: 22, no: 179, Temmuz 2002

Mahmud (Soydan), "*İş Kanunu Münasebetiyle*", **Hakimiyet-i Milliye**, 9 Kasım 1925

"*Millet Meclisi*", **Türk Yurdu**, cilt: 15, sayı:176, Ocak 1926

"*Milli Türk Fırkasının Fırka-i Siyasiyesi*", **Türk Yurdu**, sayı:22, 6 Eylül 1328

"*Milli Türk Fırkası'nın İstanbul Mebus Namzetleri*", **İfam**, 10 Aralık 1919

"*Milli Türk Fırkası'nın Programı*", **İfam**, 10 Aralık 1919

Mumcu, Ahmet, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, 6. Baskı, İstanbul, 1981

_____, **Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1975)**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1977

Nuri, Celal, "*Akçuraoğlu Yusuf Beyefendiye*", **Türk Vurdu**, sayı:5, 12 Ocak 1911
Orhonlu, Cengiz, "*Atatürk ve Tarih Görüşü*", **Türk Kültürü**, sayı:61, Kasım 1967.

Odabaşı, Arda, "*Dilde Devrimcilik: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*", **Teori**, s. 165, Ekim 2003.

Odabaşı, Arda, "*Fransız Devrimi'nin dil Politikaları*", **Bilim ve Ütopya**, s. 115, Ocak 2004.

Odabaşı, Arda, "*Tanzimatçılığa Karşı Yeni Osmanlılar*", **Bilim ve Ütopya**, s. 132, Haziran 2005.

Oral, Mustafa, **Türkiye'de Romantik Tarihçilik (1910-1940)**, İstanbul, Asil Yayın Dağıtım, 2006

Öke, Mim Kemal, **Güney Asya Müslümanlarının İstiklal Davası ve Türk Milli Mücadelesi "Hilafet Hareketi (1919-1924)**, Ankara, 1988

Ölümünün Ellinci Yılında Yusuf Akçura Sempozyumu Tebliğleri, 11-12 Mart 1985, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1987

Öztürk, Ayhan, "*Yusuf Akçura'ya Göre Osmanlı Devleti'nin Dağılmasındaki Amiller*", **Türk Dünyası Aydınları Sempozyumu Bildirileri**, (23-26 Mayıs 1996) sayı:42, Kış 1984

Palazoğlu, Ahmet Bekir, **Başöğretmen Atatürk**, cilt:2, Ankara, MEB Yayınları, 1991

Perinçek, Doğu, "*Burjuva Liberal Tarihçilik ve Kemalizm*", **Saçak**, s. 30, Temmuz 1986.

_____, Doğu, "*Kemalistlerin Osmanlı Toplumunu Üzerine Sınıfsal Tahlili*", **Saçak**, s. 56, Kasım 1987

_____, "*Kemalist Devrim'in Halkçılık Programı*", **Teori**, s. 111, Nisan 1999

_____, **Kemalist Devrim-5, Kemalizmin Felsefesi ve Kaynakları**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2006

_____, **Lenin, Stalin ve Mao'nun Türkiye Yazıları**, 3. Basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1992

Perinçek, Mehmet, **Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2005

Sarınay, Yusuf, "*İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi*", **Türkler Ansiklopedisi**, c.14, Ankara, 2002

_____, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihsel Gelişimi ve Türk Ocakları**, İstanbul, 1994

Şeref Aykut(Edirne Mebusu), **Kemalizm**, İstanbul, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1936

Şimşir, Bilal, **Türk Yazı Devrimi**, Ankara, TTK Yayınları, 1992.

Tarih Müderrisi ve Muallimleri İçtimai, Ankara, Maarif Vekâleti Yayınları, 1932

Taymas, Abdullah Battal, "*Yusuf Akçura*", **Vakit**, 11-12 Mart 1945

_____, "*Yusuf Akçura'nın Türkcülüğü ve Rusya Türkleri Arasındaki Çalışmaları*" **Türk Yurdu**, cilt: 26, no: 7, Aralık 1942

_____, **Ben Bir Işık Arıyordum**, İstanbul, 1962

_____, **Kazan Türkleri**, 3. Baskı, Ankara, 1988

Tekeli, İlhan - İlkin, Selim, **Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu**, Ankara, 1982

_____, **Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, Ankara, TTK Yayınları, 1993

Tarih (Kemalist Eğitimin Tarih Dersleri), c. 1-2-3-4, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2000.

Temir, Ahmet, **Yusuf Akçura**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987

Temir, Ahmet, "*Yusuf Akçura*", **Türk Kültürü**, cilt: 29, no: 344, Aralık 1991

Timur, Taner, **Türk Devrimi ve Sonrası**, Ankara: Doğan Yayınları, 1971.

Togan, Ahmet Zeki Velidi **Hatıralar**, İstanbul, 1969

Togay, Muharrem Fevzi, **Yusuf Akçura'nın Hayatı**, İstanbul, 1944

Toprak, Zafer, "*Türkiye'de Narodnik Milliyetçiliği ve Halkçılık 1908-1918*", **Türkler Ansiklopedisi**, c.14, Ankara, 2002

_____, "*Osmanlı Narodnikleri: Halka Doğru Gidenler*", **Toplum ve Bilim**, sayı:24, 1984Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, cilt: 2, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986

_____, "*Türkiye Cumhuriyeti Rejiminde Batılılaşma Olayları ve Fikirleri*", **Türkler Ansiklopedisi**, c.17, Ankara, 2002

Tuncer, Hüseyin, **Türk Ocakları Tarihi**, Ankara, Türk Ocakları Genel Merkezi, 1998.

Tunçay, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, 4. Basım, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2005

Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, 3. Kitap, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1996

Türk Ocağı Yasası, Yeni Gün Matbaası, Ankara, 1924

Türk Tarihinin Ana Hatları, 2. basım, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1996.

"*Türk Çocuklarına Tarih Dersleri*", **Vakit**, 9 Aralık 1929

2. Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937), Ankara, TTK Yayınları, 1943

Türkman, Sayim, “*Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp*”, **Atatürk Dergisi**, cilt: 3, no:4, Temmuz 2003

T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, Ankara, İş Bankası Yayınları,1985

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Ankara, TBMM Matbaası, 1942

Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, İstanbul, Kader Matbaası, 1927

Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, Ankara, 1928

Uçman, Abdullah, “*Rıza Tevfik'e Gönderilen Mektuplar 4 - Ali Ekrem, Yusuf Akçura ve Hüseyin Dâniş'ten*”, **Tarih ve Toplum**, cilt: 23, no: 135, Mart 1995

Ulagay, Osman, **Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı**, İstanbul, Yelken Matbaası, (Y.T.Y)

Ulubelen, Erol, **İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye**, İstanbul, Çağdaş Yayınları, 1982

Us, Hakkı Tarık, “*İş Kanunumuzun Tarihçesi, Bu Konuda Yusuf Akçura'nın Emegi*”, **Vakit**, 22-28 Haziran 1952

Uslu, Mustafa, “*Yusuf Akçura ve "Üç Tarz-ı Siyaset"*”, **Türk Yurdu**, cilt: 9, no: 26, Mart 1989

Ülken, Hilmi Ziya, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul, 1999

Üstel, Füsün, **İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, Ankara, İletişim Yayınları, 1997Unat, Faik Reşit, “*Prof. Yusuf Akçura ve Tarih Öğretimi*”, **Atatürk Konferansları**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1970

Yalansız, Nedim, “*1930'lar Türkiye'sinde Demokrasi ve Kemalizm Tartışmaları*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları**, cilt III, sayı 8, yıl 1998

Yuvalı, Abdülkadir, “*Cumhuriyet Döneminde Tarih Öğretimi*”, **Türk Kültürü**, sayı:291, Temmuz 1987

“*Yusuf Akçura'nın Bir Konferansı: Türk Milleti*”, **Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi**, sayı: 213, Eylül 2004

“*Yusuf Akçura*”, **Kültür Haftası**, no: 12, 01.04.1936

Gazeteler

Anadolu'da Yeni Gün, 19 Nisan 1923

Anadolu'da Yeni Gün, 19 Kasım 1923

Cumhuriyet, 14 Mart 1935

Cumhuriyet, 13 Mart 1935

Hakimiyet-i Milliye, 4 Ocak 1922

Hakimiyet-i Milliye, 17 Nisan 1921

Hakimiyet-i Milliye, 4 Mayıs 1921

Hakimiyet-i Milliye, 26 Ocak 1933

Vakit, 27 Nisan 1925

İfham, 10 Aralık 1919

EKLER

FOTOĞRAFLAR

YUSUF AKCURA

**Akçura'nın Abdullah Battal – Taymas'a verdiği imzalı fotoğrafı:
“Muhterem meslektaşım A. Battal Bey'e Ankara, 6 Kanun-u evvel 1927”**

Yusuf Akçura (arkada), İsmail Gaspiralı ile birlikte

**Hukuk Mektebi öğretim üyelerinin toplu fotoğrafı. (Y. Akcura önde,
soldan üçüncü sıra)**

BELGELER

EK 1

Yusuf Akçura'nın Kitap ve Makaleleri

Akçura, Yusuf, **Türkçülüğün Tarihi**, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001

_____, **Eski Şura-yı Ümmet'te Çıkan Makalelerimden**, İstanbul, Tanin Matbaası, 1913.

_____, **Üç Tarz-ı Siyaset**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976

_____, **Üç Tarz-ı Siyaset**, İstanbul, 1911

_____, **Ulum ve Tarih**, Kazan, Maarif Kütüphanesi, 1906

_____, **3 Haziran Vaka-yı Müessifesi**, Orenburg, Kerimof Hüseytinof Matbaası, 1907

_____, **Yeni Türk Devletinin Öncüleri: 1928 Yılı Yazıları**, Kültür Bakanlığı yayınları, 1985

_____, **Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri**, İstanbul, TTK Yayınları, 1940

_____, **Piri Reis Haritası Hakkında İzahname**, İstanbul, Devlet Basımevi, 1935

_____, **Mevkufiyet Hatıraları**, Orenburg, 1907

_____, **Damulla Alimcan el-Berudi Tercüme-i Hali**, 2 cilt, Kazan, 1907

_____, **Türkçülük : Türkçülüğün Tarihi Gelişimi**, İstanbul : Türk Kültür Yayını, 1978

_____, *"Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Bu Vakiyaya Dair Başlıca Menbalar"*, **Türk Tarihinin Ana Hatları Eserinin Müsveddeleri**, No:52, Başvekalet Müdavemat Matbaası

_____, **Türk Yılı**, İstanbul, Türk Ocağı Neşriyatı, 1928

_____, **Muasır Avrupa'da Siyasi ve İctimai Fikirler ve Fikri Cereyanlar**, İstanbul, Maarif Vekaleti Neşriyatı, 1923

_____, **Tarih-i Siyasi Notları: Şark Meselesine Dair**, İstanbul, Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, 1920

_____, **Zamanımız Avrupa Siyasi Tarihi 1-2** (1930-1931 ve 1933 Ders Notları), Ankara, TBMM Matbaası, 1933

_____, **Tarih-i Siyasi** –Ders Notları, Ankara, Ankara Hukuk Mektebi Neşriyatı, 1927.

_____, **Tarih-i Siyasi** –Ders Notları, Ankara, Ankara Hukuk Mektebi Neşriyatı, 1928.

_____, **Salname-i Servet-i Fünun**, 1912

_____, **Siyaset ve İktisat Hakkında Birkaç Hitabe ve Makale**, İstanbul, 1924

_____, **Rusya Üsera Murahhası Yusuf Akçura Bey'in Raporu**, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1335

_____, **Türk, Cermen ve İslavların Münasebat-ı Tarihiyeleri**, İstanbul, 1914

_____, *“L'oeuvre Historique de Mustapha Djelalettin Pacha et Ses Points de Vue Sur l'Histoire des Turcs”*, **VII'eme Congres des Sciences Historiques**, Varşova, 1933

_____, *“Türk Aleminde”*, **Türk Yurdu**, cilt: 1,2, sayı:4,17,21, 1912

_____, *“Türklük Şunu, Milli Meşrutiyet Fırka-i Siyasiyesi”*, **Türk Yurdu**, cilt:1, sayı: 3, 1912

_____, *“İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Yıllık Kongresi”*, **Türk Yurdu**, C.5, S.1, 2 Ekim 1913

_____, *“1329 Senesi Türk Dünyası”*, **Türk Yurdu**, C.6, S.3, 16 Nisan 1914

_____, *“Portekiz İhtilali Münasebetiyle”*, **Sırat-ı Müstakim**, c.5, s. 111, 21 Ekim 1910

_____, *“İktisadi Siyaset Hakkında”*, **Türk Yurdu**, C.12, S.12, 1917

_____, *“Halka”*, **Halka Doğru**, Yıl:1, S. 22, 5 Eylül 1913, 12 Eylül 1913, 26 Eylül 1913, 10 Ekim 1913, 7 Kasım 1913

_____, *“Türklük”*, **Salname-i Servet-i Fünun**, 1912

_____, *“Mesele-i Şarkiyeye Dair”*, **Şura-yı Ümmet**, no: 17, 1 Aralık 1902

- _____, “*Şark Meselesine Dair*”, **Şura-yı Ümmet**, no: 19, 31 Aralık 1902
- _____, “*Küçük Muhtıra*”, **Türk Yurdu**, cilt:4, sayı:23, 1913
- _____, “*Türk Tarihinin Devrelere Taksimi*”, **Türk Yurdu**, cilt:8, sayı:4, 1915
- _____, “*Kazan Ulemasından Mercani Efendi*”, **Malumat**, cilt: 1, 3, 11 Şubat 1897
- _____, “*Kader*”, **Şura-yı Ümmet**, sayı:3, 9 Mayıs 1902
- _____, “*Golukhofiski'nin Nutku Üzerine Mütalaa*”, **Şura-yı Ümmet**, sayı:6, 21 Haziran 1902
- _____, “*Bir Tavsiye*”, **Şura-yı Ümmet**, sayı: 15, 3 Kasım 1902
- _____, “*Midhat Pacha, La Constitution Ottomane et l'Europe*”, **Mecheveret**, sayı: 135-141, Aralık 1902 – Ocak 1903
- _____, “*Nur ve Zulmet*”, **Şura-yı Ümmet**, sayı: 21, 29 Ocak 1903
- _____, “*Osmanlı Saltanatı Müesseseleri Tarihine Dair Bir Tecrübe*”, **Bilgi Mecmuası**, cilt:1, sayı: 1,2, 1913
- _____, “*Mektup*”, **Şura-yı Ümmet**, sayı: 81, 31 Ağustos 1905
- _____, “*Rusya İhtilaline Dair*”, **Şura-yı Ümmet**, sayı: 82, 15 Eylül 1905
- _____, “*İhtiyar Şark Cemiyetinde*”, **Türk**, sayı: 125-127, Mart-Nisan 1906
- _____, “*Mektup*”, **Türk**, sayı: 139, 26 Temmuz 1906
- _____, “*Bir Müsteşrikin Seyahatı Semerelerinden*”, **Şura**, sayı: 4 15 Şubat 1908
- _____, “*Meşrutiyet, töre Hem Şeriat*”, **Şura**, sayı: 19, 1 Ekim 1908
- _____, “*Türkiye'de Meşrutiyet*”, **Tercüman**, 10 Ağustos 1908
- _____, “*İngiltere ve Almanya Rekabeti*”, **Tercüman**, 10 Ağustos 1908
- _____, “*Yine Talim Meselesi*”, **Tercüman**, 13 Eylül 1908
- _____, “*Son inkılap ve Sevabı ile Netaici*”, **İçtihad**, sayı: 11, Mart 1909
- _____, “*Rusya'da Sakin Türklerin Hayatı Medeniye, Fikriye ve Siyasiyelerine Dair Bir Konferans*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:2, sayı:39, Mayıs 1908

_____, “*Seyahat Hatıraları*”, **Şura**, sayı: 22,23,24 (Kasım-Aralık 1908), sayı: 2,4,6,8 (Ocak-Nisan 1909)

_____, “*İspanya İhtilafı*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:3, sayı:54, 16 Eylül 1909

_____, “*Petersburg Haftası*”, **Tercüman**, 14 Ekim-27 Kasım 1909

_____, “*Geçen Osmanlı İnkılabı ve Avrupa entrikaları*”, **Tercüman**, 6 Kasım 1909

_____, “*Berlin’den I*”, **Tercüman**, 18 Aralık 1909

_____, “*Sansürle Mukaleme*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:3, sayı:70, 6 Ocak 1910

_____, “*Medreselerin Islahı*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:4, sayı:79, 7 Mart 1910

_____, “*İttihad-ı İslav Kongresi Hakkında*”, **Taarüf-i Müslimin**, sayı:8,9, Temmuz – Ağustos 1910

_____, “*Bir Frenk Nasihatı Mahiyeti*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:4, sayı:100, 5 Ağustos 1910

_____, “*Almanya, İngiltere, Türkiye ve Alem-i İslam*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:4, sayı:101,102,103, Ağustos 1910

_____, “*Türkler ve İslavlar*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:4, sayı:104, 1 Eylül 1910

_____, “*Devlet-i Osmaniye ve Fransa*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:5, sayı:106, Eylül 1910

_____, “*Tunus’un Fransa’ya Resmen İlhakına Rıza Gösteriliyor mu?*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:5, sayı:110, 29 Eylül 1909

_____, “*Alamim-i İnkılap*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:5, sayı:112, 23 Ekim 1910

_____, “*Rusya Hariciye Nazır-ı Sabıkı İzvolski*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:5, sayı:114, 115, Ekim-Kasım 1910

_____, “*Meclis-i Umumi’de Siyaset-i Umumiye Müzakeresi*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:5, sayı:118,121, 7 Aralık 1910, 31 Ocak 1911

_____, “*Konferans*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:5, sayı:128, 16 Şubat 1911

_____, “*Kız Sultani Mektebi*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:6, sayı:147, 25 Haziran 1911

- _____, “*Yanmış Mahallelerin İmarı Meselesi*”, **Sırat-ı Müstakim**, cilt:6 sayı:166, Ağustos 1911
- _____, “*Tolstoy*”, **Resimli Kitap**, cilt:5,6, sayı:26,27,34, 1910-1911
- _____, “*Yeni Keşf Olunmuş Eski Bir Türk Şehri*”, **Türk Derneği**, sayı:5, 1911
- _____, “*Cengiz Han*”, **Türk Yurdu**, cilt: 1, sayı:1-4, 1911-1912
- _____, “*Türk Dünyasında*”, **Türk Yurdu**, cilt: 1, sayı:1, 30 Kasım 1911
- _____, “*Celal Nuri Bey’e*”, **Türk Yurdu**, cilt: 1, sayı:5, 1912
- _____, “*Türk ve Tatar Tarihi*”, **Türk Yurdu**, cilt: 2, sayı:18-19, 1912
- _____, “*Türk ve Tatar Birdir*”, **Altın Armağan**, İstanbul, 1912
- _____, “*Necip Asım*”, **Türk Yurdu**, cilt: 2, sayı:20, 22 Ağustos 1912
- _____, “*Türklerin Büyüm Muallim ve Muharriri İsmail Bey Gasprinski*”, **Türk Yurdu**, cilt: 2, sayı:22, 19 Eylül 1912
- _____, “*Müverrih Leon Cahun ve Muallim Barthold’a Göre Cengiz Han*”, **Türk Yurdu**, Yıl:1, Sayı:1, 30 Kasım 1911
- _____, “*Nutuk*”, **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, cilt:1, sayı:1, Haziran – Ağustos 1929
- _____, “*Birinci Türk Tarihi Kongresi*”, **Ülkü**, cilt:1, sayı:1, Şubat 1933
- _____, “*Türk Ocakları Şuunu*”, **Türk Yurdu**, cilt:1, no:4, Ocak 1925
- _____, “*Asri Türk Devleti ve Münevverlere Düşen Vazife*”, **Türk Yurdu**, cilt:3, sayı:13, Ekim 1925
- _____, “*Milliyetçilik, Halkçılık*”, **Anadolu’da Yeni Gün**, 19 Nisan 1923
- _____, “*Avrupa’da Milliyet Fikrine ve Milliyet Cereyanlarına Dair*”, **Türk Yurdu**, cilt: 6, sayı: 7, 11.08.1914
- _____, “*Darülfünunlarda Talebe Hayatı ve Talebe Ruhu*”, **Türk Yurdu**, cilt: 2, sayı: 7 Haziran 1925
- _____, “*Halide Edip Hanumefendi Hazretlerine*”, **Türk Yurdu**, cilt: 2, sayı: 6, 1912

- _____, "*İsveç ve Lehistan*" **Türk Yurdu**, cilt: 2, sayı:7, 1912
- _____, "*Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri I*", **Türk Yurdu**, cilt:3, no: 9, 1913
- _____, "*Milliyet Fikri ve Millet Muharebeleri II*", **Türk Yurdu**, cilt:3, no: 9, 1913
- _____, "*Tanzimatçılık Aleyhine*", **Türk Yurdu**, cilt: 3, sayı:11, Mart 1913
- _____, "*Türk Yurdu'nun Müdürünün Nutku*", **Türk Yurdu**, cilt: 5, sayı:8, 30 Aralık 1913
- _____, "*Cihan Harbi ve Türkler*", **Türk Yurdu**, cilt: 7, sayı:1, 24 Aralık 1914
- _____, "*Hüseyinzade Ali Bey*", **Türk Yurdu**, cilt: 8, sayı:3,4,5, Nisan-Mayıs 1915
- _____, "*Cihan Harbinin Mesulü*", **Türk Yurdu**, cilt: 8, sayı:12, 26 Ağustos 1915
- _____, "*Garp Nazarında Şark Meselesi*", **Türk Yurdu**, cilt: 2, sayı:7, 7 Aralık 1916
- _____, "*İktisad*", **Türk Yurdu**, cilt: 2, 15 Ağustos 1917
- _____, "*Tarihî Mevziimizde*", **Türk Yurdu**, cilt: 2, no: 12, 1912
- _____, "*Türklerin İlk Tayyarecisi*", **Türk Yurdu**, cilt: 2, no: 13, 1912
- _____, "*Herşeyden Biraz*", **Türk Yurdu**, cilt: 3, Aralık 1925
- _____, "*Milliyetçilik Memleketçilik Meselesi*", **Türk Dünyası**, 25 Ekim 1919
- _____, "*İskolastik Usûl Nedir?*", **Tedrisat Mecmuası**, cilt: 13, no: 66, Nisan 1925
- _____, "*Osmanlı Devleti Umumi Harp'te Bîtaraf Kalabilir miydi?*", **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, cilt: 17, no. 19, Haziran 1928
- _____. "*Von Gotthard Yaschke Und Erich Prutsch, Cihan Harbinden Sonra Türkiye*", **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, no. 1, Haziran 1929
- _____, "*Muallim'e Dair*" **Türk Yurdu**, cilt: 6, no: 12, 09.02.1915
- _____, "*Bayram İhtiyacı*", **Türk Yurdu**, cilt: 5, no: 4, 1913

_____, "*Tarihi Görüşe Dair*", **Türk Yurdu**, cilt:1, no:5, Şubat 1925

_____, "*Tarih Yazmak ve Okutmak Usullerine Dair*", **Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları**, İstanbul, Maarif Vekaleti Yayınları, 1932

_____, "*Gökalp Ziya Bey Hakkında Hatıra ve Mülahazalar*", **Türk Yurdu**, cilt: 1, no: 3, Şubat 1924

_____, "*Hitabe: Vaziyetimiz ve Vazifelerimizden Birisi*", **Sebülürreşad**, cilt: 19, no: 484, Haziran 1921

_____, "*Şarkta Milliyet Fikri*", **Nevsal-i Milli**, 1914

_____, "*Müslüman Kavimlerin Hukuk-u Beyne'l-Mileline Dair*", **Sebülürreşad**, cilt: 19, no: 482, Mayıs 1921

_____, "*Türk ve Tatar Tarihi I*", **Türk Yurdu**, cilt: 2, no: 6, 1912

_____, "*Türk ve Tatar Tarihi II*", **Türk Yurdu**, cilt: 2, no: 7, 1912

حاکمیت ملیه

تاریخ تاسیس: ۱۳۰۶
محل نشر: تهران
تعداد صفحات: ۴
قیمت: ۱۰۰۰ لیره

سنة ۱۳۰۶، آبی تکمیل ۹۰۰، اوج آبی ۵۰۰، مرداد ۹۰۰
سنة تکمیل ۱۳۰۰، آبی تکمیل ۱۲۰۰، مرداد ۱۲۰۰، اوج آبی ۹۰۰
فصلنامه: ۱۲۰۰ لیره، ماهانه: ۱۰۰ لیره

شماره ۲۹۱، ۲ خرداد ۱۳۲۵، ۴ مایس ۱۹۲۷، شمسی ۵ خرداد

قوت و ولوس بولاری

مکتب و دولت و ملت...
قوت و ولوس بولاری...
مکتب و دولت و ملت...
قوت و ولوس بولاری...

بر آفریننده فرانک و فرانک صادق و ایلیان

فرانسه با آن وکلن نویسی بر آفریننده...
فرانسه با آن وکلن نویسی بر آفریننده...

نور کینک فکر نیک متاری

حقوق مکتب مزده...
نور کینک فکر نیک متاری...

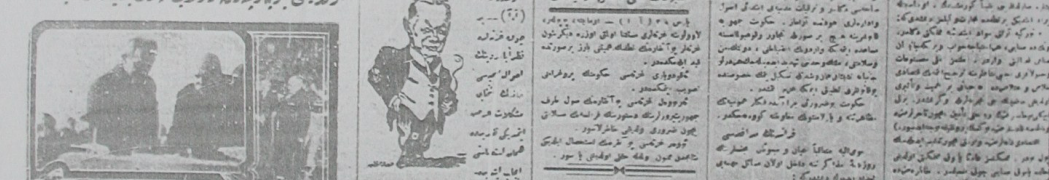
یکی مکتب و یکی لایحه سی جملده

مکتب و یکی بعد ما کس نه منم...
یکی مکتب و یکی لایحه سی جملده...

دول له سفارتتک وضع اساسی یابیلدی

موسو فو والسا، نور کینک فیلده...
دول له سفارتتک وضع اساسی یابیلدی...

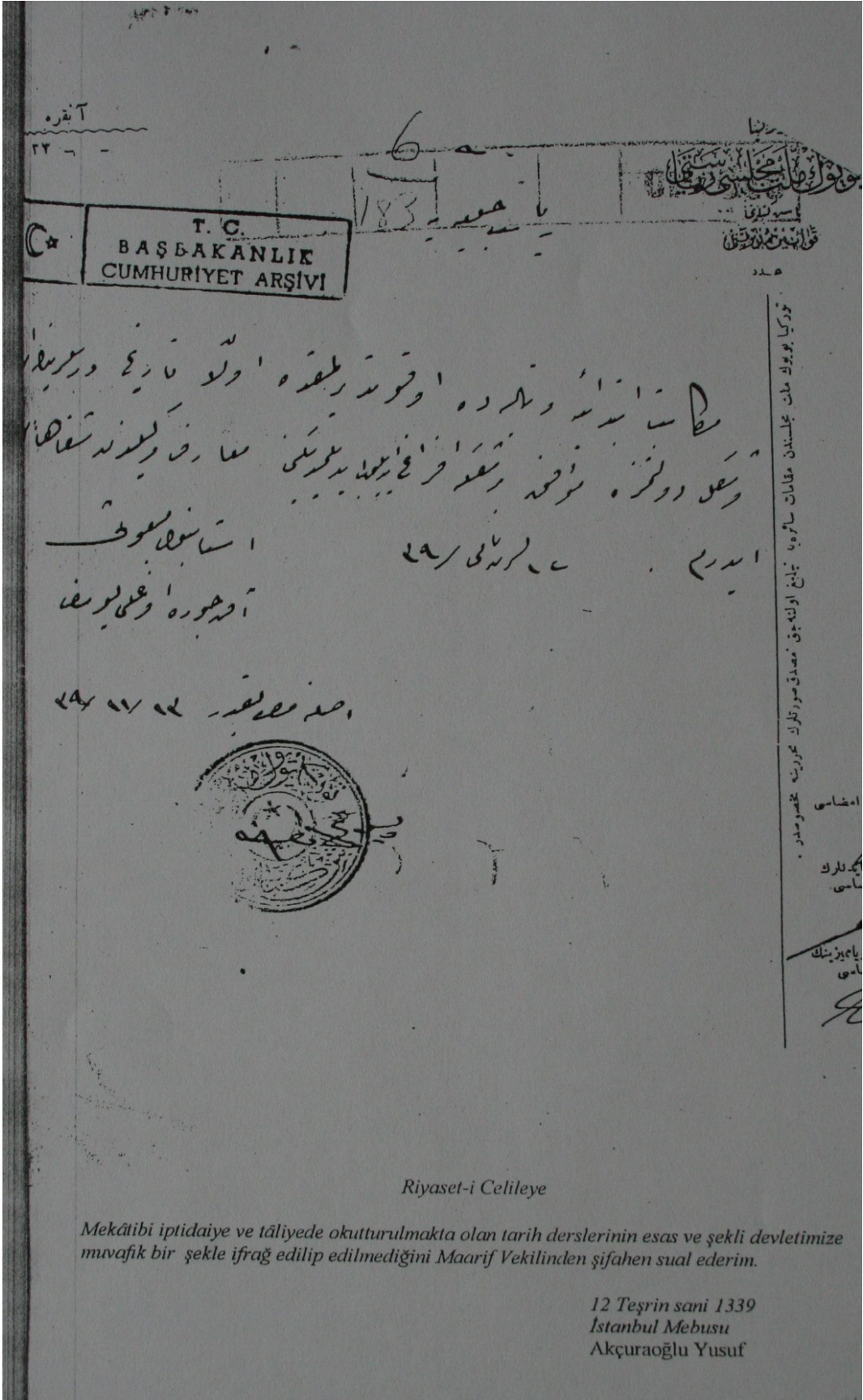

باش و یکلمز

قصری فخری همتی...
باش و یکلمز...

صفت باش حضرتی قصری فخری...
باش و یکلمز...
صفت باش حضرتی قصری فخری...

Y. Akçura'nın Hukuk Mektebi'nde verdiği Türkçülük Fikrinin
Menşeleri konferansının metni, Hakimiyet-i Milliye, 4 Mayıs 1927, s.1

«Türk Tarihinin Ana Hatları» eserinin müsveddeleri No. 52

Yazan: Prof. Akçura Yusuf
Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Reisi
İstanbul Mebusu

(Bu müsveddenin ait olduğu fasıl)

- VI. — Yakın Şarkın ve Şarkı Avrupanın orta ve yeni zamanlarda tarihi.
9. — Osmanlı İmparatorluğu.

Osmanlı Devletinin Kuruluşu
ve
Bu vakıya dair başlıca menbalar

İkinci Cildin 220 inci sayfasına
3 üncü satırdan sora ilâve edil-
mek üzere Akçura Yusuf Beyin tek-
lif ettiği metin

Nureddin Mahmut, bu devrede mühim husûsiyetlerle en çok tebarüz eden bir Türk hükümdarıdır.

Nureddinin siyaseti
ve Plânı

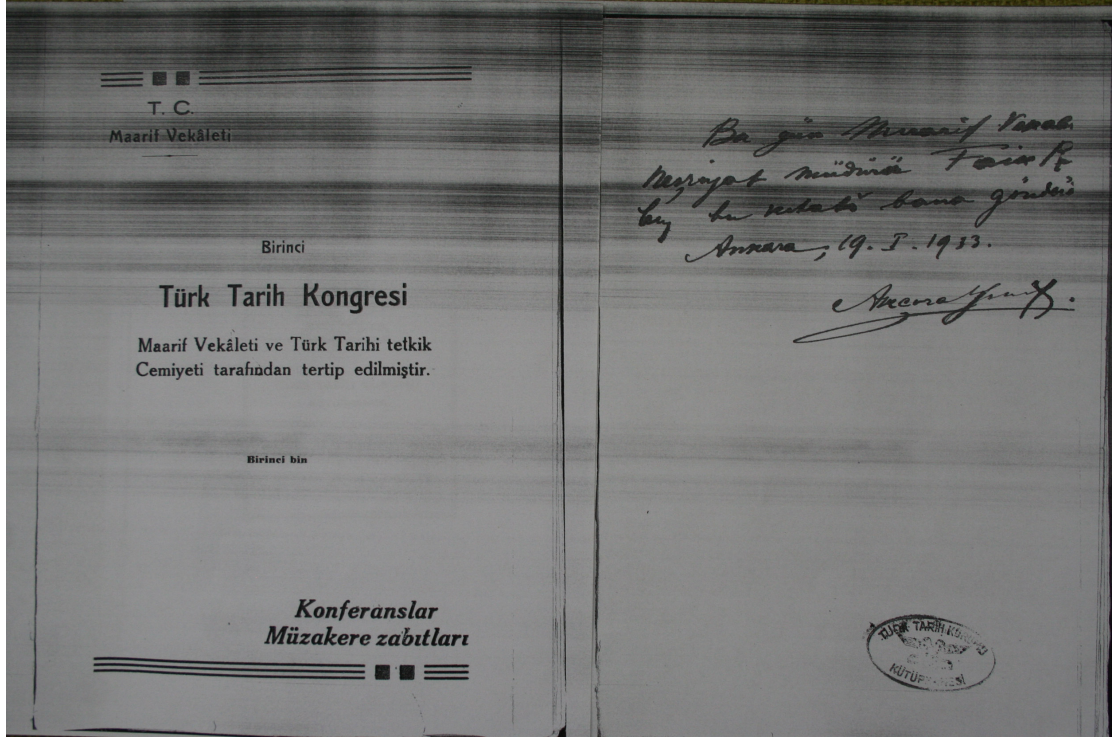
Halep ve Şam Atabeyi olan bu Türk hükümdarına tebası ta-
rafından "Elmeliküladil" un-
vanı verilmişti.

Nureddin, bütün hayatınca , Haçlıların zapt ve gas-
pettiği Kudüsü, Palestini tekrar eski sahiplerine, Müs-
lüman Türklere iade için uğraştı.

Nureddinin büyük siyaseti, haçlıları Kudusten kov-
mak , İslâm âleminde atmaktı. Bu gayeye ermek için bir
taraftan Kudüsün Cenup ve Cenubi Garbisinde hükümdar
olan Fatimiye Hilâfetini ortadan kaldırıp oraları eline
geçirmek ve haçlıları şark ve cenuptan sıkıştırıp denize
dökmek lâzımdı; diğer taraftan bütün müslüman memleket-
lerinin maddî kuvvetlerini Haçlılar ile harp gayesine
tevcih ettirmek icap ediyordu. Nureddin, bu iki vasıta-
nın her ikisini de elde edebilmişti. Ancak asıl gayeye
ermek , yani Kudüsü almak için, yerine geçen Salâhaddin

Yusuf Akçura'nın lise tarih kitaplarına olan katkısına bir örnek

EK 7

Birinci Türk Tarih Kongresi Zabıtları'na Akçura'nın notu:

“Bu gün Maarif Vekaleti Neşriyat Müdürü Faik K. Bey, bu kitabı bana gönderdi.

Ankara, 19. 1. 1933

imza

Akçura Yusuf

ÖZGEÇMİŞ

1975 yılında Sivas'ta doğan Kemal Şenoğlu, orta ve lise öğrenimini Ankara'da tamamlamıştır. G. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler bölümünde lisans eğitimini bitirdikten sonra, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'ne Yüksek Lisans öğrencisi olarak kabul edilmiştir. On yılı aşkın bir süredir, özel bir yayın kuruluşunun Cumhuriyet Tarihi araştırmalarını yürüten Şenoğlu, halen Atatürk'ün Bütün Eserleri Ankara Temsilciliği görevini sürdürmektedir.